

**TÜRKİYE GIDA SANAYİ KURULUŞLARININ
EKONOMİDEKİ YERİ, ROLÜ
VE İZLENEBİLECEK STRATEJİLER**

Mehmet Emin TURGUT

Yüksek Lisans Tezi

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Yasemin ORAMAN

2008

T.C.
NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYE GIDA SANAYİ KURULUŞLARININ EKONOMİDEKİ
YERİ, ROLÜ VE İZLENEBİLECEK STRATEJİLER**

Mehmet Emin TURGUT

TARIM EKONOMİSİ ANABİLİM DALI

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Yasemin ORAMAN

TEKİRDAĞ-2008

Her hakkı saklıdır

Yardımcı Doçent Doktor Yasemin ORAMAN danışmanlığında, Mehmet Emin TURGUT tarafından hazırlanan bu çalışma 19/09/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı : Yardımcı Doçent Doktor Gülen ÖZDEMİR

İmza :

Üye : Yardımcı Doçent Doktor Yasemin ORAMAN

İmza :

Üye : Yardımcı Doçent Doktor Ümit GEÇGEL

İmza :

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Profesör Doktor Orhan DAĞLIOĞLU
Enstitü Müdürü

Yardımcı Doçent Doktor Yasemin ORAMAN danışmanlığında, Mehmet Emin TURGUT tarafından hazırlanan bu çalışma 19/09/2008 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı : Yardımcı Doçent Doktor Gülen ÖZDEMİR

İmza :

Üye : Yardımcı Doçent Doktor Yasemin ORAMAN

İmza :

Üye : Yardımcı Doçent Doktor Ümit GEÇGEL

İmza :

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Profesör Doktor Orhan DAĞLIOĞLU
Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

TÜRKİYE GIDA SANAYİ KURULUŞLARININ EKONOMİDEKİ YERİ, ROLÜ VE İZLENEBİLECEK STRATEJİLER

Mehmet Emin TURGUT

Namık Kemal Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman : Yrd.Doç.Dr. Yasemin ORAMAN

Türk sanayisi içerisinde en önemli sektör imalat sanayidir ve imalat sanayinde de öne çıkan sektör gıda sanayidir. Gıda sanayi sosyo-ekonomik açıdan etken bir sektör olup sağlamış olduğu katma değer; yaratmış olduğu istihdam ve dış ticarete göstermiş olduğu performans ile rekabet gücü yüksek kabul edilmektedir.

Tarım sektöründe oluşabilecek olumlu veya olumsuz gelişmeler doğrudan gıda sanayini etkilemektedir. Bu sebeple bu iki sektörü ayrı düşünmemek gerekir. Gıda sanayinin istenilen düzeyde gelişebilmesi için tarım sektörünün de gelişiminin sağlanması gerekmektedir.

TDS beş yıllık kalkınma planlarına en fazla uyum gösteren sektörlerdendir. Bununla beraber toplum beslenmesindeki önemi ve dış ticaretteki payı açısından daha fazla önemsenmesi gerekmektedir. Ayrıca küreselleşmeyle birlikte giderek yoğunlaşan uluslar arası rekabet ile oluşan tek dünya pazarı, Türkiye gıda sektörünün de yeni önlemler alması ve yeniden yapılanması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada Tarıma Dayalı Sanayi (TDS) genel olarak ve alt sektörleriyle beraber mevcut durumu, son yıllardaki gelişimi, geçmişteki ve günümüzde var olan sorunları incelenmiştir. Gıda sanayinin ve sorunların çözüme kavuşturulabilmesi için elde edilen verilerden yararlanılarak Swot Analiz Yöntemi ile sektörün uygulayabileceği stratejilerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Gıda sanayi , İmalat sanayi, İşlenmiş tarım ürünleri, Rekabet Gücü, Tarıma dayalı sanayi

2008 , 105 sayfa

ABSTRACT

Master Thesis

ECONOMIC POSITION OF FOOD FIRMS IN THE TURKISH FOOD INDUSTRY, THEIR ROLES AND STRATEGIES TO FOLLOW

Mehmet Emin TURGUT

Namık Kemal University

Graduate School of Natural and Applied Sciences

Department of Agricultural Economics

Supervisor: Assistant Professor Yasemin ORAMAN

Manufacturing sector is the most important sector in Turkey and food industry is one of the leading industries within manufacturing sector. Food industry is a socio-economic factor and its added values are accepted as increased employment, performance in foreign trade and high competitive power.

Possible negative or positive developments in agricultural sector have a direct effect on the food industry. Therefore, it is important to unconsidered those 2 sectors separately. Development of food industry is closely related to development of agricultural sector.

Agribusiness Industry is very compatible with 5 year development plans. Nevertheless, its importance in community nutrition and its share in foreign trade should be considered more. Besides, Turkish food sector should take measures and develop more due to the effects of globalisation and increased international competition in world trade.

This study analyses food industry in general and current situation including subsectors, developments in recent years, previous and current issues. SWOT Analysis is used to determine strategies to be implemented by the sector and the data is used to solve problems in the food sector.

Key Words: Food industry, manufacturing industry, processed agricultural products, competitive power, and agribusiness industry.

2008,105 page

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim süresince bana çalışmalarında desteğini esirgemeyen sevgili aileme ve eşim Sebahat TURGUT'a, danışmanlığımı yürüten "Namık Kemal Üniversitesi Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı" öğretim görevlisi değerli danışmanım Yard.Doç.Dr. Yasemin ORAMAN'a, "Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Tekirdağ İl Kontrol Laboratuarı" Müdürü Eyüp DEMİR'e ve Gıda Yüksek Mühendisi Fatih KARA, Gıda Mühendisi Mehmet ÖZKAN, Gıda Yüksek Mühendisi Mithat DİNÇ, Gıda Yüksek Mühendisi Murat KONYALI ve diğer mesai arkadaşlarıma, ayrıca tez çalışmasının çok önemli bir aşamasında yardımlarını esirgemeyen Bildemer Bilişim Merkezi'ne ve saygıdeğer Şahin BEGİÇ Bey'e teşekkür ederim.

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
AR-GE	: Araştırma Geliştirme
BB	: Büyük Baş
DT	: Dünya Ticaret rgt
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
KB	: Kk Baş
KKO	: Kapasite Kullanım Oranı
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Organizma
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
HACCP	: Hazard Analysis and Critic Control Point (Tehlike Analizi ve Kritik Kontrol Noktaları)
KOBİ	: Kk ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
NBş	: Nişasta Bazlı şeker
SPS	: Sanitary and Phytosanitary Measures- (Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması)
SWOT	: Strenghts-Weaknesses-Opportunities-Threats (Güçlü Yanlar, Zayıf Yanlar, Fırsatlar, Tehditler)
TBT	: Technical Barriers to Trade- (Ticarette Teknik Engeller Anlaşması)
TDS	: Tarıma Dayalı Sanayi
TGK	: Türk Gıda Kodeksi
TKB	: Tarım ve Köyişleri Bakanlığı
TSE	: Türk Standartları Enstitüsü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

İÇİNDEKİLER	Sayfa No
ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
KISALTMALAR DİZİNİ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar DİZİNİ.....	vi
GRAFİKLER DİZİNİ.....	viii
1. GİRİŞ.....	1
2. KAYNAK ÖZETLERİ.....	6
3. MATERYAL ve YÖNTEM.....	12
4. TÜRKİYE GIDA SANAYİ KURULUŞLARININ EKONOMİDEKİ YERİ VE ROLÜ..	13
4.1. Gıda Sanayinin Tanımı ve Kapsamı.....	13
4.2. Türkiye Gıda Sanayini Mevcut Durumu.....	17
4.2.1. Mevcut Durumu, Kuruluş Sayısı, Mevcut Kapasite ve Kullanımı.....	17
4.2.2. Türkiye Gıda Sanayinin Üretim Durumu.....	30
4.2.3. Gıda Sanayi Ürünlerinde Fiyatlar ve Yurtiçi Talep	36
4.2.4. Gıda Sanayinin İstihdam, Katma Değer ve GSYİH ‘deki Yeri ve Önemi.....	48
4.2.5. Gıda Sanayi Dış Ticaret Durumu.....	51
4.2.5.1. İthalat.....	57
4.2.5.2. İhracat.....	63
4.2.6. Gıda Sanayi Sektörün Rekabet Gücü	77
5. TÜRK GIDA SANAYİİNİN SWOT ANALİZİ ile DEĞERLENDİRİLMESİ ve İZLENEBİLECEK STRATEJİLERİN BELEİRLENMESİ.....	81
5.1. Gıda Sanayinin Zayıf Yönleri.....	81
5.2. Gıda Sanayinin Güçlü Yönleri.....	83
5.3. Gıda Sanayi İçin Tehditler.....	84
5.4. Gıda Sanayinin Önündeki Fırsatlar.....	86
5.5. Gıda Sektörü Açısından İzlenebilecek Stratejiler.....	87
6.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	95
7. KAYNAKLAR.....	102
ÖZGEÇMİŞ.....	105

TABLolar DİZİNİ

	Sayfa No
Tablo 4.2.1.1. İmalat Sanayii Üretiminde TDS'nin Payı (1987 Sabit Fiyatları ile. Milyar TL).....	18
Tablo 4.2.1.2. Aylık Sanayi Üretim Endeksi (Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre,%Değişme)...	19
Tablo 4.2.1.3. İmalat Sanayinde Önemli Sektörler İtibariyle Değişmeler (%).....	20
Tablo 4.2.1.4. Tarıma Dayalı Sanayi Sektöründe İşyeri Sayısı (Adet).....	23
Tablo 4.2.1.5. Türkiye'de 1990 ve 2001 Yıllarında Gıda Alt Sektörlerinde İşyeri Sayısı ve Yoğunlaşma Oranları.....	24
Tablo 4.2.1.6. Gıda Sanayinde İşletme Sayısının Alt Sektörlere Dağılımı (%).....	25
Tablo 4.2.1.7. Gıda Sanayi İşletmelerinde Kapasite ve Kapasite Kullanım Oranları (%)	27
Tablo 4.2.1.8. Aylık Kapasite Kullanım Oranları (%).....	30
Tablo 2.2.2.1. Gıda Sanayinde Üretim Değeri (Milyar TL, 1998 Yılı Fiyatlarıyla).....	33
Tablo 4.2.2.2.(a). Gıda Sanayinde Üretim Miktarı (1000 Ton).....	34
Tablo 4.2.2.2.(b). Gıda Sanayinde Üretim Miktarı (1000 Ton).....	35
Tablo 4.2.2.3. İmalat Sanayi Üretiminde TDS'nin Payı 1987 Sabit Fiyatları ile Milyar TL.....	36
Tablo 4.2.3.1. Sektörler ve Gıda Sanayinde Fiyat Artışlarının Gelişimi (TL) (TEFE 1994=100).....	37
Tablo 4.2.3.2. Çeşitli Gıda Ürünleri Fiyatlarındaki Gelişmeler (TL).....	38
Tablo 4.2.3.3. Gıda Sanayinde Yurtiçi Talep (Milyar TL, 1998 Yılı Fiyatlarıyla).....	40
Tablo 4.2.3.4.(a). Gıda Sanayinde Yurtiçi Talep (1000 Ton).....	41
Tablo 4.2.3.4.(b). Gıda Sanayinde Yurtiçi Talep (1000 Ton).....	42
Tablo 4.2.3.5. Bazı Ürünleri ve İçeceklerin Kişi Başına Yıllık Tüketimleri ve Toplam Gıda Harcamasındaki Payları	43
Tablo 4.2.3.6. Bazı Ürünlerin Besin Değeri ve Kütlesel Dağılım Tablosu.....	44
Tablo 4.2.3.7 Türkiye'de 4 kişilik bir çekirdek ailenin tüketmesi zorunlu olan gıdalar için harcaması gereken tutar.....	46
Tablo 4.2.4.1 Gıda Sanayinde Faaliyet Kollarına Göre İşyeri Sayısı ve Ortalama Çalışan Sayısı.....	49
Tablo 4.2.4.2. GSYİH ve Tarım Sektörü.....	50

Tablo 4.2.5.1.1 Gıda Sanayinde Alt Sektörleriyle İthalat Değeri (Milyar TL, 1998 Yılı Fiyatlarıyla)	59
Tablo 4.2.5.1.2. Gıda Sanayinde İthalat Miktarı (1000 Ton).....	60
Tablo 4.2.5.1.3. Sektörler İtibariyle İthalat Miktarı (Milyon \$).....	62
Tablo 4.2.5.2.1. Gıda Sanayinde İhracat Değeri (Milyar TL, 1998 Yılı Fiyatlarıyla).....	65
Tablo 4.2.5.2.2. Gıda Sanayinde İhracat Miktarı (1000 Ton).....	68
Tablo 4.2.5.2.3. İSO 500 Verilerinde En Büyük İhracatçılar.....	75
Tablo 4.2.5.2.4. Sektörler İtibariyle İhracat Miktarları (Milyon \$).....	76

GRAFİKLER DİZİNİ

	Sayfa
	No
Grafik 4.2.1.1. Gıda ve İçecek İşletmelerinin Sektörel Dağılım (2006).....	26
Grafik 4.2.1.2. Gıda Sanayi Kapasitesinin Sektörel Dağılımı.....	28
Grafik 4.2.2.1. Türkiye’de Aylara Göre Gıda Üretim Değeri (%).....	32
Grafik 4.2.3.1. Tüketim Harcamalarının Harcama Gruplarına Göre % Dağılımı.....	47
Grafik 4.2.4.1. Gıda ve İçecek Sanayinde İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	50
Grafik 4.2.5.1. Şeker, Şeker Ürünleri ve Bal Ürünlerinde Dış Ticaret.....	53
Grafik 4.2.5.2. Hububat ve Hububat Ürünleri Sektöründe Dış Ticaret.....	53
Grafik 4.2.5.3. Meyve ve Sebze Sektöründe Dış Ticaret.....	54
Grafik 4.2.5.4. Kahve, Çay, Kakao, Baharat vb. Ürünler Sektöründe Dış Ticaret.....	54
Grafik 4.2.5.5. Süt, Süt Ürünleri ve Kuş Yumurtası Sektöründe Dış Ticaret.....	55
Grafik 4.2.5.6. Et ve Et Ürünleri Sektöründe Dış Ticaret.....	55
Grafik 4.2.5.7. Çeşitli Yenilebilir vb. Hazırlanmış Ürünleri Sektöründe Dış Ticaret.....	56
Grafik 4.2.5.8. İçecek Sektöründe Dış Ticaret.....	56
Grafik 4.2.5.2.1. Gıda ve Tarım İhracatı 1996-2006 (1000 \$).....	66
Grafik 4.2.5.2.2. Mevsimsellikten Arındırılmış Toplam Gıda İhracatı (1000 \$).....	66
Grafik 4.2.5.2.3. Hububat ihracatı (1000 \$).....	69
Grafik 4.2.5.2.4. Süt Ürünleri İhracatı (1000 \$).....	70
Grafik 4.2.5.2.5. Mezbaha Ürünleri İhracatı (1000 \$).....	71
Grafik 4.2.5.2.6. Mevsimsellikten Arındırılmış Balık İhracatı (1000 \$) (1996/2006).....	72
Grafik 4.2.5.2.7. Meyve İhracatı (1000 \$).....	73
Grafik 4.2.5.2.8. Diğer Ürünlerin İhracatı (1000 \$).....	74
Grafik 4.2.6.1. İmalat Sanayi ve Gıda-İçecek Sanayine Tahsis Edilen Yatırım Teşvik Belgeleri...	78
Grafik 4.2.6.2. İmalat Sanayi Yatırım Teşvik Belgeleri İçinde Gıda ve İçecek Sanayinin Payı....	79
Grafik 4.2.6.3. Gıda ve İçecek Sanayinde Yabancı Sermayenin Dağılımı.....	79
Grafik 4.2.6.4. Gıda Sanayinde Teknolojik Yenilikler (2002-2004).....	80

1.GİRİŞ

Gıda sanayi, hammaddesini tarımdan alan, tarımsal hammaddeye değişik hazırlama, işleme, muhafaza ve ambalajlama teknikleri uygulayan ve böylece daha dayanıklı ve tüketime daha hazır gıda durumuna getiren bir sanayi dalıdır. Gıda sanayinin; tarımsal üretim artışı için güvence olması ve dengeli beslenme için zemin oluşturması gibi iki önemli fonksiyonu bulunmaktadır. Ekonomik kalkınmada tarım, sanayi ve hizmet kesimleri, birbirlerine sebep ve sonuç ilişkileri ile sıkı sıkıya bağlıdır (Anonim 2005 a).

Gıda sanayi, tarım, hayvancılık ve balıkçılık sektörlerinden elde edilen hammaddelerin endüstriyel olarak üretimlerini içeren bir sanayi koludur ve çok eski dönemlere kadar uzanan peynir yapımı, bulgur yapımı, bira üretimi gibi günümüzde kullanılan üretim tekniklerini kapsamaktadır. Günümüzde, dünya çapında toplam işleme sanayi tarafından yaratılan katma değer % 15'i gıda sanayi tarafından gerçekleştirilmektedir (Anonim 2007 a).

Gelişen bir ülke konumunda olan Türkiye'de, tarım sektörü ekonomide hâlâ önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle ekonominin gelişmesinde tarım sektörünün tarıma dayalı sanayi (TDS) sektörünü itme rolü oynadığı ifade edilebilir. Tarım sektörünün ülke ekonomisine yeterli katkıda bulunabilmesi için öncelikle, gelişimini sürdürmesi ve güçlü bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Güçlü bir tarımsal alt yapı, sektörün harekete geçen mevcut dinamikleriyle, gıda sektörünü besleyecek ve geliştirecektir. TDS de hammadde ilişkisi nedeniyle, tarım sektörü için çekici bir etki yaratacaktır. Bu nedenle Türkiye ekonomisi için tarım ve TDS'lerin gelişmesi son derece önemlidir. Bugün, Türkiye'de tarım sektörü tarladan başlayıp yüksek teknolojiye sahip TDS işletmelerine kadar uzanan büyük bir alanı kapsar hale gelmiştir (Anonim 2005 b).

Gıda sanayi alt sektörleri itibariyle birbirinden farklı özellikler taşıyan ürün ve üretim çeşitlerini içermektedir. Gıda sanayi alt sektörleri, hammaddeyi çoğunlukla ülke içi kaynaklardan sağlayabilirken, az sayıda da olsa kimi alt sektörler hammadde açısından dışa bağımlılık göstermektedir. Sektörler bazında farklı özellikler taşıyan Türk gıda sanayini tek bir yapı biçiminde incelemenin zorlukları bulunmaktadır (Anonim 2006).

Türkiye'de artan nüfusun yeterli, dengeli ve sağlıklı beslenmesi, tarımsal üretimin uygun şekilde değerlendirilmesine bağlıdır. Tarımsal üretimin artan oranda sanayide

değerlendirilerek tüketiciye sunulması için gıda sanayinin yapısının sağlıklı şekilde geliştiği ve sorunlarının çözüldüğü bir ortamın varlığı önemli görülmektedir. Ülkemizde sanayileşme yolunda atılan adımların başlangıcında, gıda sanayi işletmeleri önemli yer almıştır. Ayrıca, Türkiye’de sanayileşme hareketinin ivme kazanmasını sağlayan gıda sanayi, kalkınma plan ve programlardaki hedefler doğrultusunda gelişme göstermiş, kamu kimliğinden zaman içerisinde sıyrılarak özel sektör ağırlıklı bir yapı haline gelmiş, verimlilik ve karlılığın önem kazandığı bir ortamda ekonominin önemli bir sektörü olmuştur (Anonim 2006).

Teknolojik buluşlar, özellikle biyoteknoloji devrimi, yalnızca tarımı değil, sanayi de büyük ölçüde etkilemiştir. Sanayi ile tarım çok yönlü teknik ve fiziki girdi-çıkı ilişkisi ile iç içedir. Kaynak aktarım mekanizması yanında bu iki sektör birbiri için pazar oluşturmaktadır. Öz olarak bu iki sektör karşılıklı olarak birbirine muhtaçtır. Tarım-sanayi bütünlüğü anlayışının çok ilginç ve belirleyici bir örneği gıda sanayidir. Türkiye tarımının, gıda ve diğer tarıma dayalı sanayilere hammadde üretme anlamında, çok önemli potansiyeli vardır. Tarım ürünlerinin katma değerinin yükselmesi, pazar maliyetinin azalması, arz esnekliğinin kazandırılması, pazarlama olanaklarının genişletilmesi ve benzeri birçok somut gerekçe nedeniyle gıda sanayi Türkiye tarımı açısından da yaşamsal önem taşımaktadır. Dünyada bugün sektörleri birbirinden bağımsız düşünemeyeceğimizden, gıda sanayi yalnızca Türkiye tarımı değil, aynı zamanda Türkiye ekonomisi için de büyük önem taşımaktadır (Aktaş ve Yurdakul 2001). Nitekim Türkiye’de tarım ürünlerinin yaklaşık %30 kadarı TDS’de yarı mamul ve mamul haline getirilmektedir (Orhan 1995, Güneş ve ark. 2002, Turhan 2005). Bu oran gelişmiş ülkelerde % 60-80 civarındadır.

Anonim (2005 b)’ de belirtildiği üzere; TDS, tarım ürünlerini işleyerek ülke içinde katma değer yaratmakta, istihdama ve ihracata katkıda bulunmaktadır. Bununla birlikte, tarım ve TDS’lerin ülke ekonomisine yaptığı katkının arzu edilen düzeyde olmadığı, Türkiye’nin tarım ve TDS üretim potansiyelini yeterince değerlendiremediği de ifade edilmektedir. Bunun nedeni, tarım-sanayi entegrasyonunun zayıflığı olarak gösterilmektedir. Birbirinden kopuk üretimler ve teknolojik işbirliğinin olmayışı gelişimi engellemektedir (Bülbül ve ark. 1996, Emiroğlu 2000, Demirbaş ve Tosun 2005).

Gıda işleme sektörü, çiftçilerle nihai tüketiciler arasında pazarlama kanallarındaki bir bağlantıdır. Hammaddenin özellikleri gıda işleme sanayinin organizasyonunda önemli etkilere sahip olmaktadır. Örneğin malların işlenmesi bazen hacimlidir veya dayanıksızdır. Şeker

üretimi için şeker pancarının işlenmesi dikim yapılan bölgelere yakın yerlerde yapılmaktadır. Diğer taraftan, gıda işleme sanayindeki bazı değişimler tüketici tercihlerindeki kaymalar sayesinde olmaktadır. Örneğin artan gelir ambalajla tüketime sunulan gıdaların tüketicilerin daha rafine ihtiyaçlarına yönelik, farklılaştırılmış, lüks ve kaliteli gıda ürünleri talebini artıracak ve bu da gıda işleme sanayini etkileyecektir. Gıda işleme sektörü kalkınmada da önemli roller oynamaktadır. Tarımsal çıktılarının değerlendirilebileceği yeni alanlar, çiftçilerin gelirlerinin artmasını desteklemektedir. Yüksek değerli ürün elde etmek için sektör bazen üreticilere teknik yardım ve kredi desteği de sağlamaktadır. Ayrıca, gıda işleme sanayi istihdamı diğer imalat sanayi sektörlerinden daha fazla arttırmaktadır çünkü göreceli olarak daha emek-yoğun bir sektördür. Genellikle kırsal bölgelerde konumlandırılmış olan gıda işleme fabrikalarından dolayı, yoksulluğun yoğun olduğu kırsal hane halkı için iş olanakları yaratılmaktadır. Son olarak, gıda işleme sektörünün tahkimat (fortification) sayesinde beslenme davranışlarını değiştirme ve düzeltmede de önemli bir rolü vardır ve uzun raf ömrü sağlayarak gıda arzını da etkilemektedir (Austin1976).

Minot (1998)' a göre; diğer taraftan gıda işleme sanayi her sorunun çözüm anahtarı olarak da görülmemelidir. Sektördeki firmalar hammaddelerini daha büyük ölçekli ve iyi donanımlı çiftçilerden almayı tercih etmektedirler. Gıda işleme sektörünün yarattığı istihdam genel olarak göreceli düşük ücretli işçi kategorilerindedir. En azından diğer imalat sanayindeki firmalarla karşılaştırıldığında bu durum karşımıza çıkmaktadır. Tüketim kısmında da üretilen ürünler genellikle yüksek gelir grubuna dahil tüketiciler tarafından tüketilmektedir. Yine de sağlıklı ve dinamik bir gıda işleme sektörü iktisadi kalkınma ve sanayileşme sürecinin önemli tamamlayıcısıdır. Beaud (2000) ise, diğer ekonomik sektörler gibi gıda sanayi de, tüketici davranışları ve dünya pazarlarında artış gösteren rekabetin sonucu önemli ve derin değişikliklere uğramakta olduğunu ifade etmektedir. Ve dünya pazarlarında gittikçe yoğunlaşan küreselleşme olgusuna bağlı olarak bir dünya tekeli ortaya çıkmakta ve bu tekel gün geçtikçe ekonomik ağırlığını arttırmaktadır, bilgisini vermektedir.

Türkiye'de 24.000 dolayında gıda işletmesi bulunmaktadır. Modern teknolojileri uygulayan büyük kapasiteli tesislerin sayısı fazla olmayıp yaklaşık 2000 adettir. Kurulu kapasitenin büyük oranı modern tesislere aittir (Anonim 2003). Ülkemizde gıda sanayinde yıllık ortalama kapasite kullanım oranı (KKO) 2004 yılı TÜİK verilerine göre %71'dir. Yıllar

itibariyle değişiklik göstermekle birlikte genel eğilim olarak KKO yüzde 70'ler civarındadır (Anonim 2006). Gıda sanayi kuruluşlarında atıl kapasite oranı diğer imalat sanayi sektörlerine göre daha fazladır. Gıda sanayi önündeki en önemli sorunların başında kaliteli ve yeterli hammadde sıkıntısıdır. Tarım sektöründeki gelişmeler bu sebeple gıda işleme sektörünü direk etkilemektedir. Ayrıca, tarıma dayalı sanayi hammaddesi arzı mevsimseldir, bu durum sektörü mevsim dışı zamanlarda alternatif ürün işlemeye ve/veya hammadde stoklamaya zorlamaktadır. Fakat stoklama yapabilmek için işletme alanı ve depolama şartlarının elverişli olması şarttır. Alternatif ürün işleme faaliyetlerini ise her zaman ve her sektör gerçekleştirememektedir. Bu durumda bazı fabrikalar mevsim dışı zamanlarda kapatılmaktadır.

Gıda; tütün ve sadece ilaç olarak kullanılanlar hariç olmak üzere, içkiler ve sakızlar ile hazırlama ve işleme gereği kullanılan maddeler dahil, insanlar tarafından yenilen ve/veya içilen ham, yarı mamul veya mamul her türlü maddeyi ifade etmektedir. Gıda sanayi ise, gıda maddelerinin hammaddeden başlayarak; depolama, tasnif, işleme, değerlendirme, dayanıklı hale getirme, ambalajlama işlerinden bir veya birkaçının yapıldığı ve gıda maddeleri satış yerlerine gönderilmek üzere depolandığı tesisler ile bu tesislerin tamamlayıcısı sayılacak yerlerin tamamını kapsamaktadır (Anonim 2006).

Gıda sanayi sektörü DPT'ce yapılan çalışmalarda imalat sanayi kapsamında yer almakta ve Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ISK(International Standart Industrial Classification) esas alınarak alt sektörleri belirlenmektedir (Oraman 1999). Gıda sanayi başlıca sekiz alt sektörden oluşmaktadır. Uluslararası standart sanayi sınıflaması-3 (ISIC-3) sistemine göre gıda sanayi, tarımsal ham maddelerin bir ya da birden fazla işleme tabi tutulması ile elde edilen ürünleri kapsamaktadır (Anonim 2005 a). Bu sınıflandırmaya göre gıda sanayi sektörü kapsamına, aşağıda belirtilen alt sektörler girmektedir:

1. Et ve Et Ürünleri (Mezbaha Ürünleri) Sanayi
2. Süt ve Süt Ürünleri Sanayi
3. Su Ürünleri işleme Sanayi
4. Un ve Unlu Ürünler (tahıl ve nişasta mamulleri) Sanayi

5. Meyve ve Sebze işleme Sanayi
6. Bitkisel Yağ ve Mamulleri Sanayi
7. Şeker ve Şekerli Mamuller Sanayi
8. Diğer Gıda Sanayi ve Yem Sanayi

Avrupa Birliği ve Codex Alimentarius Komisyonu ile bire bir uyumlu olan bu tanımlar incelendiğinde; halen DPT tarafından kullanılan Birleşmiş Milletler Uluslararası Standart Sanayi Sınıflandırması revize-3 (ISIC rev.3) sınıflamalarına göre farklı sektörler içinde incelenmekte olan çay, meşrubat, alkollü içkiler, gıda katkı maddeleri gibi ürünler gıda tanımı kapsamındadır ve gıda sanayinin ilgi alanı içerisinde (Anonim 2006).

Bu araştırmada gıda sanayi alt sektörleriyle beraber ele alınmış ve söz konusu çalışma neticesinde; elde edilen bilgilerden istifade edilerek Türkiye gıda sanayinin son yıllardaki durumu ve de gelecekte olabilecek gelişmeler ışığında Swot Analiz Yöntemi kullanılarak güçlü ve zayıf yönleri ile önündeki fırsatlar ve tehditler belirlenerek, gıda sektörünün daha fazla gelişebilmesi, toplum beslenmesine ve ülke ekonomisine daha fazla katkı sağlayabilmesi için izleyebileceği stratejiler belirlenmeye çalışılmıştır.

2. KAYNAK ÖZETLERİ

Pala ve Saygı (1991) “İhracata Yönelik Gıda Sanayi ve Rekabet Gücünün Arttırılması” ismi ile yayınladıkları kitap içeriği itibariyle; gıda sanayinin gerek hammadde kaynağı olan tarımın durumunu, gerekse bu sanayinin gelişme sürecini ve yapısını ortaya koymayı amaçlamışlardır. Buradan hareketle sektörün teknolojik yapısı incelenmiş ve rekabet şansının arttırılması için alınması gereken önlemlerin belirlenmesine çalışılmıştır. Yaptıkları anket çalışması ile gıda sanayicilerinin sektör sorunlarına, araştırmaya bakışları ve ihracat şansının arttırılmasında ne gibi beklenti içerisinde oldukları saptanmıştır. İleriye dönük olarak da gıda sanayinde meydana gelecek gelişme ve yönelimler belli bir perspektif içerisinde ele alınmıştır. Sonuçta da sektör rekabet gücünün artırılmasına yönelik öneriler sunulmuştur. “Dünya da yaşanan son gelişmeler ekonomik, sosyal ve siyasi değişimler ve teknoloji üretimindeki gelişim, ülkeleri yeniden yapılanmaya ve yeni bir sistem yaklaşımlarına yöneltmiştir.

Karabağlı (1992) “Avrupa Topluluğu Ve Türkiye Et ve Et Sanayi Ürünlerinin Pazarlama Olanakları” kitabında; özellikle AB ülkeleri ve bunun yanı sıra birlik dışı Batı ve Doğu Avrupa ülkeleriyle Ortadoğu’ da, et ve et ürünleriyle ilgili olarak, hayvan varlığı, üretim, pazarlama, tüketim, fiyat ve destekleme mekanizmaları, dış ticaret vb. konularda yapılan çalışmalar ve sonuçları ortaya konularak, buna göre Türkiye’ nin durumu değerlendirilmiş ve böylece önümüzdeki dönemde bu alanda nelerin yapılması gerektiği belirlenerek uygun öneriler sunulmuştur.

Çetin (1999) “Gıda Sanayi Ekonomisi ve İşletmeciliği” isimli kitabında; öncelikle Gıda Sanayinin Türkiye ekonomisindeki yeri ve gelişimini ve tarım sektörüyle etkileşimini incelemiştir. Ardından İşletme ekonomisi ile ilgili kavramlar ve gıda sanayi ile tarıma dayalı sanayi işletmeleri kavramlarına açıklık getirmiştir. Sonrasında ise işletmenin kuruluşu, yönetim fonksiyonları, üretim işlevi, pazarlama işlevi ve finansman işlevi gibi işletme ile ilgili geniş bilgilere yer vermiştir.

Oraman (1999) “Gıda Sanayinin Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Önemi” isimli makalesinde Türkiye Gıda Sanayinin tanımı, kapsamı, ekonomideki ve dış ticaretteki yeri, önemi ve teknolojik ilerlemelerle birlikte gelişme eğilimi ele alınmış ve bu çalışma neticesinde sektörün sorunları ve çözüm önerileri saptanmıştır. Oraman yeterli ve kaliteli

hammadenin sektör açısından önemine ve devletin uyguladığı yanlış politikalara işaret ederek bunun birçok üründe dışa bağımlılığı arttırdığını belirtmiştir. Üretici birliklerinin sayısında artış kaydedilmesi gerektiği ve üreticiyle sanayici arasında sağlanacak üretim anlaşmalarının sektör sorunlarında önemli bir gelişme kaydedeceği görüşü savunulmuştur. Gıda sanayinin gerek Avrupa Birliği ülkelerine, gerekse diğer ülkelere ihracatta rekabet gücünün arttırabilmesi için yeni yatırımlar yanında mevcut tesislerin teknolojik ve hijyenik durumlarının iyileştirilmesi gerektiği bununla beraber gerekli mevzuat değişikliklerinin ivedilikle yapılması gerektiği konusunda önemli çalışmaların gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca sektör sorunları arasında önem arz eden kalifiye eleman sıkıntısının giderilmesi ve halk sağlığı gözetilerek toplum sağlığının korunması açısından gerekli kalite politikalarının uygulanması gerektiği ve bu sorunların çözüm beklediği ayrıca belirtilmiştir.

Aktaş ve Yurdakul (2001) tarafından yapılan “Türkiye’de Un Sanayi Sektörünün Analizi” adlı çalışmada Dünya’da ve Türkiye’de buğday ve un üretimi ve un sanayinin durumu incelenmiştir. Türkiye’de buğdaya uygulanan destekleme politikaları, un sanayinde kapasite kullanımı, üretim, ithalat ve ihracat konuları üzerinde durulmuş ve sorunlar saptanmıştır. Araştırmada Türkiye’deki un üretimi yapan işletmeler incelenmiş, farklı bölgelerden 49 adet un fabrikası yöneticileriyle anket çalışması yapılmıştır. İşletmelerin kapasiteleri, teknolojik durumu, çalışma sistemleri, üretim miktarları, hammadde temini, pazarlama ile ilgili konular incelenmiş ve sorunlar tespit edilerek çözüm önerileri geliştirilmiştir. Bu veriler, endüstri organizasyon modeli içerisinde, "Yapı, Davranış ve Performans" şeklinde analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda; buğdayda kalite yetersizliği, atıl kapasite ve haksız rekabet hemen hemen bütün işletmelerde ortak sorunlar olarak belirlenmiştir. Mevcut sorunlarına çözüm bulabilen, gerek sermaye gerekse teknolojik açıdan gücünü koruyabilen ve sağlam bir yönetim yapısına sahip olan firmalar sektördeki paylarını korurken, diğerlerinin sektör içindeki payları azalmaktadır.

Gündüz (2002) tarafından ortaya konulmuş olan “Türk Gıda Sanayinin Dış Satımda Rekabet Gücü Kazanması Açısından Toplam Kalite Yönetimi Sisteminin İncelenmesi” isimli doktora çalışmasında, ülkemizin de üyesi olduğu Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)’nün dünya tarım ürünleri ticaretine yön veren anlaşmalarından TBT (Technical Barriers to Trade- Ticarete Teknik Engeller Anlaşması) ve SPS (Sanitary and Phytosanitary Measures-Sağlık ve Bitki Sağlığı Anlaşması) bu çalışmanın konusu ile doğrudan ilgili anlaşmalardır denilmektedir. Gündüz’e göre; DTÖ, SPS ve TBT anlaşmaları ile bağlayıcı olmak yerine bu

alandaki faaliyet gösteren diğer uluslararası ve bölgesel kuruluşların çalışmalarına atıfta bulunarak, gıda güvenliğini garanti altına alan, kalite yönetim sistemi uygulayan, çevreye duyarlı, sosyal sorumluluklarını yerine getiren firmaların, dünya ticaretinde söz sahibi olmalarını hedefleyerek, dünya ticaretinin “Adil Ticaret” kavramına göre gerçekleştirilmesini istemektedir. Adil ticaretin sağlanabilmesi ise söz konusu anlaşmaların işaret ettiği ve Toplam Kalite Yönetimi (TKY) sisteminin araçları konumunda olan sistem ve standartların uygulanması ile sağlanacaktır. Bu araştırmada Gündüz, öncelikle TKY araçları incelemiş ve bu araçların ülkemizdeki uygulamalarını öğrenmek ve Türk gıda sanayinin dış satımda rekabet gücü kazanması açısından öneriler geliştirmek amacıyla gıda sanayinde faaliyet gösteren ve dış satım yapan firmalara “Türk Gıda Sanayinde Toplam Kalite Yönetimi Uygulamaları” başlıklı anket uygulamıştır. Anket tam sayım yöntemi ile uygulanmış olup, sonuçlar SPSS istatistik paket programı ile değerlendirilmiştir. Anket sonuçları ve literatür taraması ile elde edilen bilgiler değerlendirilerek SWOT analiz yapılmıştır. Çalışmada, DTÖ’nün SPS ve TBT anlaşmaları ile işaret ettiği TKY araçlarının ve özellikle HACCP (Kritik Kontrol Noktalarında Tehlike Analizi) sisteminin küresel ölçekte tarife dışı engel olarak 21. yüzyılın ticaretini etkileyeceği ve Türk gıda sanayinin dış satımda rekabet gücü kazanması açısından Toplam Kalite Yönetimi sistem araçlarının uygulanmasının firma ölçeği ayrımı yapılmaksızın önemli olduğu saptanmıştır. Bahsedilen nedenle, rekabet gücünün artırılması açısından kamu ve özel sektörün gerekli düzenlemeleri yapması, devlet, sanayici ve üniversite ilişkisinin güçlendirilerek TKY uygulamalarının yaygınlaştırılmasının önemli olduğu bulunmuştur.

Albay (2004) “Et Derecelendirmesinin Ülkemiz Et Sanayi İçin Önemi” başlıklı makalesinde Türkiye et pazarına büyük perspektif kazandıracak olan et derecelendirme sisteminin mevcut uygulanmakta olan ülkelerin sistemiyle uyum içerisinde olması gerektiğini belirtmektedir. Ülkemiz et sanayinin et üretimi teknolojisi bakımından iyiye gidış göstermekte olduğunun fakat hayvan varlığı ve damızlık yetiştiriciliğinin azalması neticesinde sektörü besleyen yerli kaynakların kurumakta olduğunun bilgisini vermektedir. Ayrıca taze et kullanımı, ürüne dönüştürme ve taze satım arasında bunların kendi aralarında fiyat hareketleri bakımından çok çeşitlilik gösterdiğini ve üretici bu ilişkileri belirli yerleşik derecelendirme yöntemleri olmadığından gerek fiyatlandırma gerekse ucuzu pahalıyla karıştırma gibi tüketici aleyhinde kullanılabilme ihtimaline karşı uyarılmaktadır. Albay “marketçilik sisteminde bilindiği gibi et reyonları genel olarak kırmızı et ve beyaz et olarak ayrılmaktadır. Bu işletmenin satış çerçevesinde yapmış olduğu bir ayırmadır. Tüketici boyutunda bir anlam ifade

etmemektedir. Tüketici, 8 ila 10 yaşlı damızlık dişi sığırın eti ile, 1 ila 2 yaşlı bir dana eti ile aynı reyonda karşı karşıya kalmaktadır. Beslenme şeklini ete vermiş olduğu kaliteyi hiç ayırtıramamaktadır. Böyle olunca da tüketici kendi seçiciliği ile baş başa kalmaktadır. Bu da memnuniyetsizliklerin sıklıkla yaşanmasına sebep olmaktadır. Et departmanında preparatların kullanımında hiçbir yönlendirici kalite sınırlandırmasının olmaması bu sonucu doğurmaktadır” diyor. Et derecelendirmesinde M.longissimus dorsi kası (12. ve13. kaburgaların arasında Columna vertebralis’e doğru) yapılan kesitte yüzeyinin görüntüsüne bakılmaktadır. Derecelendirmenin iki kriteri olduğu, bunların kalite derecelendirmesi ve verim derecelendirmesi olduğu bildirilmektedir. Sonuç ve Öneriler kısmında; ülkemizin artık et konusunda kendine yetemez durumda olduğu ve özellikle AB’ den ithalat sürecine girildiği bu sebeple bu konuda dünyayla aynı dilin konuşulması gerektiği ve bunun artık bir zorunluluk olduğu önemle vurgulanmaktadır.

Kılıç (2004) “Dil Peyniri Üretim Teknolojisinin Yapının Oluşumu Ve Korunması Açısından İncelenmesi” isimli makalesinde, dil peynirinin üretim aşamalarının yapıya olan etkileri açısından incelemiştir. “Dil peyniri ülkemizde üretilen karakteristik lifli yapıya sahip peynir türüdür. Peynir üretim aşamalarında kullanılan parametreler son ürün kalitesini etkilemektedir. Peynirde yapı oluşumunun anlaşılabilmesi için üretim aşamalarının incelenmesi ve kontrolü önem taşımaktadır” bilgisini vermektedir.

Oraman (2004) “Süt ve Süt Ürünleri Sektörünün Küreselleşen Pazarlardaki Geleceği” çalışmasında ülkemizde süt işleme tesislerini, büyüklükleri, kapasiteleri, teknoloji yapıları ve diğer özellikleri bakımından incelemiş ve sektörde en son teknolojiyi kullanan işletmeler ile en ilkel faaliyette bulunan işletmelerin varlığından bahsetmiştir. Bununla beraber sanayide üstün kaliteli ürün üreten işletmelerin sayıca azlığı sebebiyle özellikle dış ticarete rekabet gücünün zayıflığına işaret etmektedir. Bu tür işletmelerin oransal olarak artmasıyla beraber, hammaddenin mevsimsel ve bölgesel dağılımındaki düzenliği ve kalitesin düzeltilmesi, işleme tekniğinin geliştirilmesi, süt toplama ve değerlendirilme gibi konulardaki sorunların çözüme kavuşturulması; finansal sorunların çözümü; fiyat istikrarsızlıklarının giderilmesi; kapasite kullanım oranlarının artırılması gibi yapılacak uygulamaların sektörün rekabet gücünü arttıracığı görüşünü savunmaktadır. Son yıllarda gündem işgal eden, küreselleşme, globalleşme, tek dünya pazarı gibi olguların iyi analiz edilmesinin ve uygun stratejilerin belirlenmesinin sektörün varlığını sürdürebilmesi açısından gerekliliğini vurgularken, müşteri

memnuniyeti, hijyen, yüksek kaliteli ve düşük maliyetli ürün gibi kriterlerin firmaların varlığını sürdürebilmesi açısından önemine işaret etmektedir.

Demirbaş (2005) “Türkiye Ekonomisinde Tarıma Dayalı Sanayinin Yeri ve Önemi” adlı makalesinde gıda ihtiyacının ülke içinde karşılanması, katma değer yaratma, istihdam artışı yaratma, ihracatın artırılması ve çeşitlenmesi gibi önemli ekonomik göstergelerin ülke ekonomisi üzerine etkileri ve makro ekonomik göstergeler içerisindeki önemini irdelenmiştir. Konuyu alt sektörler bazında da incelemekle beraber çalışma bulgularına göre, incelenen dönemde Türkiye’de TDS’ nin gelişimi; tarım sektöründe, global ekonomide, ülke ekonomisinde ve uygulanan politikalarda ortaya çıkan değişikliklerden etkilendiği tespit edilmiştir. Ortaya çıkan konjonktürel olumsuzluklara rağmen, TDS sektöründe önemli gelişmeler de ortaya çıktığı ve göreceli olarak en hızlı ve düzenli gelişen alt sektörlerin, gıda ve tekstil sanayileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Sonuç olarak Türkiye’de tarım sektörü ekonomik gelişmeye doğrudan ve TDS aracılığıyla da dolaylı katkılarda bulunmakta olduğu Türkiye’de TDS’ nin gelişiminin ise, son on yılda ortaya çıkan global ekonomik krizler ve ülkede yaşanan ekonomik sıkıntılardan doğrudan etkilendiği, kriz dönemlerinde, incelenen ekonomik göstergeler itibarıyla sektörün az ya da çok negatif etkilendiği ve TDS’ nin mevcut potansiyelinin harekete geçirilmesindeki temel politikanın tarım-sanayi entegrasyonunun geliştirilmesine yönelik olması gerektiği özellikle belirtilmektedir.

Yulafçı ve Cinemre’nin (2005) ortak çalışması olarak yayınlanan makale “Samsun İli Gıda Sanayi İşletmelerinin Sorunları” üzerine yazılmıştır. Bu çalışmada; Samsun İlinde faaliyet gösteren gıda sanayi işletmelerinin problemlerini tespit etmek amacıyla gayeli olarak seçilen 31 işletme ile anket yapılmıştır. Araştırma sonuçları; yaşanan ekonomik krizlerin kapasite kullanım oranını düşürdüğünü, satışları azalttığını ve yeni yatırımların yapılmasının caydırdığını göstermiştir. İnceleme alanında yeterli ve kaliteli ham madde temininde zorluklar yaşanmakta olduğu ve girdi maliyetlerinin yüksek oluşu ve vergi-sigorta primlerinin fazlalığının başlıca şikayet konuları olduğu tespit edilmiştir. Kredi maliyetlerinin yüksek olmasından dolayı kredi kullanım oranı düşüktür (%33) bulunmuştur. Pazarda fiyat konusunda yoğun rekabet yaşandığı İhracat yapan işletmelerin oranının %24 olduğu belirlenmiştir. İşletmelerin Avrupa Birliği’ne katılım konusundaki görüşlerinin genelde olumludur sonucuna ulaşıldığı aktarılmıştır.

Turhan (2005) tarafından hazırlanan “Türk Gıda Sanayinde Rekabet Gücü Analizi” isimli doktora tezinde Türk İmalat Sanayi içerisinde rekabet gücü yüksek olan sektörlerden biri kabul edilen Türk Gıda Sanayi ile ilgili değerlendirmeler yapılarak, genelde ve alt sektörler bazında mevcut durumu incelenmiştir. Bu çalışmada, ihracat performans indeksleri gıda sanayinin yıllara göre rekabet gücünü ortaya koymak amacıyla değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlarda bazı yıllarda, hammadde miktarı ve kalitesi, ürün kalitesi, dış pazarlarımızda yaşadığımız sorunlar nedeniyle rekabet gücümüzde düşüşler yaşansa da, genel olarak dış pazarlarda rekabet gücümüzün yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Süt ve süt ürünleri sektöründe ise durum süt, peynir ve tereyağında ele alınmış, peynir ve tereyağının süte oranla daha fazla rekabet gücüne sahip olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak süt ve süt ürünleri sanayi genel olarak ele alındığında ise rekabet gücü düşük olan bir sektör konumunda olduğu belirlenmiştir.

Bulu ve ark. (2007) “Türk Gıda Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Düzeyinin Analizi” araştırmasında gıda sanayi sektörünü günümüzün en önemli sosyo ekonomik etkenine sahip olan endüstrilerden biri olarak tanımlamakta ve birçok alt dalları bünyesinde barındıran karmaşık bir faaliyet kolu olarak ülkemizde son yıllarda büyük gelişim gösterdiğini belirtmektedir. Ülke ekonomisi açısından bu gelişmenin düzeyini, temel değişkenlerini ve dinamikleri anlamak gerektiği ve sektörün sürdürülebilir rekabet üstünlüğüne katkıda bulunmanın ancak bu yolla sağlanabileceği ifade edilmektedir. Bu çalışmada Porter’ın elmas modeli kullanılarak Türk Gıda Sektörünün uluslararası rekabetçilik analizi yapılmıştır. Analiz doğrultusunda sektörün rekabetçilik düzeyi belirlenmiş ve rekabet yapısının temel özellikleri açıklanarak, dünya arenasında daha rekabetçi bir konuma gelebilmesi için stratejiler önerilmiştir. Çalışma esnasında nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Türkiye’nin önemli kaynaklarını aktardığı, aynı zamanda stratejik sektör olarak da görülen gıda sektörünün uluslar arası rekabetçilik gücü orta seviye olarak tespit edilmiştir. Bu sonuç ışığında “öncelikli olarak sektörün sorunlarını yakından takip edebilecek, bunlara kısa sürede çözümler bulabilecek ve sektöre yön verecek bir Ulusal Gıda Konseyi en kısa sürede kurulmalıdır” denilmektedir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

Araştırmanın ana materyalini öncelikle Türkiye’deki Gıda Sanayi ile ilgili yapılmış araştırmalardan ve yayınlanmış olan kitaplardan, dergilerden, makalelerden ve internet sitelerinde yer alan istatistikî bilgi, belge ve değişik dokümanlardan yararlanılarak gerekli verilerin toplanması oluşturmaktadır.

Türkiye gıda sanayinin son yıllardaki durumu ve de gelecekte olabilecek gelişmelere dair elde edilen bilgiler ışığında Swot Analiz Yöntemi kullanılarak sektörün güçlü ve zayıf yönleri ile önündeki fırsatlar ve tehditler belirlenerek, gıda sektörünün daha fazla gelişebilmesi, toplum beslenmesine ve ülke ekonomisine daha fazla katkı sağlayabilmesi için izleyebileceği stratejiler belirlenmeye çalışılmıştır.

4. TÜRKİYE GIDA SANAYİ KURULUŞLARININ EKONOMİDEKİ YERİ VE ROLÜ

4.1. Gıda Sanayinin Tanımı ve Kapsamı

Gıda; tütün ve sadece ilaç olarak kullanılanlar hariç olmak üzere, içkiler ve sakızlar ile hazırlama ve işleme gereği kullanılan maddeler dahil, insanlar tarafından yenilen ve/veya içilen ham, yarı mamul veya mamul her türlü maddeyi ifade etmektedir. Gıda sanayi ise, gıda maddelerinin hammaddeden başlayarak; depolama, tasnif, işleme, değerlendirme, dayanıklı hale getirme, ambalajlama işlerinden bir veya birkaçının yapıldığı ve gıda maddeleri satış yerlerine gönderilmek üzere depolandığı tesisler ile bu tesislerin tamamlayıcısı sayılacak yerlerin tamamını kapsamaktadır (Anonim 2006). Gıda sanayinin; tarımsal üretim artışı için güvence olması ve dengeli beslenme için zemin oluşturması gibi iki önemli fonksiyonu bulunmaktadır. Ekonomik kalkınmada tarım, sanayi ve hizmet kesimleri, birbirlerine sebep ve sonuç ilişkileri ile sıkı sıkıya bağlıdır (Anonim 2005 b). Gıda sistemi, tarıma girdi sağlayan sektörlerden başlayarak; tarım, gıda sanayi, iç ve dış ticaretle devam eden ve tüketicilerde sonlanan bir bütündür.

İnsanların büyüme fizyolojik ve zihinsel gelişmelerini sağlama ve yaşamlarını devam ettirebilmeleri için beslenmeye ihtiyaçları vardır. Sağlıklı beslenen bireylerden oluşan toplum ülkenin ekonomisinde ve kalkınmasındaki en önemli etkidir. Besin maddeleri, besin elementlerini içeren, işlenmiş ve doğal haldeki hayvansal, bitkisel ve yenilip, içilebilir sentetik kökenli maddeler de gıda olarak adlandırılmaktadır. Gıdalar insan ve hayvanların yaşamaları için en temel ihtiyaçtır. Bu nedenle gıdalar insanları yakından ilgilendirmekte, ülkelerin gelecekleri için gıda güvenliği büyük önem taşımaktadır. Gıda sanayi, bir yandan tarım ürünlerini değerlendirerek halkın daha iyi beslenmesine katkı yapmakta, diğer taraftan da ihracata yönelerek ülkeye döviz girdisi sağlamaktadır. Gıda sanayi bu nitelikleri nedeniyle de tarıma dayalı sanayiler içinde önemli bir yer tutmaktadır (Oraman 1999).

Tarım ürünleri nihai tüketim maddeleri oldukları kadar hem ara mal olarak kullanılırlar hem de hammadde olarak da işlenerek nihai tüketime sunulan önemli materyallerdirler. Gelişen teknoloji ile beraber sadece gıda olarak değil enerji hammaddesi gibi farklı sanayi kolları içinde kullanımları ile gündem teşkil etmektedirler.

Tarım, hayvancılık ve balıkçılık sektörlerinden elde edilen hammaddelerin endüstriyel olarak dönüşümlerini içeren bir imalat sanayi kolu olan gıda sanayi, 2 trilyon ABD dolarının üzerinde gerçekleştirilen yıllık satışları ile, dünya imalat sanayinin en önemli kolu olarak ortaya çıkmaktadır. Gıda sanayi gelişmiş OECD ülkelerinde yarattığı katma değer (dünya çapında toplam işleme sanayi tarafından yaratılan katma değerın % 15'i) ve toplam çalışan ücretli sayısı açısından diğer imalat sanayi kolları arasında ayrıcalıklı bir yer tutmaktadır (Anonim 2007 b).

Tarıma dayalı sanayi (TDS) sektörü, Türkiye ekonomisine önemli katkılarda bulunmaktadır. Gıda ihtiyacının ülke içinden karşılanması, katma değer yaratma, ihracatın artması ve çeşitlenmesi, istihdam artışı bunlardan ilk akla gelenlerdir. Türkiye'de tarım sektörü, ekonomide görece önemini kaybederken, TDS gelişimini sürdürmektedir. Nitekim 1994 yılında GSMH'da tarım sektörünün payı %15,7 iken, bu oran 2004 yılında %11,7'ye gerilemiştir. 1994/2004 döneminde TDS' nin imalat sanayi üretimindeki payı ise % 50-60 civarındadır. Bu değer, dönem içinde dalgalı bir seyir izlemiş ve son yıl itibarıyla % 35 seviyesinde gerçekleşmiştir (Anonim 2005 b).

Türkiye coğrafi konumu itibarıyla üç tarafının denizlerle çevrili olması, bölgelere göre mikro klima özellik arz etmesi ve genel tarımsal tüketim materyallerinin yetiştirilmesine şartların elverişli olması sebebiyle önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin değerlendirilerek halkımızın sağlıklı ve yeterli beslenmesi ayrıca ihracat yapılarak ülkemize döviz kazandırılması kaçınılmaz fırsatlar olarak önümüze çıkmaktadır. Fakat gıda sanayi tarıma dayalı bir sektör olması nedeniyle de üretimlerinde belirgin mevsimlik dalgalanmalar yaşanmaktadır. Bu dalgalanmalar genellikle Mart-Mayıs ayları arasında üretimde meydana gelen bir düşüş, Eylül-Ekim ayları arasında ise üretimde meydana gelen bir artış şeklinde kendisini göstermektedir. Bazı alt sektörlerde satışların uzun bir döneme yayılmasına karşılık, üretim dönemi başında hammadde temini için firmaların çiftçiyi finanse etmeleri paranın dönüş hızını yavaşlatmakta, bu ise işletme sermayesi gereksinimini arttırmaktadır (Oraman 1999).

Geniş bir yelpazeye sahip olan gıda sanayi, alt dalları açısında birbirinden farklı özellikler taşıyan sektörleri barındırmaktadır. Bazılarında iç pazar önemli iken, bazıları iç piyasa yanında dış rekabet/pazarlar açısından önem taşımaktadır. Gıda sanayinde çoğu alt sektör hammaddeyi ülke içi kaynaklardan sağlayabilirken, az sayıda da olsa kimi alt sektörler hammadde açısından dışa bağımlılık göstermektedir(Anonim 2006).

Gelişmiş ülkeler tarımsal üretimlerinin yaklaşık %60'ını gıda sanayinde ham madde olarak değerlendirirken, Türkiye'de bu oran %30 civarındadır. Ayrıca tarımsal üretimimizin yaklaşık %30'u değişik nedenlerle bozulmakta ve israf olmaktadır (Ercan, 1998).

Gıda sanayi sektörü DPT'ce yapılan çalışmalarda imalat sanayi kapsamında yer almakta ve Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan ISK(International Standart Industrial Classification) esas alınarak alt sektörleri belirlenmektedir (Oraman 1998). Gıda sanayi başlıca sekiz alt sektörden oluşmaktadır. Uluslararası standart sanayi sınıflaması-3 (ISIC-3) sistemine göre gıda sanayi, tarımsal ham maddelerin bir ya da birden fazla işleme tabi tutulması ile elde edilen ürünleri kapsamaktadır.(Anonim 2005 a). Bu sınıflandırmaya göre gıda sanayi sektörü kapsamına, aşağıda belirtilen alt sektörler girmektedir:

1. Et ve Et Ürünleri (Mezbaha Ürünleri) Sanayi
2. Süt ve Süt Ürünleri Sanayi
3. Su Ürünleri işleme Sanayi
4. Un ve Unlu Ürünleri (tahıl ve nişasta mamulleri) Sanayi
5. Meyve ve Sebze işleme Sanayi
6. Bitkisel Yağ ve Mamulleri Sanayi
7. Şeker ve Şekerli Mamuller Sanayi
8. Diğer Gıda Sanayi ve Yem Sanayi

Et ve Et Ürünleri Sanayi: Kırmızı et, kümes hayvanları, sakatat, et mamulleri, bağırsak, donyağı, deri ve diğerleri.

Süt ve Süt Ürünleri Sanayi: İşlenmiş içme sütü, yoğurt, beyaz peynir, kaşar peyniri, diğer peynirler, tereyağı, süttozu ve diğer ürünler.

Su Ürünleri İşleme Sanayi: Balık ve diğer su ürünleri, balık unu ve yağı.

Un ve Unlu Ürünler Sanayi: Pirinç, buğday unu ve irmik, diğer hububat ve baklagil unları, bulgur, mama, un, kepek, makarna, ekmek, bisküvi ve diğer unlu gıda ürünleri.

Meyve ve Sebze İşleme Sanayi: Meyve-sebze konservesi, dondurulmuş meyve ve sebzeler, kurutulmuş sebze, domates salçası, meyve suyu konsantreleri, salamura zeytin, kuru incir, çekirdekli ve çekirdeksiz kuru üzüm, kuru kayısı, diğer kurutulmuş meyveler, iç fındık, fındık mamulleri, reçel, marmelât, kavrulmuş kuruyemiş ve leblebi.

Bitkisel Yağ ve Mamulleri Sanayi: Zeytinyağı, prina, prina yağı, sıvı rafine yağları, margarin, yağlı tohum küspeleri.

Şeker ve Şekerli Mamuller Sanayi: Şeker, melas, yağ küspe, helva, lokum, çiklet, şekerlemeler, çikolata ve kakaolu mamuller, diğer şekerli mamuller.

Diğer Gıda Sanayi: Çay, nişasta, glikoz, alkolsüz içecek sanayi

Yem Sanayi: Melaslı kuru küspe, karma yem.

4.2. Türkiye Gıda Sanayini Mevcut Durumu

4.2.1. Mevcut Durumu, Kuruluş Sayısı, Mevcut Kapasite ve Kullanımı

Gıda sanayi tarıma dayalı bir sanayi dalı olarak Türkiye’de çok önemli bir yere sahiptir. İmalat sanayi üretimi içindeki ortalama %20’lik payı ve yaklaşık kayıtlı 100 bin kişiye sağladığı istihdamla gıda sanayinde, toplam katma değerin ortalama %5’i üretilmektedir. Gıda sanayi 1990’lı yıllarda önemli gelişme göstermiş ve iç talebe cevap verecek kapasitenin üzerinde üretim yaparak ihracata dönük potansiyelini de değerlendirmiştir. Gıda sanayinde tarımdan kaynaklanan altyapı sorunlarının yanı sıra, kayıt dışılık, mali ve teknik açıdan güçsüz küçük işletmelerin yoğunluğu ve teknik personel istihdamının yetersizliği gibi sorunlar bulunmakta, bu da son yıllarda gıda sanayinin üretim artışını olumsuz yönde etkilemektedir. Öte yandan, 1999 yılı ve sonrasında yaşanan ekonomik krizlerin getirdiği ortamda daralan iç talep, sektörü ihracata yöneltmiştir. Ayrıca, gelişmiş pazarlara girişte uygulanan teknik zorunluluklar, genelde kaliteli ve standart ürün üretimi konusunda sorunlar yaşanan gıda sanayinin dış pazara yönelmesini kısıtlayıcı rol oynamıştır (Anonim 2005 a).

2000 yılında büyüyen ülke ekonomisi ve artan talep ile birlikte gıda sanayi üretimi bir önceki yıla göre yüzde 3,5, talebi ise yüzde 5,3 artmıştır. Buna karşılık, TL’nin aşırı değerli tutulması nedeniyle ihracat yüzde 3,6 azalırken ithalat yüzde 31,9 artmıştır. 2000 yılında gıda sanayi dış ticaretinde cari fiyatlardaki azalış 1999 yılında olduğu gibi devam etmiştir. 2000 yılında gıda sanayinde kanatlı etleri, süt ürünleri ve şeker gibi ürünlerin üretimlerinde yüksek oranlı artış olurken, küçükbaş hayvan etleri ile zeytin üretimindeki periyodisiteden dolayı zeytinyağı ve salamura zeytin üretimlerinde düşüş kaydedilmiştir. İhracattaki düşüşe bağlı olarak bisküvi, domates salçası, çiklet ve margarin üretimi de azalmıştır. Küçükbaş hayvan etleri üretimindeki azalmanın kaçak kesimlerdeki artışın yanı sıra hayvancılık üretiminde yaşanan olumsuzluklardan kaynaklandığı düşünülmektedir. 2000 yılında ihracatta önemli bir gelişme sağlanamaması üretimin iç talebe bağlı olarak büyümesine neden olmuştur. Kanatlı etlerinde 2000 yılında yaşanan üretim artışı, iç talepte kırmızı et yerine beyaz etin daha çok tercih edilmesi ile büyükbaş ve küçükbaş hayvan eti üretiminde yıllardır yaşanmakta olan durağanlıktan kaynaklanan et arzı açığının bir ölçüde kapatılabilmesine yönelik olarak gerçekleştirilen girişimlerden kaynaklanmaktadır. Kanatlı etlerinde kişi başına tüketimin 10,3 kg’dan 11,7 kg’a yükseldiği tahmin edilmektedir. 2000 yılı itibariyle ülkemizde kişi başına

buğday eşdeğeri olarak un ve unlu mamul tüketimi 225 kg civarındadır. Bu rakam gelişmiş ülkelerde yaklaşık 100 kg'dır. Ülkemizde protein alımının yaklaşık % 50'sinin bitkisel kaynaklı olduğu göz önüne alındığında, dengeli beslenmek için hayvansal protein alımının artırılması gereği ortaya çıkmakta bunun için de hayvansal ürünlerin üretim ve tüketiminin artırılması önemli görülmektedir. 2001 yılında 2001/1 sayılı Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu Kararı ile gıda sanayi dahilinde bulunan 12 mal grubunda mahsup sistemi dahilinde ihracat iadesi ödemesine devam edilmektedir (Anonim 2006).

Gıda sanayi, imalat sanayinin daha çok tüketim malları üreten sanayiler grubunda yer alır. Gıda sanayi, imalat sanayi içinde önemli bir paya sahipken, nihai malların ve girdilerinin özelliklerine bağlı olarak, katma değer oranı diğer sektörler göre daha düşüktür. Bu durum, gelişmiş ülkelerde de geçerli olduğu cihetle Türkiye'de daha da belirgindir. Gıda Sanayi sektörü ileri teknoloji ve bazı makine teçhizat dışında bütün girdilerini yurt içinden sağlayabilmektedir. Türk Ekonomisi bu sektörde karşılaştırmalı üstünlüğe sahiptir. Bugünkü teknoloji ve faktör fiyatları düzeyinde Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğünde öncelikle tarım ürünleri ve gıda maddelerin sanayine dahil olan bir dizi ürünün yer aldığını, araştırmalar göstermektedir. Bu sebeple, gıda sanayini geliştirmek, katma değer oranının yükseltmek ve ihracatını artırmak, Türk Ekonomisi için önemli katkılar sağlayacaktır.

Tablo 4.2.1.1. İmalat Sanayi Üretiminde TDS' nin Payı (1987 Sabit Fiyatları ile. Milyar TL)

Yıllar	Sanayi(1)	İmalat Sanayii (2)	Yüzde (%) (2/1)	Tarıma Dayalı Sanayi (3)	Yüzde (%) (3/2)
1999	31814	26569	83.5	11946	45.0
2000	33738	28278	83.8	12987	45.9
2001	31207	25974	83.2	15891	61.2
2002	34142	28678	84.0	16196	56.5
2003	36793	31140	84.6	16178	52.0
2004	40234	34285	85.2	12026	35.0

-DPT. 2004. Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2003. Ankara.

İmalat Sanayi Üretiminde Tarıma Dayalı Sanayi'nin Payını inceleyecek olursak; 1999 ve 2004 yıllarında imalat sanayinin sanayi sektörü içerisinde ki payı sırasıyla % 83,5 ve % 85,2 gibi çok yakın değerlerdeyken, TDS' nin imalat sanayine oranı 1999'da % 45,0 iken 2004 yılına gelindiğinde % 35,0 olarak görülmektedir (Tablo 4.2.1.1.). TDS' nin bir gerileme sürecine girdiği anlaşılmaktadır. 1999 ve 2001 krizleri, kuraklık ve dünya gıda piyasasındaki olumsuz gelişmeler böylesi bir tabloyu ortaya çıkarmıştır.

Tarım sektörü katma değeri 2008 yılının ikinci çeyreğinde yüzde 3,1 oranında daralmıştır. Bu gelişmede Güneydoğu Anadolu Bölgesinde yaşanan şiddetli kuraklık ve kırmızı mercimek üretimindeki yüksek oranlı düşüş etkili olmuştur. Sektörün alt bileşenleri incelendiğinde, tarım, avcılık ve ormancılık sektörü yüzde 3,5 oranında daralırken balıkçılık sektörü yüzde 12,4 oranında artmıştır. Yılın kalan kısmında, geçen yıldan kaynaklanan baz etkisi ve bu yıl bazı bitkiler de ‘ürün verme’ yılı olması nedeniyle tarım sektöründe katma değer artışlarının gerçekleşmesi beklenmektedir. 2008 yılı Temmuz ayı imalat sanayi üretimindeki artışta; endeks içindeki payları yüksek olan, gıda ürünleri, ana metal, taş-toprak, elektrikli makine, taşıt, mobilya ve petrol alt sektörlerinde kaydedilen üretim artışları etkili olmuştur (Anonim 2008 c).

Tablo 4.2.1.2. Aylık Sanayi Üretim Endeksi (Bir Önceki Yılın Aynı Dönemine Göre % Değişme)

	Yıllık		2007	2008			
	2006	2007	Temmuz	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz
Sanayi	5,8	5,4	4,5	6,3	2,4	0,8	3,4
Madencilik	4,3	9,6	6,3	-1,1	2,6	20,3	9,1
İmalat	5,5	4,8	3,3	6,7	1,9	-0,4	3,1
Gıda-İçecek	6,0	2,4	4,4	7,6	6,0	2,2	5,1
Tekstil	-1,0	2,3	-0,1	-15,1	-19,5	-22,2	-20,2
Giyim	-4,8	2,2	6,2	1,8	-10,5	-17,7	-9,4
Petrol Ürünleri	2,4	2,1	2,0	21,0	0,6	0,2	4,4
Kimya	6,3	9,6	17,6	-2,6	-6,2	-1,3	-7,0
Toprak Ürünleri	4,4	0,0	0,8	9,0	6,6	1,6	5,4
Ana Metal	10,7	11,7	11,5	8,1	7,8	9,4	8,0
Metal Eşya	18,9	14,4	12,6	3,7	-2,7	3,6	-2,6
Makine-Teçhizat	22,0	4,6	-2,5	2,1	-3,7	-12,5	5,8
Taşıt Araçları	9,7	10,3	3,3	32,4	20,7	15,9	17,8
Enerji	9,1	8,7	13,0	5,2	6,6	4,6	4,0

Kaynak: TÜİK

Sanayi sektöründe fiyatların Ağustos ayındaki gelişimi incelendiğinde, sektör içinde en yüksek paya sahip olan imalat sanayi fiyatlarının yüzde 3,14 oranında gerilediği görülmektedir. Bu dönemde imalat sanayi içinde en yüksek ağırlığa sahip olan kalemlerden; gıda ürünleri imalatı yüzde 0,32 oranında artış göstermiştir. 2008 yılı Temmuz ayı imalat sanayi üretimindeki artışta; endeks içindeki payları yüksek olan, gıda ürünleri, ana metal, taş-toprak, elektrikli makine, taşıt, mobilya ve petrol alt sektörlerinde kaydedilen üretim artışları etkili olmuştur. Enerji sektöründe son dört yıldır gözlenen istikrarlı üretim artışı, 2008 yılının

temmuz ayında da devam etmiş ve sektörde temmuz ayında yüzde 4,0 oranında üretim artışı kaydedilmiştir (Anonim 2008 c).

Tablo 4.2.1.3. İmalat Sanayinde Önemli Sektörler İtibariyle Değişmeler (%)

	Üretim (1)		İhracat (1)	
	2006	2007 (3)	2006	2007 (3)
İmalat Sanayi Toplamı	5,6	4,4	16,6	25,2
Gıda ve İçecek	6,0	3,7	1,6	9,0
Giyim	-4,9	0,2	2,5	16,4
Tekstil	-1,0	5,5	6,0	16,4
Deri	14,3	2,8	17,9	35,4
Petrol Ürünleri	2,3	4,8	35,0	19,6
Kimya	7,0	4,7	23,5	16,5
Plastik ve Lastik	-11,7	11,2	21,3	34,9
Toprağa Dayalı Sanayiler	4,4	0,8	4,2	17,4
Ana Metal	10,6	12,7	35,5	37,4
Makine	22,0	11,0	23,4	39,0
Elektrikli Makineler	20,5	25,9	46,0	54,2
Elektronik	-15,9	-32,3	-2,1	-19,7
Otomotiv	9,6	3,6	24,0	33,4

Kaynak: TÜİK (1) 1997 yılı fiyatlarıyla (2) Cari fiyatlarla (ABD doları) (3) 7 Aylık

İmalat Sanayinde Önemli Sektörler İtibariyle % Değişmeler (Tablo 4.2.1.3.)'e bakıldığında görülüyor ki üretim yönünden gıda ve içecek sanayi sekizinci sırada yer alırken, ihracat yönünden onikinci sırada yer almaktadır. Fakat unutulmamalıdır ki gıda sanayini direk ilişkili olduğu tarım imalat sanayi sektörlerinden bir çoğuna hammadde katkısı sağlamaktadır.

Türkiye'de her alanda olduğu gibi gıda sanayi sektöründe de kayıt dışılık önemli ölçüde vardır. Bu sebeple farklı kayıt ve kaynaklar itibariyle gıda alanında faaliyet gösteren işletme sayısı da farklılık arz etmektedir. Ancak buna rağmen gıda sanayi, tarıma dayalı bir sanayi dalı olarak Türkiye ekonomisinde önemli bir yere sahiptir. DPT verilerine göre imalat sanayi içinde gıda sanayi, üretim değeri olarak %18-20'lik paya sahiptir (Anonim 2006).

Yapılan gıda envanteri sonucunda Türkiye' de 28,000 civarında gıda işletmesinin mevcut olduğu ifade edilmekle birlikte, bu sayının çok daha fazla olduğu tahmin edilmektedir. Mevcut gıda işletmelerinin 16,832 adedi Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı (TKB)

gıda siciline kayıtlıdır. Ayrıca, 450 civarında yem ve 200 civarındaki premiks fabrikası kayıtlı olarak bulunmaktadır. Gıda sektörü içerisinde un ve unlu ürünler sanayi %56 dolayında bir oranla en büyük paya sahiptir. Un ve unlu ürünler alt sektörünü, %18 civarında süt ve süt ürünleri, %12 meyve sebze işleme, %4 bitkisel yağ ve margarin, %3 sekerli ürünler, %3 et ürünleri, %3 civarında tasnif dışı gıdalar ve %1'e yakın alkollü içkiler, meşrubatlar ve su ürünleri sanayi izlemektedir. Gıda ve içki sanayinde kurulu kapasite, üretim miktarı ve kapasite kullanma oranları ise şöyledir; üretim bakımından ve kurulu kapasite açısından un ve unlu ürünler sanayi ilk sırada yer almaktadır. Kapasite kullanma oranına gelince ilk sırayı %97'lik oranla şeker sanayi alırken, bunu %49,6 ile meşrubat, %43,2 ile meyve sebze işleme sanayi izlemektedir. Kırmızı et ve et ürünleri sanayinde kapasite kullanma oranı %10,4 dür. Gıda sanayinde 2002 yılında kapasite kullanma oranı %61, 2003 yılında %59 dur. Tarımsal üretim girdileri içinde yer alan yem sanayinde hizmet veren 450 fabrika olup, toplam kapasitesi ise 11.310.000 ton/yıldır. Yem fabrikalarının kapasite kullanımı %50 civarındadır. Mevcut fabrikaların %5'i manuel sistemle, %70 yarı otomatik, %25'ide tam otomatik sistemle üretimde bulunmaktadır. Mevcut fabrikaların %70'inin saatlik kapasitesi 5 ton, geri kalanının ise 20 ton/saattir (Anonim 2004).

Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Gıda Siciline kayıtlı gıda işletmelerinin yanında merdiven altı tabir edilen teknik ve hijyenik şartlara uygun üretim yapmayan işletmelerin sayısı çok fazladır. Söz konusu işletmelerin kontrol altında bulundurulması ve tüketiciye güvenli gıda temini için kontrol ve denetim çalışmalarının birincil üretim aşamasından başlayarak tüketime kadar olan tüm aşamalardaki gıda zincirinin tamamında uygulanması büyük önem arz etmektedir (Anonim 2004).

Gıda sanayinde yerli sermaye ile faaliyette bulunan işletmeler kadar, yabancı sermaye ile birlikte ya da tamamı yabancı sermayeli işletmelere rastlamak mümkündür. Özellikle, ülke ekonomisindeki iyileşme ve güven ortamı, yabancı sermayeli gıda yatırımcılarının ülkemizde faaliyetlerini cazip kılmaktadır (Anonim 2006).

Ocak 2006 itibarıyla Türkiye'de faaliyet gösteren toplam 258 yabancı sermayeli gıda ürünleri ve içecek imalatı şirketi bulunmaktadır. İmalat sanayine yönelen yabancı sermayeli şirketlerin %10'unun, Türkiye'ye yatırım yapan tüm yabancı sermayeli şirketlerin ise %2'sinin gıda işleme sektörüne yatırım yaptığını söyleyebiliriz. Sermaye büyüklüğü olarak söz konusu bu yatırımları incelersek, 2002-2006 yılları arasında tüm imalat sanayine yapılan 1,463 milyar

ABD dolarlık yatırımın 363 milyon ABD dolarlık (%25) kısmı gıda alt sektörüne yapılmıştır. 11,108 milyar ABD dolarlık toplam yabancı sermaye yatırımının ise %3'lük bir kısmı gıda sektörüne yönelmiştir. Yabancı şirketler Türkiye'ye yatırım yapma şekli olarak ağırlıklı olarak ortak girişim şeklini tercih etmektedirler. Gıda sektöründe de aynı yapının korunduğu gözlenmektedir: %100 yabancı sermaye yatırımları %36'lar düzeyinde korunduğu gözlenmektedir: %100 yabancı sermaye yatırımları %36'lar düzeyinde kalmaktadır. Sektörde yabancı ülke uyruklu şirketler ağırlıklı olarak Türk ortaklarla birlikte ortak girişim yapısında faaliyet göstermektedir (%64,2) ve yabancı-Türk ortaklığı şeklinde kurulmuş şirketlerin yarısına yakın kısmında ise yabancı şirketleri azınlık paya sahiptir. Ortakların uyuğu incelendiğinde yabancı sermayeli şirketlerde yabancı sermaye yatırım veya katılımının daha çok AB üye ülkelerden geldiği saptanmıştır (Anonim 2007 b).

Türkiye'nin en başarılı 500 sanayi işletmesinin listelendiği İSO sıralamasında ise gıda işleme sanayinde 2004 yılında faaliyet gösteren 22 yabancı sermayeli şirket olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu şirketlerin %27'si doğrudan yabancı sermaye yatırımı iken %27'sinde ise yabancı sermaye katılımı %10'un altında kalmaktadır. Yabancı sermayeli şirketlerin bu listede yer alan tüm gıda işleme sanayi şirketlerinin gerçekleştirdikleri toplam cironun %26.39'unu, yarattıkları katma değerini ise %26.17'sini gerçekleştirmektedirler. Tüm İSO 500 büyük 9 sanayi işletmeleri için bu oranlar %3,4 ve %2,3'tür. 1993'te 9 olan yabancı sermayeli şirketlerin bu 11 yıllık zaman aralığında önemli bir gelişme gösterdiğini söylememiz mümkündür (Anonim 2007 b).

Gerek Türk gerekse yabancı şirketler tarafından 2003 ve 2005 yılları arasında gerçekleştirilen birleşme ve satın alma operasyonlarını incelediğimizde genelde bu tür operasyonların 2005 itibarıyla daha azalmış olduğu saptanmıştır. 2003'te tüm sektörler çapında gerçekleştirilen 70 operasyonun 15'i gıda sektörü şirketleri ile ilgiliyken, 2005'te bu oran 178 operasyonda 10'a düşmüştür. Gıda şirketleri değeri açıklanmış satın alma ve birleşme işlemlerinin toplam tutarı 2003, 2004 ve 2005 yılları için sırasıyla 522,96; 31.42 ve 198,93 milyon ABD dolarıdır. Gıda sektöründe Türk şirketlerinin birleşme ve satın alma faaliyetlerinde ön planda oldukları bir başka önemli bulgudur. 2003 yılında gerçekleşen 15 faaliyetin 8'inde, 2004'teki 9 faaliyetin tamamında ve 2005'in 10 faaliyetinin 7'sinde satın alan taraf bir Türk yatırımcısı olmuştur. Az sayıda işlem gerçekleştiren yabancı şirketler arasında Avrupalı şirketler ön planda görülmektedir (Anonim 2007 b).

Türkiye’de gıda sanayinde alt sektörler açısından sayısal dağılıma bakıldığında; sanayinin %65'ini un ve unlu mamuller, %11'ini süt ve süt mamulleri %12'sini meyve-sebze işleme, %3,5'ini bitkisel yağ ve margarin, %3'ünü şekerli mamuller, %1'ini et mamulleri ve %4,5'luk kısmını tasnif dışı gıdalar, alkolsüz içecekler, su ürünleri sanayi oluşturduğu görülecektir. Un ve unlu mamuller, süt ve mamulleri, meyve-sebze işleme gibi alt sektörlerdeki oranların yüksek olması, halkın tüketim alışkanlıklarının yanı sıra gelişmiş teknoloji uygulamayan (değirmen, mandıra, zeytin salamura işleme vb.) işletmelerin sayısal fazlalığından da kaynaklanmaktadır (Anonim 2006).

Tablo 4.2.1.4. Tarıma Dayalı Sanayi Sektöründe İşyeri Sayısı (Adet)

Alt Sektörler	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Gıda ve içecek	426	441	438	573	569	574
Tütün Ürünleri	12	12	11	20	19	19
Tekstil(*)	337	354	363	431	440	437
Deri	58	54	54	65	66	67
Kağıt ve Ürünleri	71	77	89	101	99	117
Ağaç ve Man. Ürünleri	62	62	58	64	66	78
Toplam	966	1000	1013	1254	1259	1292

(*) Giyim Eşyası Hariç. (*)Kaynaklar/Sources: -DİE (Çeşitli Yıllar). Dönemler İtibariyle İmalat Sanayi (İstihdam Ödemeler-Üretim-Eğilim) İstatistikleri, Ankara.

-DİE (Çeşitli Yıllar). Türkiye İstatistik Yıllığı, Ankara.

Tarıma Dayalı Sanayi Sektöründe İşyeri Sayısı (Adet) itibariyle yıllara göre çok fazla bir değişim gözlenmemektedir. 2004 yılı iş yeri sayısına göre % 44'lük bir oranla gıda ve içecek sektörü liderdir. Hemen ardından tekstil gelmektedir (% 33.82). Kağıt ürünlerinde yıllar itibariyle bir gelişme görülmekte iken diğer sektörlerde pek bir ilerleme görülememektedir.

Tablo 4.2.1.5. Türkiye’de 1990 ve 2001 Yıllarında Gıda Alt Sektörlerinde İşyeri Sayısı ve Yoğunlaşma Oranları

Alt sektörler	İş veri sayısı		CR 4 %	
	2001	1990	2001	1990
Nisasta ve türevi ürünler	6	-	95.8	-
Bira ve Malt	8	9	77.2	75.3
Alkolsüz İçkiler ve siselenmiş su	54	42	75.0	39.2
Sarap Yapımı	13	14	73.5	76.4
Damıtık Alkollü İçkiler	13	10	71.3	79.8
Balık ve Deniz Ürünleri İşleme	16	10	68.1	84.2
Unlu Ürünler	114	96	51.8	59.6
Süt Ürünleri	85	60	61.4	53.8
Kakao, Çikolata ve Sekerleme	19	40	61.6	44.6
Tütün İşleme, Sigara	25	50	66.7	58.0
Et ve Et Ürünleri	99	69	34.7	29.5
Bitkisel ve Havvansal Yağlar, Margarin	95	79	35.1	44.8
Havvan Yemi	130	101	33.0	16.7
Ekmek Yapımı, İşlenmiş Unlu Ürünler	372	-	35.5	-
Seker Arıtımı	39	26	35.9	31.2
Baska Yerde Sınıflandırılmamış Gıda Ürünleri	113	143	38.2	28.8
Meyve ve Sebze İşleme	234	80	20.0	27.2
Un Sanayi	264	151	18.1	13.5

CR4: Her alt sektördeki en büyük ilk dört işyerinin toplam Pazar payları (toplam üretim miktarı) .
İşyeri Sayısı: 1990 yılı için 25 ve daha fazla işçi çalıştıran ve 2001 yılı için 10 ve daha fazla işçi çalıştıran tüm işyerleri.

Kaynak : Anonim 2007 a

Bir endüstrideki rekabet düzeyi ile ilgili ilk gösterge CR4 olarak bilinen ve en büyük dört firmanın toplam üretimlerinin endüstrideki üretime oranı şeklinde hesaplanan 4 firma yoğunlaşma oranıdır (Su 2003). Duopollerin yada oligopollerin olduğu piyasalarda CR4 %70' ten fazladır. Bir çok irili ufaklı firmanın olduğu pazarlarda –yani rekabetin daha yoğun yaşandığı sektörlerde- CR4'ün % 30-50 arasında olması beklenmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bazı alt sektörler sanayileşme süreci açısından başlangıç safhasında olduklarından, CR4 değeri azalma ve artan firma sayısı gibi hareketle dikkatle incelenmelidir (Anonim 2007 a)

Tablo 4.2.1.6. Gıda Sanayinde İşletme Sayısının Alt Sektörlere Dağılımı (%)

Gıda Sanayi Alt Dalları	1994	1996	1998	2000
Et ve Et Ürünleri	2,06	1,83	1,76	1,07
Süt ve Süt Ürünleri	14,58	13,68	14,12	11,06
Meyve ve Sebze İşleme	13,94	14,33	9,78	11,42
Su Ürünleri	0,14	0,11	0,16	0,20
Un ve Unlu Ürünler	57,60	59,27	62,67	65,44
Bitkisel Yağ ve Margarın	3,98	3,66	3,71	3,40
Şeker ve Şekerli Ürünler	3,56	3,26	3,62	3,15
Tasnif Dışı Ürünler	4,14	3,86	4,18	4,25
Toplam	100,00	100,00	100,00	100,00
Toplam (İşletme Sayısı: Adet)	22.243	23.654	23.951	27.543

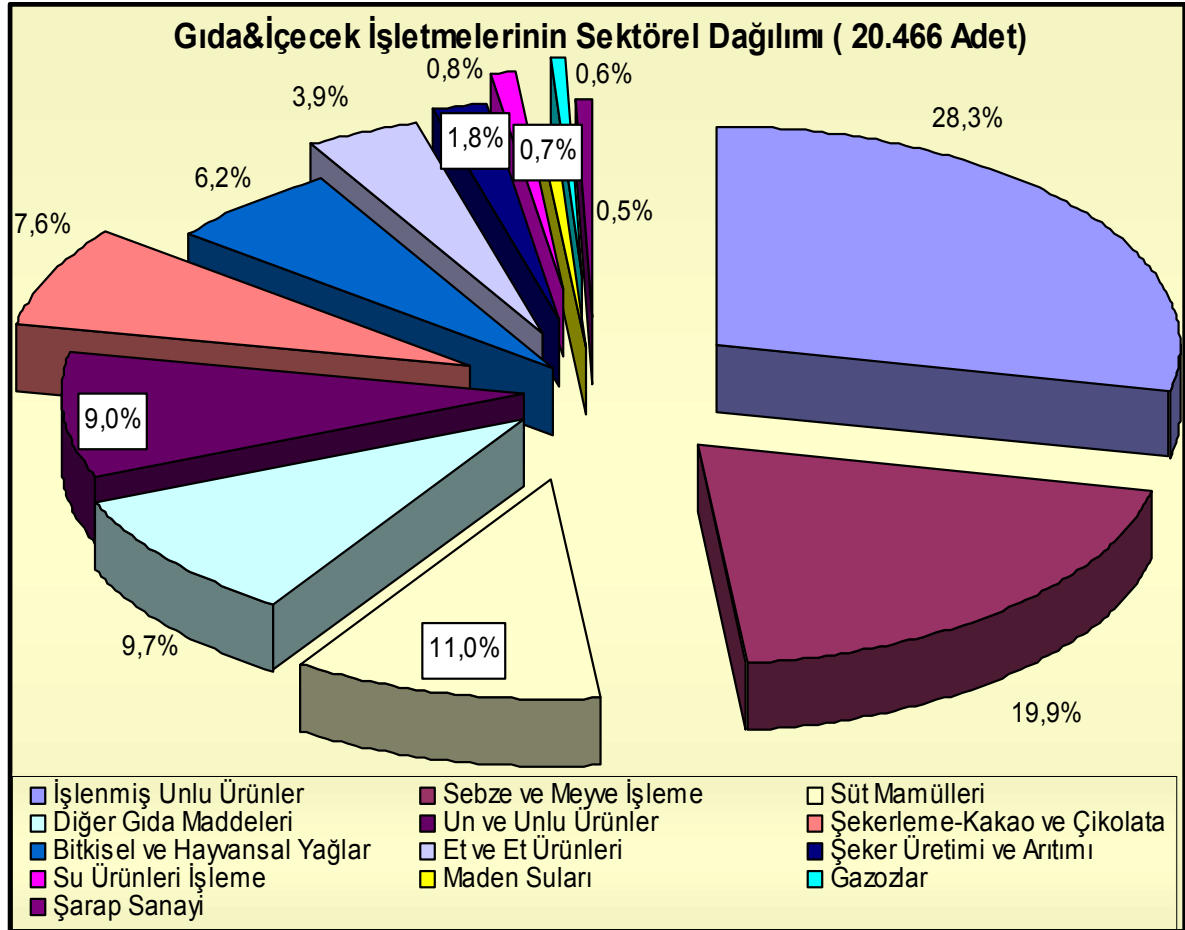
Kaynak: TKB, 2002.

2000 yılı itibariyle TDS alt sektörleri içinde en fazla un ve unlu mamuller olmuştur ve bu oran uzun yıllardır vardı zaten. Rakamların çoğunda yıllara göre fark olsa da çok önemsenecek seviyede değildir.

Genelde küçük ve orta ölçekli işletmeler olarak faaliyetlerine devam eden gıda işletmeleri, mülkiyet yapısı açısından daha çok özel sektör kuruluşları niteliğindedir. Özellikle et, süt, yem gibi sanayilerde yaşanan özelleştirme ile günümüzde şeker ve çay hariç tamamıyla sektörde özel kesimin hakim olduğu söylenebilir. Kamu sektöründen özel sektöre doğru yapılanmanın, karlılık ve verimliliği artırması, tüketiciye güvenli ve uygun fiyatlı

ürünlerin sunumu ve üretim faaliyetinde etkinliğin yükseltilecek ekonomiye canlılık getirmesi beklenmektedir (Anonim 2006).

Grafik 4.2.1.1 Gıda ve İçecek İşletmelerinin Sektörel Dağılımı (2006)

Kaynak: 2007 d

Grafikten de anlaşılacağı üzere; Nisan 2006 itibariyle 20 466 işletme arasında işletme sayısı itibariyle sektör içerisinde en fazla paya sahip alt sektör % 28,3 oranıyla un ve unlu mamul işletmeleridir. Sırasıyla sebze ve meyve işleme sanayi, süt ve süt ürünleri ve sen az payla % 0,5 'le şarap sanayi izlemektedir.

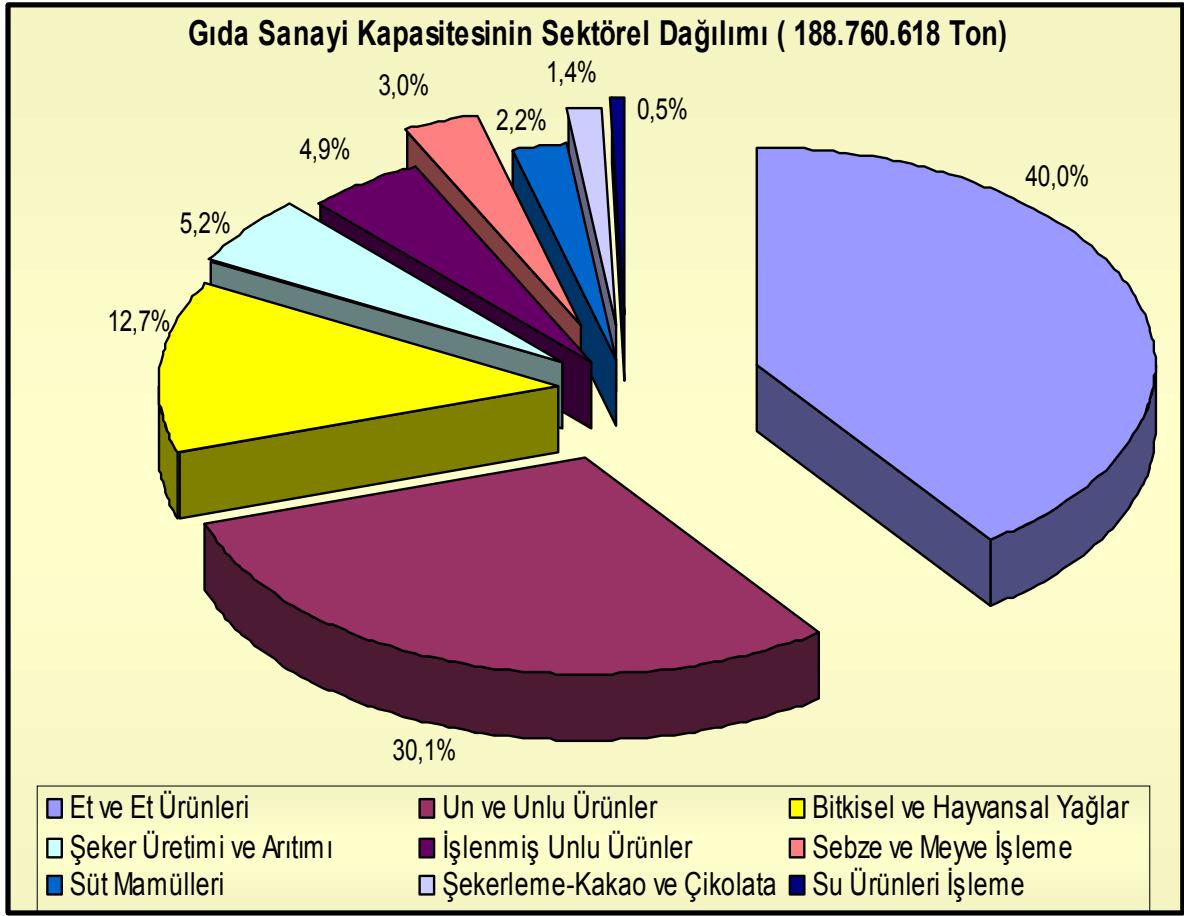
Modern teknolojiye sahip büyük kapasiteli tesislerin sayısı 2000 civarındadır. (Anonim 2007 d).

Tablo 4.2.1.7. Gıda Sanayi İşletmelerinde Kapasite ve Kapasite Kullanım Oranları (%) (2000)

Gıda Sanayi Alt Dalları	Kapasite (Bin Ton/yıl)	Kapasite Kullanım Oranı (%)
Mezbaha Ürünleri Sanayi		
Kırmızı Et Büyükbaş (BB)	1.370	21
Kırmızı Et Küçükbaş (KB)	690	15
Kümes Hayvanları Eti	1.500	70
Süt Ve Süt Mamulleri Sanayi		
İşlenmiş İçme Sütü	2.215	15
Yoğurt	826	38
Beyaz Peynir	1.108	21
Kaşar Peyniri	327	18
Süttozu	27	52
Diğer Peynirler	36	39
Su Ürünleri Mamulleri Sanayi		
İşlenmiş Balık ve Kabuklu Ürünler	95	60
Tahıl Ve Nişasta Mamulleri		
Buğday Unu ve İrmik	30.000	36
Makarna v.b.	1.040	50
Bisküvi	750	58
Nişasta	100	61
Nişasta Tabanlı Tatlandırıcılar	990	44
Meyve Ve Sebze İşleme Sanayi		
Dondurulmuş Meyve Sebze	210	50
Meyve-sebze Konserveleri	434	44
Domates Salçası	683	55
Reçel, Marmelat	97	36
Bitkisel Yağ Ve Mamulleri		
Zeytinyağı	300	15-70
Bitkisel Ham Yağlar (kırma kap.)	4.800	36
Margarin	910	59,6
Şeker, Şekerli Mamuller Sanayi ve Diğer Gıdalar		
Pancar Şekeri	3.148	62
Sakız	200	40
Şekerleme, Çikolata Ve Çik. Mam.	350	40
Yem Sanayi		
Karma Yem	11.230	45

Kaynak: TKB, Sanayici Görüşleri, DPT Sektörel 8. Plan Raporları.

Grafik 4.2.1.2. Gıda Sanayi Kapasitesinin Sektörel Dağılımı

Kaynak: 2007 d

Gıda sanayi genel üretim kapasitesi yaklaşık 189 milyon tondur. Et ve et ürünleri sanayi toplam kapasite içinde %40,0 gibi önemli bir paya sahiptir. Bunu %30,1 ile un ve unlu ürünler sanayi izlemektedir. Sektörde en düşük kapasite sırasıyla, %2,2 ile süt mamulleri sanayi, %1,4 ile şekerleme-kakao ve %0,5 ile çikolata sanayi ve su ürünleri işleme sanayine aittir.

Gıda sanayinde kapasite kavramı ayrı bir önem ve özel tanım taşımaktadır. Mevcut gıda işletmelerinin kurulu kapasiteleri incelendiğinde birçoğunun yurtiçi tüketimi karşılayacak düzeyde oldukları görülmesine rağmen, kapasite kullanım oranları, işletmeden işletmeye değişmekle birlikte %6-83 arasında değişmektedir. Kapasite kullanım oranının düşüklüğünün birçok nedeni bulunmaktadır. Örneğin et işleme sanayinde, kontrol dışı kesimden; içme sütünde, kontrol dışı pazarlamadan (sokak sütçülüğü); bitkisel yağ sanayinde, hammadde seçimindeki hatadan; bisküvi sanayinde, iç tüketim yetersizliğinden; donmuş gıdada ise, hammadde ve iç tüketim yetersizliğinden kaynaklanmaktadır (Çopur1997)

Kapasite kullanım oranının düşüklüğünün yarattığı olumsuzluklara ilaveten mevcut işletmelerden; çok azında AR+GE ünitesi mevcut olup, kalite kontrol anlayışı açısından batılı işletmelerle aynı düzeyde ve her türlü rekabet etme gücünde olduğu bilinmektedir. Bir kısım işletme ise, modern teknoloji uygulayan ancak batı normlarına göre küçük fakat ülkemizde büyük sayılan tesislerdir. Modern teknolojiyi uygulamaya çalışan ve batı normlarına göre çok küçük ölçekli kabul edilen işletmeler ise, ancak %10 'luk bir pay almaktadır. Diğer geri kalan ve gıda sanayinde önemli bir sayısal ağırlığa sahip olan işletmeler ise; imalathane, mandıra veya aile işletmelerinden oluşmaktadır (Anonim 2006).

Ülkemizde gıda sanayinde yıllık ortalama kapasite kullanım oranı (KKO) 2004 yılı TÜİK verilerine göre %71'dir. Yıllar itibariyle değişiklik göstermekle birlikte genel eğilim olarak KKO yüzde 70'ler civarındadır. (Anonim 2006)

Üretim kapasitelerinin yanlış yatırımlar nedeniyle ihtiyaç fazlası yarattığı sektörde, kapasite kullanımının düşüklüğü ileriye dönük olarak değerlendirilebilecek iyi bir potansiyel gibi gözünse de, sektörün güncel hammadde ve pazarlama sorunları nedeniyle bunun bir rekabet üstünlüğüne dönüştürülebilmesi oldukça zor görünmektedir (Kıymaz 2003).

İşletme sayılarının fazla olduğu et ve süt işleme, un ve bitkisel yağlar gibi sektörlerde kapasite kullanımını %50'nin altında kalmaktadır. Kapasite kullanımının düşük olmasında, mevsimsel dalgalanmalara bağlı kullanım dışı kalan kapasiteler, ihracata yönelik gelişme politikası paralelinde yeni, ancak uzun vadeli ve istikrarlı olmayan ihracat pazarlarına yönelmesi, alt sektörlerin önemli bir kısmında, işlenen ürün miktarının yıllara göre değişiklik göstermesi ve bazı alt sektörlerde uygun hammadde teminindeki güçlükler etkili olmaktadır (Anonim 2006).

Gıda ve içki sanayinde kurulu kapasite, üretim miktarı ve kapasite kullanma oranları ise şöyledir; üretim bakımından ve kurulu kapasite açısından un ve unlu ürünler sanayi ilk sırada yer almaktadır. Kapasite kullanma oranına gelince ilk sırayı %97'lik oranla şeker sanayi alırken, bunu %49,6 ile meşrubat, %43,2 ile meyve sebze işleme sanayi izlemektedir. Kırmızı et ve et ürünleri sanayinde kapasite kullanma oranı %10,4'dür. Gıda sanayinde 2002 yılında kapasite kullanma oranı %61, 2003 yılında %59'dur. Tarımsal üretim girdileri içinde yer alan yem sanayinde hizmet veren 450 fabrika olup, toplam kapasitesi ise 11.310.000 ton/yıldır. Yem fabrikalarının kapasite kullanımını %50 civarındadır. Mevcut fabrikaların %5'i

manuel sistemle, %70 yarı otomatik, %25’ide tam otomatik sistemle üretimde bulunmaktadır. Mevcut fabrikaların %70’inin saatlik kapasitesi 5 ton, geri kalanının ise 20 ton/saattir (Anonim 2004).

Tablo 4.2.1.8. Aylık Kapasite Kullanım Oranı (%)

	Yıllık		2007		2008				
	2006	2007	Temmuz	Ağustos	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos
İmalat Sanayi	81,0	81,8	81,9	80,3	81,7	82,4	82,3	80,0	76,2
Kamu	89,4	88,4	89,9	87,1	91,2	93,7	95,2	93,3	93,5
Petrol Ürünleri	93,0	89,7	90,8	86,8	91,8	96,0	95,7	93,8	95,7
Gıda	79,0	79,5	81,1	84,5	71,4	89,6	89,4	92,0	89,9
Kimya	89,0	90,3	90,5	96,2	96,2	97,9	98,9	94,6	94,3
Ana Metal	86,4	91,4	93,1	92,6	96,0	92,8	99,1	93,6	89,7
Özel	79,6	80,8	80,6	79,2	80,4	80,8	80,6	78,1	73,8
Gıda-İçecek	70,7	72,5	70,5	75,9	70,8	70,4	70,4	71,0	71,8
Tekstil	80,6	81,7	81,9	82,6	77,6	76,6	75,7	74,8	75,7
Giyim	82,5	83,6	82,8	84,5	80,9	81,5	81,4	80,3	80,4
Petrol Ürünleri	65,8	68,1	67,4	70,6	69,9	68,0	71,2	63,1	59,3
Kimya	74,9	74,7	71,1	73,2	75,9	76,1	75,7	72,0	74,2
Toprak Ürünleri	83,2	82,3	83,9	86,5	83,1	84,7	84,9	82,5	80,5
Ana Metal	82,8	84,8	85,5	83,8	85,2	86,8	87,1	85,8	83,6
Makine-Teçhizat	78,9	76,9	76,3	76,5	76,7	78,1	77,3	74,3	72,7
Taşıt araçları	85,4	88,0	90,0	73,5	89,1	90,3	89,4	77,1	49,9

Kaynak: TÜİK

Tabloda da görüldüğü gibi Gıda Sanayi kapasite kullanım oranı hem son üç yıllık bazda hem de aylık bazda pek fark etmemektedir. Fakat bu durum sadece gıda sektörü için değil diğer imalat sektörleri içinde farklı değildir.

4.2.2. Türkiye Gıda Sanayinin Üretim Durumu

Türkiye ekolojik yapısının uygunluğu nedeniyle büyük bir tarımsal üretim potansiyeline sahiptir. Bu potansiyelin değerlendirilmesinde gıda sanayinin etkin bir işlevi bulunmaktadır. Ülkemiz ekonomisinde hem katma değer artırılması ve hem de sosyo-ekonomik açıdan gıda sanayinin önemi büyüktür (Oraman 1999).

Türkiye gıda sanayi üretiminin önündeki en büyük engel kaliteli ve yeterli hammadde kaynağının olmayışıdır. Türkiye’de üretimde gözlemlenen düşük büyüme hızı yıllardır aşılamıyor. Ayrıca işletmelerce temin edilecek hammaddelerin de (süt, meyve, sebze gibi) istenen kalite özelliklerini taşınamaması işletmelerin üretim kapasitelerini önemli ölçüde düşürmektedir. Bu da ülkemiz üretimini olumsuz yönde etkilemektedir.

Ülkemizin yıllardan beri çözüm bulmaya çalıştığı gıda sanayilerinden biri olan bitkisel yağ sanayi, ülkemizdeki mevcut potansiyele rağmen kaynakların gereği gibi değerlendirilememesi sonucu yağ açığı kapatılamamaktadır. Bunun en belirgin nedeni yeterli hammaddenin üretilmemesidir. Bu sektörün üretim miktarının iç ve dış pazar taleplerini karşılayacak düzeyde olmaması nedeniyle talepteki açık ithalat yoluyla kapatılmaya çalışılmaktadır. Ancak 1997 yılında bitkisel yağ sanayinde bir miktar fazlalık görülmesi bu sektör açısından olumlu bir gelişme olarak ifade edilebilir.

Talep miktarının karşılanmasında güçlük çekilen ve dolayısıyla dışarıya bağımlı olunan bir diğer sektör de süt ve süt ürünleri sanayidir. Türkiye süt hayvanı varlığı bakımından yeterli düzeye sahip olmasına karşın, verimlilik açısından gelişmiş ülkelerin ortalamasının çok altında süt üretimi gerçekleştirmektedir. Bu durum, özellikle küçük ölçekli işletmelerin hayvan beslemedeki bilgi yetersizliği ve yeterli sayıda kültür ırkına sahip olamamalarından kaynaklanmaktadır. Süt ve süt ürünleri sanayinin yaşayabilmesi ve kendini geliştirebilmesi için güçlü bir hayvancılık sektörünün olması gerekmektedir.

Ülkemiz üç tarafı denizlerle kaplı bir ülke olmasına rağmen son yıllarda önemli ölçüde artan kirlilik nedeniyle denizlerimizde yeterli ve arzu edilen düzeyde balık avcılığının yapılamamasından dolayı, ülkemizin ihtiyacını karşılayacak miktarda su ürünleri elde edilememektedir. Hatalı avlanma ve kirlilik nedeniyle denizlerdeki su ürünleri stoklarının yarıdan fazlası yok olmuştur.

Gıda sanayilerinde girdi temininden başlayarak üretim ve pazarlama faaliyetlerinde yıllardır görülen istikrarsızlık günümüzde de devam etmektedir. İşletmelerde çeşitli gıda ürünlerinin sınaî ve ticari maliyetlerinin düşürülebilmesi için verimlilik tekniklerine uygun olarak girdi kullanımının sağlanması ile üretim ve tüketim zincirinde oluşan fiziksel kayıpların önlenmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Bu da ancak işletmelerin teknolojik

yenilikleri izlemeleri, çalışanları motive ederek verimliliklerini artırmaları, maliyetleri düşürmeleri ile engellenebilir (Oraman 1999).

Grafik 4.2.2.1. Türkiye’de Aylara Göre Gıda Üretim Değeri (%)

(Anonim 2008 b)

Tabloda da görüldüğü gibi 2005 yılının mayıs ayında yükselişe geçen gıda üretimi 2006 yılı mayıs ve temmuz aylarında üst noktaya gelmiş ve tekrar azalma göstermiştir, fakat 2008 yılı mayıs ayına baktığımızda düşüş yaşanmasına rağmen yinede ilk çıkış noktasından yukarıdadır ve yükseliş eğilimi sürmektedir.

Gıda sanayi üretim değerinin yıllık artışlar itibariyle değişimine bakıldığında; 2001 yılında toplamda reel bir azalış söz konusu olmuştur. Bu yılki değişim dışında Türkiye gıda sanayi üretim değerindeki eğilim, artış yönündedir. Alt dallar itibariyle değişime bakıldığında; zeytindeki periyodisitenin zeytinyağı üretimine yansması nedeniyle bitkisel yağ sanayinde bir yıl artış onu takip eden yıl ise azalma söz konusudur. Sanayi alt dalları içinde 2000-2005 yılları arasında üretim değerinde en yüksek artış, yem sanayinde görülmektedir. Son yıllarda ise su ürünleri sanayi üretim değeri artmaktadır (Anonim 2006).

Tablo 4.2.2.1. Gıda Sanayinde Üretim Değeri (Milyar TL, 1998 Yılı Fiyatlarıyla)

M A L L A R	Yıllar							Yıllık Artış(%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005(t)	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Mezbaha Ürünleri Sanayi	943.586	1.004.686	787.390	892.514	905.137	1.078.098	1.153.330	6,5	-21,6	13,4	1,4	19,1	7,0
Süt Ve Mamulleri Sanayi	809.465	906.593	914.537	964.232	1.040.291	1.107.771	1.187.067	12,0	0,9	5,4	7,9	6,5	7,2
Su Ürünleri Mamul.Sanayi	64.613	67.375	91.415	97.880	106.080	109.090	126.040	4,3	35,7	7,1	8,4	2,8	15,5
Tahıl Ve Nişasta Mam. San.	2.551.238	2.592.462	2.640.893	2.687.430	2.788.291	2.885.010	2.992.304	1,6	1,9	1,8	3,8	3,5	3,7
Meyve Sebze İşleme San.	510.970	534.339	574.553	592.590	652.907	691.075	716.669	4,6	7,5	3,1	10,2	5,8	3,7
Bitkisel Yağ Sanayi	491.124	392.201	435.174	386.876	475.402	439.899	510.518	-20,1	11,0	-11,1	22,9	-7,5	16,1
Şeker,Şekerli M.San. Ve Diğ.	752.247	870.334	711.915	825.965	787.553	859.685	859.950	15,7	-18,2	16,0	-4,7	9,2	0,0
Yem Sanayi	284.695	314.273	243.890	244.361	275.968	325.501	377.392	10,4	-22,4	0,2	12,9	17,9	15,9
T O P L A M	6.407.937	6.682.262	6.399.766	6.691.849	7.031.629	7.496.129	7.923.269	4,3	-4,2	4,6	5,1	6,6	5,7

(t): Tahmin

Kaynak: DPT 2005

Tablo 4.2.2.2. (a). Gıda Sanayinde Üretim Miktarı (1000 Ton)

Ürünler	Yıllar							Yıllık Artış (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 (t)	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kırmızı Et BB	274	300	222	266	221	267	270	9,5	-26,0	19,6	-16,8	20,8	1,1
Kırmızı Et KB	84	83	39	54	47	52	55	-1,2	-52,9	37,3	-13,0	11,3	5,8
Kümes Hayvanları Eti	662	702	633	665	804	983	1.100	6,1	-9,8	5,1	20,9	22,3	11,9
İşlenmiş İçme Sütü	345	370	365	415	457	485	510	7,2	-1,4	13,7	10,1	6,1	5,2
Yoğurt	810	870	890	910	940	975	1.010	7,4	2,3	2,2	3,3	3,7	3,6
Beyaz Peynir	204	220	224	230	240	250	265	7,8	1,8	2,7	4,3	4,2	6,0
Tereyağı	126	133	132	134	143	150	158	5,2	-0,4	1,5	6,7	4,9	5,3
İşlenmiş Balık Ürün.	37	39	50	53	57	61	70	4,3	29,5	6,0	7,5	7,0	14,8
Pirinç	214	221	272	223	234	309	331	3,3	23,1	-18,0	4,9	32,1	7,1
Buğday Unu ve İrmik	10.450	10.710	10.670	10.870	11.450	11.800	12.500	2,5	-0,4	1,9	5,3	3,1	5,9
Bulgur	938	947	965	978	992	1.010	1.025	1,0	1,9	1,3	1,4	1,8	1,5
Kepek	2.508	2.570	2.561	2.609	2.748	2.832	3.000	2,5	-0,4	1,9	5,3	3,1	5,9
Makarna	371	373	388	414	438	512	550	0,5	4,0	6,7	5,8	16,9	7,4
Ekmek	9.825	9.940	10.140	10.250	10.370	10.490	10.650	1,2	2,0	1,1	1,2	1,2	1,5
Bisküvi	425	420	456	475	530	550	580	-1,2	8,6	4,2	11,6	3,8	5,5
Nişasta	58	64	62	66	75	91	98	10,3	-3,1	6,5	13,6	21,3	7,7
Nişasta Tabanlı Tatlandırıcılar	306	356	438	394	366	433	365	16,3	23,0	-10,0	-7,1	18,3	-15,7
Meyve-Sebze Konserveleri	210	220	242	230	235	320	310	4,8	10,0	-5,0	2,2	36,2	-3,1
Dondurulmuş Meyve Sebze	95	100	98	105	125	170	150	5,3	-2,0	7,1	19,0	36,0	-11,8
Çekirdeksiz Kuru Üzüm	255	214	265	226	231	250	242	-16,1	23,8	-14,7	2,2	8,2	-3,2

(t): Tahmin

Not: Pancar şekeri ve NBS için 1 Eylül-31 Ağustos pazarlama yılı üretim miktarlarıdır.

Kaynak: DPT 2005 ve Sektör Temsilcileri Raporları

Tablo 4.2.2.2.(b). Gıda Sanayinde Üretim Miktarı (1000 Ton)

Ürünler	Yıllar							Yıllık Artış (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 (t)	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Domates Salçası	305	260	240	265	320	260	265	-14,6	-7,7	10,4	20,8	-18,8	1,9
Meyve Su-Konsantre	315	305	315	320	350	355	370	-3,2	3,3	1,6	9,4	1,4	4,2
Salamura Zeytin	225	125	200	160	200	150	220	-44,4	60,0	-20,0	25,0	-25,0	46,7
Meyve-Sebze Konserveleri	190	220	242	230	235	320	310	15,8	10,0	-5,0	2,2	36,2	-3,1
Kurutulmuş Sebze	7	7	9	10	13	16	20	0,0	28,6	11,1	25,0	24,0	29,0
Kuru Kayısı ve Zerdali	60	85	68	90	70	95	80	41,7	-20,0	32,4	-22,2	35,7	-15,8
Fındık Mamulleri	62	62	64	75	86	92	100	0,0	3,2	16,4	15,4	7,0	8,7
Zeytinyağı	210	54	215	75	140	80	145	-74,3	298,1	-65,1	86,7	-42,9	81,3
Prina	420	108	430	150	280	160	290	-74,3	298,1	-65,1	86,7	-42,9	81,3
Bitkisel Ham yağlar	825	851	688	709	864	874	972	3,2	-19,2	3,0	21,9	1,2	11,2
Margarin	562	500	491	506	544	542	565	-11,0	-1,8	3,1	7,5	-0,4	4,2
Yağlı Tohum Küspeler	1.287	1.308	1.023	1.368	1.610	1.559	1.744	1,6	-21,8	33,7	17,7	-3,2	11,9
Şeker	1.989	2535	1652	2.157	1.762	1.940	2080	27,5	-34,8	30,6	-18,3	10,1	6,7
Melas	744	763	544	690	529	565	650	2,6	-28,7	26,8	-23,3	6,8	1,1
Yaş Küspe	5.706	6350	4116	5243	4286	4269	5000	11,3	-35,2	27,4	-18,3	-0,4	1,2
Şekerlemeler	134	138	142	147	156	175	180	3,0	2,9	3,5	6,1	12,2	2,9
Çikolata ve Kakaolu Mam.	108	118	123	131	157	173	182	9,3	4,2	6,5	19,8	10,2	5,2
Karma Yem	6.035	6.662	5.170	5.180	5.850	6.900	8.000	10,4	-22,4	0,2	12,9	17,9	15,9

(t): Tahmin

Not: Pancar şekeri ve NBŞ için 1 Eylül-31 Ağustos pazarlama yılı üretim miktarlarıdır.

Kaynak: DPT 2005 ve Sektör Temsilcileri Raporları

Tablo 4.2.2.3. İmalat Sanayi Üretiminde TDS' nin Payı. 1987 Sabit Fiyatları ile. Milyar TL

Yıllar	Sanayi(1)	İmalat Sanayii (2)	Yüzde (%) (2/1)	Tarıma Dayalı Sanayi (3)	Yüzde (%) (3/2)
1999	31814	26569	83.5	11946	45.0
2000	33738	28278	83.8	12987	45.9
2001	31207	25974	83.2	15891	61.2
2002	34142	28678	84.0	16196	56.5
2003	36793	31140	84.6	16178	52.0
2004	40234	34285	85.2	12026	35.0

DPT. 2004.Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2003. Ankara.

DiE. (Çeşitli Yıllar). Dönemler İtibariyle İmalat Sanayi (İstihdam-Ödemeler Üretim-Eğilim) İstatistikleri, Ankara.

DiE. (Çeşitli Yıllar). Türkiye İstatistik Yıllığı, Ankara.

Tablo 4.2.2.3.'te İmalat Sanayi Üretiminde TDS' nin Payı verilmiştir. Görüldüğü üzere öncesi durağan seyir eden TDS 2001 yılında 2004 yılına kadar sürecek bir sıçrama gerçekleşmiştir.

4.2.3. Gıda Sanayi Ürünlerinde Fiyatlar ve Yurtiçi Talep

Gıdanın ulaşılabilirliğinin etkileyen en önemli faktör gelir dağılımındaki adaletsizliktir. Türkiye'de fertlerin % 8,4'ü yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. Gelir dağılımının en alt % 20'lik bölümüne inildikçe; Hububata dayalı ürün, şeker, yağ ve çay-kahve harcamaları artmakta, Et, balık, meyve suyu ve şekerli mamul tüketim harcamaları azalmakta,Süt, peynir ve yumurta harcamalarında ise farklılaşma olmamaktadır (Anonim 2007 d).

Türkiye'de genel fiyat düzeyindeki değişimler ve bu değişimlerin sektörler, gıda sanayinin içinde bulunduğu gıda sanayi ve gıda sanayine hammadde veren tarım sektörü ile karşılaştırmalı durumu 2000-2004 yılları itibariyle Tablo 4.2.3.1.'den izlenebilir.

Genel olarak gıda sanayi ürün fiyatları genel indeks değerlerine yakın gerçekleşmiştir. Ancak, gıda sanayine hammadde veren tarımsal ürün fiyatlarındaki artışlar, 2000 – 2004 yılları arasında 2001 yılı hariç gıda ürünleri fiyat artışlarının sürekli üzerinde gerçekleşmiştir.

Tablo 4.2.3.1.Sektörler ve Gıda Sanayinde Fiyat Artışlarının Gelişimi (TL)(TEFE 1994=100)

Yıllar	GENEL İNDEKS	Tarım, Avcılık, Ormancılık ve Balıkçılık	İmalat Sanayi	Gıda ve İçecek
2000	2.370	2.647	2.278	2.406
2001	3.830	3.766	3.796	3.772
2002	5.750	5.891	5.631	5.708
2003	7.219	7.889	6.972	7.148
2004	8.020	8.959	7.740	8.015
Yıllık Artışlar (%)				
2001	61,6	42,3	66,7	56,8
2002	50,1	56,4	48,3	51,3
2003	25,6	33,9	23,8	25,2
2004	11,1	13,6	11,0	12,1

Kaynak: TÜİK 2005.

Çeşitli gıda ürünlerinin fiyatlarındaki değişimler ve yıllara yansımaları ortalama olarak Tablo 4.2.3.2.'de verilmiştir. Genel olarak gıda ve içecek ürünleri fiyatları artış eğilimindedirler. Düşük oranlarda olmakla beraber özellikle son yılda kümes hayvan eti, çekirdeksiz kuru üzüm, bulgur ve malt gibi ürünlerin fiyatlarında azalma görülmüştür (Anonim 2006).

TÜİK Hane halkı Tüketim Harcamaları araştırmasına göre, harcamaların %54,4'ü barınma ve yeme-içme grubuna gitmektedir. Bu oranın %26,9'luk bölümü gıda ve alkolsüz içecekler grubuna aittir. Türkiye gıda tüketiminde tahıl ve tahıl ürünleri ilk sırada yer almaktadır. Bunu sebze tüketimi izlemektedir. Et ve et ürünleri, protein açısından çok önemli gıda maddeleri olmalarına karşın tüketimleri düşüktür (Anonim 2007 d).

Tablo 4.2.3.2. Çeşitli Gıda Ürünleri Fiyatlarındaki Gelişmeler (TL)

Ürünler	Yıllar							Yıllık Artış (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 (t)	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Donyağı	117,9	136,6	95,0	131,6	138,6	111,1	140,0	15,9	-30,5	38,5	5,3	-19,8	26,0
Ham deri BB	21,7	26,1	19,1	36,1	48,2	44,2	33,0	20,2	-26,8	89,0	33,5	-8,3	-25,3
Ham deri KB	62,7	117,8	129,8	178,5	157,1	138,5	121,0	87,9	10,2	37,5	-12,0	-11,8	-12,6
Süttozu	9,2	7,1	2,1	5,0	11,9	11,9	11,0	-22,7	-70,4	138,1	138,0	-0,3	-7,3
Tereyağı	5,7	3,9	1,6	3,3	5,2	4,3	3,8	-32,0	-59,0	106,3	57,6	-18,3	-10,6
Peynirler	3,0	5,6	3,7	4,4	3,3	4,7	5,0	86,7	-33,9	18,9	-25,0	42,4	6,4
İşlenmiş Balık Ürün	37,1	41,0	10,6	21,4	46,0	52,3	55,0	10,4	-74,1	101,9	115,0	13,7	5,2
Balık Unu	58,8	30,7	36,3	14,6	19,9	50,3	35,0	-47,8	18,2	-59,8	36,3	152,8	-30,4
Pirinç	139,7	146,7	138,0	135,6	224,1	130,4	140,0	5,0	-5,9	-1,7	65,3	-41,8	7,4
Buğday Kepeği	102,7	175,7	32,6	180,9	321,1	657,6	750,0	71,1	-81,4	454,9	77,5	104,8	14,1
Nişasta	6,9	7,5	6,8	19,1	18,7	15,9	16,0	8,7	-9,3	180,9	-2,1	-15,2	0,9
Nişasta Tabanlı Tatlan.	11,5	9,9	14,0	25,9	54,8	35,0	31,7	-13,9	41,4	85,0	111,6	-36,1	-9,4
Bitkisel Yağlar	581,6	633,0	583,6	568,6	711,3	710,0	730,0	8,8	-7,8	-2,6	25,1	-0,2	2,8
Yağlı Tohum Küspeleri	662,1	845,3	439,2	472,9	525,0	896,0	1.100,0	27,7	-48,0	7,7	11,0	70,7	22,8
Melas	0,2	10,2	6,0	86,4	111,4	167,0	200,0	5.000,0	-41,2	1.340,0	28,9	49,9	19,8
Çikolata- Kakaolu Mam.	5,5	4,9	5,7	6,3	5,8	8,5	10,0	-11,2	16,3	10,5	-7,9	46,6	17,6
Kakao Tozu	1,0	6,3	4,4	6,4	6,6	9,0	9,5	559,0	-30,2	45,5	3,1	36,4	5,6
Karma Yem	10,9	8,6	18,3	26,9	28,3	35,2	38,0	-20,8	112,8	47,0	5,2	24,5	7,9

Not: Fiyatlar, ürünlerin raf+KDV fiyatlarıdır. Şeker için KDV hariç pancar şekeri ortalama fabrika satış fiyatı verilmiştir.

Kaynak: TÜİK 2005.

Gıda sanayi ürünleri yurt içi tüketimine yönelik olarak gelişme göstermiştir. Özellikle artan nüfusun gıda gereksinimini karşılamak amacıyla faaliyetleri artan gıda firmalarının iç pazara yönelmeleri ve bu pazarda farklı ürün gruplarıyla tutunma çalışmaları, gelecek faaliyetleri için önemlidir. Bu süreçte toplumun tüketim harcamaları içinde gıdaya ayırdıkları pay, sanayinin üretimini şekillendirmek açısından büyük önem taşımaktadır. Gıda maddeleri için yapılan harcamaların toplam harcamalar içindeki payı, Türkiye’de %33 civarındadır. Bu oran, AB’ye yeni katılacak olan ülkelerin çoğuyla benzerlik gösterirken, gelişmiş ülkeler ortalaması olan %15’in oldukça üzerindedir (Anonim 2005 a).

Genel olarak Türkiye’de son yıllarda tüketim harcamaları içinde konut kirasına yapılan harcamaların gıda harcamalarına paralel gittiği, hatta geçtiği, TÜİK’in hane halkı tüketim harcamaları anketinden çıkarılan önemli bir sonuç olarak dikkati çekmektedir. Toplumların gelir düzeyinin, beslenme alışkanlıklarının ve sosyo-demografik yapısının gıda tüketimini şekillendirdiği bilinmektedir. Genel olarak gelir düzeyi artışı ile toplumların temel ihtiyaç ürünlerinden lüks tüketim mallarına kaydıkları ve toplam gelirleri içinde gıdaya daha az pay ayırdıkları bilinmektedir. Bu genel yapı göz önüne alındığında ve gıda tüketiminin alt sektörlere göre dağılımına bakıldığında, Türkiye’de et, süt ve tahıl-nişasta ürünleri sanayinin 1999-2005 yılları arasında en yüksek tüketim değerine sahip oldukları Tablo 4.2.3.3.’te görülecektir. Belirtilen yıllarda gıda tüketim değeri sürekli artış göstermiş ve reel olarak ortalama % 21 (yıllık ortalama %3,3) oranına ulaşmıştır. En yüksek reel artış % 83 ile su ürünleri sanayinde ve % 44 ile süt ve mamulleri sanayinde gerçekleşmiştir (Anonim 2006).

Türkiye’de 2001 yılı haricinde tüketim değerleri sürekli artış göstermiştir. İç tüketimde miktar olarak en fazla değeri buğday unu ve irmik, ekme, şeker, yağ küspe, bitkisel ham yağ, yağlı tohum küspeleri, kümes hayvan eti ve işlenmiş süt ürünleri almaktadır (Tablo 4.2.3.4.). Bunlar içerisinde Türkiye gıda sanayinde yıllar itibari ile şeker tüketiminde nüfus artışına paralel bir artış gözlenmemektedir. Bunun da ana nedenleri, kaçak şeker girişi ve şeker alternatiflerinin kullanımında artış olarak sayılabilir. Pancar şekeri talebinin daralması sonucu, ülke açısından stratejik bir ürün olarak kabul edilen şekerin en önemli ham maddesinin ekim alanının daraldığı ve bunun yansıması olarak sosyo-ekonomik sorunların doğabileceği dikkate alınmalıdır (Anonim 2006).

Tablo 4.2.3.3. Gıda Sanayinde Yurtiçi Talep (Milyar TL, 1998 Yılı Fiyatlarıyla)

M A L L A R	Yıllar							Yıllık Artış(%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 (t)	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Mezbaha Ürünleri Sanayi	1.035.418	1.148.236	1.060.220	1.093.847	1.094.528	1.247.829	1.298.878	10,9	-7,7	3,2	0,1	14,0	4,1
Süt Ve Mamulleri Sanayi	828.462	922.989	919.668	972.146	1.054.476	1.120.120	1.194.612	11,4	-0,4	5,7	8,5	6,2	6,7
Su Ürünleri Mamul.Sanayi	104.230	98.818	91.505	104.409	149.295	169.010	191.150	-5,2	-7,4	14,1	43,0	13,2	13,1
Tahıl Ve Nişasta Mam. San.	2.524.644	2.553.479	2.603.222	2.634.185	2.690.800	2.753.727	2.811.480	1,1	1,9	1,2	2,1	2,3	2,1
Meyve Sebze İşleme San.	213.017	227.062	224.906	239.967	254.236	273.038	290.249	6,6	-0,9	6,7	5,9	7,4	6,3
Bitkisel Yağ Sanayi	485.974	480.343	418.539	466.100	526.787	533.484	587.668	-1,2	-12,9	11,4	13,0	1,3	10,2
Şeker,Şekerli M.San. Ve Diğ.	716.852	725.637	743.115	677.033	698.397	733.557	759.671	1,2	2,4	-8,9	3,2	5,0	3,6
Yem Sanayi	284.511	313.396	244.701	245.536	277.223	327.068	379.114	10,2	-21,9	0,3	12,9	18,0	15,9
T O P L A M	6.193.108	6.469.960	6.305.875	6.433.224	6.745.743	7.157.833	7.512.823	4,5	-2,5	2,0	4,9	6,1	5,0

(t):Tahmin

Kaynak:DPT2005

Tablo 4.2.3.4.(a). Gıda Sanayinde Yurtiçi Talep (1000 Ton)

Ürünler	Yıllar							Yıllık Artış (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 (t)	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kırmızı Et BB	274	300	277	265	221	267	270	9,5	-7,7	-4,2	-16,8	20,9	1,1
Kırmızı Et KB	83	82	72	54	47	52	55	-0,8	-12,5	-25,1	-13,0	11,3	5,8
Kümes Hayvanları Eti	659	700	633	659	796	972	1.075	6,2	-9,6	4,2	20,7	22,2	10,6
İşlenmiş İçme Sütü	345	370	365	415	457	485	510	7,2	-1,4	13,7	10,1	6,1	5,2
Yoğurt	810	870	890	910	940	975	1.009	7,4	2,3	2,3	3,3	3,7	3,5
Beyaz Peynir	204	220	224	229	239	249	263	7,9	1,7	2,4	4,5	3,9	5,9
Tereyağı	132	136	133	137	148	154	162	3,5	-2,1	2,8	8,0	4,1	4,9
İşlenmiş Balık Ürün.	53	54	46	57	82	91	105	2,0	-14,5	22,8	45,2	10,7	15,4
Balık Unu	64	35	58	38	45	65	55	-46,1	68,4	-34,4	17,3	45,9	-15,7
Pirinç	442	400	467	400	425	440	470	-9,5	16,8	-14,3	6,3	3,5	6,8
Buğday Unu ve İrmik	10.223	10.339	10.488	10.599	10.844	10.993	11.225	1,1	1,4	1,1	2,3	1,4	2,1
Bulgur	924	942	947	958	962	974	987	1,9	0,5	1,2	0,4	1,3	1,3
Kepek	2.611	2.746	2.593	2.790	3.069	3.490	3.750	5,2	-5,6	7,6	10,0	13,7	7,5
Makarna	347	348	354	365	369	386	410	0,3	1,7	3,1	1,1	4,6	6,2
Ekmek	9.819	9.936	10.140	10.249	10.369	10.489	10.649	1,2	2,1	1,1	1,2	1,2	1,5
Bisküvi	350	359	364	362	380	402	420	2,7	1,3	-0,6	5,0	6,0	4,4
Nişasta	58	61	65	83	92	104	111	4,3	7,8	27,4	10,5	12,7	7,2
Nişasta Tab.Tat.	150	166	190	392	374	433	364	10,5	14,4	106,4	-4,5	15,7	-15,9

(t):Tahmin

Kaynak: DPT 2005 ve Sektör Temsilcileri Raporları.

Tablo 4.2.3.4.(b). Gıda Sanayinde Yurtiçi Talep (1000 Ton)

Ürünler	Yıllar							Yıllık Artış (%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 (t)	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Domates Salçası	102	108	110	114	118	122	127	5,9	1,9	3,6	3,5	3,4	4,1
Meyve Su-Konsantre	243	255	245	255	265	280	300	4,9	-3,9	4,1	3,9	5,7	7,1
Salamura Zeytin	140	152	145	153	157	161	165	8,6	-4,6	5,5	2,6	2,5	2,5
Zeytinyağı	92	68	67	70	72	73	75	-26,1	-1,5	4,5	2,9	1,4	2,7
Prina	300	107	250	145	280	159	288	-64,5	134,7	-42,0	93,1	-43,3	81,4
Bitkisel Ham yağlar	1.094	1.165	1.054	1.165	1.334	1.257	1.390	6,5	-9,5	10,5	14,5	-5,8	10,6
Margarin	470	426	420	445	477	483	490	-9,3	-1,5	6,0	7,2	1,2	1,5
Yağlı Tohum Küspeleri	1.938	2.140	1.423	1.804	2.088	2.421	2.799	10,5	-33,5	26,7	15,8	15,9	15,6
Şeker	1.678	1.670	1.795	1.640	1.725	1.742	1.750	-0,5	7,4	-8,6	5,2	0,9	0,0
Melas	683	871	632	887	770	886	884	27,5	-27,5	40,4	-13,2	15,0	-0,1
Yaş Küspe	5.866	7.387	5.045	6.387	5.251	5.729	5.458	25,9	-31,7	26,6	-17,8	9,1	-4,7
Şekerlemeler	123	128	132	133	136	140	142	3,9	3,1	1,1	1,8	3,0	1,5
Çikolata-Kakaolu Ürün.	81	91	93	96	101	110	120	13,2	1,9	3,4	5,3	9,0	8,8
Karma Yem	6.031	6.643	5.187	5.205	5.877	6.933	8.037	10,2	-21,9	0,3	12,9	18,0	15,9

(t):Tahmin

Kaynak: DPT 2005 ve Sektör Temsilcileri Raporları.

Tablo 4.2.3.5. Bazı Ürünleri ve İçeceklerin Kişi Başına Yıllık Tüketimleri ve Toplam Gıda Harcamasındaki Payları

Gıda Ürünler	ünite	Kişi Başına Yıllık Ortalama Tüketim kg/yıl/kişi		Toplam Gıda Harcamasındaki Payı (%)	
		1994	2002	1994	2002
Pirinç	kg	7.5	7.3	2.3.	1.9
Buğday Unu	kg	58.7	45.3	4.9	4.9
Ekmek	kg	63.6	59.5	10.0	10.07
Makarna	kg	3.9	5.7	0.9	0.9
Et (sığır- koyun)	kg	20.7	10.06	14.4	10.4
Tavuk Eti	kg	2.7	6.0	1.9	3.2
Süt	Lt	28.8	33.6	3.3	3.6
Yoğurt	kg	15.9	18.5	2.4	3.0
Peynir	kg	7.8	5.2	5.9	3.2
Yumurta	ünite	109.1	115.5	2.2	2.8
Margarin	kg	4.7	3.7	2.3	1.4
Kesme şeker	kg	18.0	13.7	3.8	3.7
Çay	kg	2.9	3.0	3.2	2.3
Yaş meyveler	kg	37.9	41.3	3.1	3.2
Yaş sebzeler	kg	63.2	66.8	6.3	5.5

Kaynak: Tük gelir ve tüketim harcamaları anketi sonuçları 1994 ve 2002, haber bülteni, 14.04.2004

Tablo 4.2.3.5.'te Bazı Ürünleri ve İçeceklerin Kişi Başına Yıllık Tüketimleri ve Toplam Gıda Harcamasındaki Payları verilmiştir. Tabloya göre, toplam gıda harcamasındaki pay itibariyle sırasıyla ekmek, et, yaş sebzeler, buğday unu ve kesme şeker diye dizilmektedir. Görüldüğü üzere temel ihtiyaç maddeleri en fazla tüketilen orana sahiptirler.

Tablo 4.2.3.6. Bazı Ürünlerin Besin Değeri ve Kütlesel Dağılım Tablosu

Grup	Kütlesel Dağılım	Enerji Alımı %	Protein Alımı %	Yağ Alımı %	Karbonhidrat Alımı %
Tahıl Ve Tahıl	29	52	55	15	66
Sebzeler	24	7	12	1	9
Meyveler	15	5	4	3	9
Süt, Süt Ürünleri Ve Yumurta	12	7	15	13	9
Et Ve Et Ürünleri	3	4	10	8	0
Katı Ve Sıvı Yağlar	3	16	0	55	0
Şeker Ve Şekerlemeler, Tatlılar	4	8	1	1	13
Hazır yiyecekler, Diğer Gıdalar	1	1	1	1	0
Balık	1	0	3	3	0
İçecekler	7	0	0	0	1

Kaynak: Anonim 2003

Türkiye geneline bakıldığında, tahıl ve tahıl ürünlerinin tüketimi ilk sırada yer almaktadır. Tahıl grubu tüketimini takiben ikinci sırada sebze tüketimi gelmektedir. Et ve et ürünlerinin protein açısından çok önemli gıda maddeleri olmasına rağmen Türkiye genelinde tüketim yüzdesi diğer gıda gruplarının tüketimleri içerisinde sadece % 3'tür (Anonim 2003).

Konu gıda arzı boyutuyla değerlendirildiğinde, son 25 yıl içerisinde, hububat, yumru bitkiler, meyve-sebze, bitkisel yağlar ve şeker ve şekerli mamul üretiminde kayda değer üretim artışları bu artışların kişi başına net arza da olumlu yansıdığı anlaşılmaktadır. Süt ve süt ürünleri ve yumurtanın kişi başına üretimi düşmüştür. Kırmızı et arzında da azalma meydana gelmiş ancak beyaz et üretimi özellikle son on yılda büyük gelişme göstermiştir. Daha önce belirtildiği gibi toplam kişi başına net et arzının düşmesini beyaz et üretimindeki artış engellemiştir. Balık üretimi, son yıllarda iç sularda ve denizlerde yapılan kültür balıkçılığı nedeniyle artış göstermiştir.

Anonim (2003)'te belirtildiği üzere; İthalatı yapılan tarım ürünleri ile ihracatı yapılan tarım ürünleri ve işlenmiş ürünler, FAO verilerine göre, günlük enerji alımı eşdeğerleri cinsinden değerlendirildiğinde şunlar belirtilebilecektir. İthalat son yirmi yıl içerisinde günlük enerji alım değeri bakımından yaklaşık 7 kat artarken bunun içerisinde en büyük değer tahıllara aittir. Bunun, mısır ithalatındaki artış ile ihracat kaydıyla işlenmek üzere ithal edilen buğdaydan kaynaklandığı düşünülmektedir. Aynı dönemde ihracat incelendiğinde; günlük enerji alımı eşdeğeri olarak küçük bir artışın olduğu (yaklaşık % 30) belirlenmektedir. Burada da en büyük payı tahıl ve tahıl ürünleri almaktadır. Özellikle 1998 yılına kadar un ve unlu mamullerdeki olumlu ihracat performansının bunda katkısı bulunmaktadır. Sonuçta, ithalat ve ihracat rakamları incelendiğinde ithalatın günlük enerji alımı eşdeğeri olarak büyük gelişme göstermiş olması dikkat çekicidir (FAO 2000).

Belli ürün grupları için gereksinimler verilmekte olup, 2000 yılında et-tavuk balık, yumurta, kuru baklagil ve süt gibi başlıca protein kaynaklarından toplam üretimi gereksinimleri karşılayamayan ürünlerin yumurta ve süt olduğu izlenmektedir. Yumurtada üretim 600 bin ton civarındayken gereksinimin 862 bin ton, sütte ise üretim 10 milyon ton civarındayken gereksinimin 12,7 milyon ton olduğu saptanmaktadır. Burada et-tavuk-balık grubunda yaş grupları itibariyle gereksinimler ortaya konduğunda üretim miktarının yeterli olduğu görülmektedir (DPT 1999 yılı rakamlarına göre üç grubun toplam üretimi 2.095 bin tondur). Kırmızı ette ortalama %16, tavukta %18 kemik oranı düşülerek net bir üretim rakamı tahmini üzerinden gidilecek olursa üretim 1.850 bin ton civarına inmektedir. Ancak, buna karşın toplam üretimin yeterli düzeyde olduğu ortaya konulabilecektir. Öte yandan, yaş gruplarında bulunan fert sayısı tahminlerindeki değişimler toplam gereksinimlerde de değişikliğe yol açacaktır. Toplam nüfusun yıllık kuru baklagil tüketim gereksinmesi 722 bin ton olarak verilmekte iken Türkiye'de gerçek tüketimin 1.130 bin ton olduğu belirtilmelidir.

Bunlara ek olarak, ekmek ve tahıllar grubu ile şeker ve şekerli ürünlerde üretim ve tüketimlerin gereksinmelerin üzerinde olduğu vurgulanmalıdır. 2010 yılında nüfusta meydana gelecek değişimler ışığında bütün gereksinmeler değişecek olup bu konudaki tahminler Tablo-8'de verilmiştir. Özellikle yumurta ve süt gibi ürünlerin üretimlerinin diğerlerine göre daha yüksek oranlarda artırılması gereksinmeler açısından öncelikli görülmektedir (Anonim 2003).

Memur-Sen tarafından yapılan "Açlık ve Yoksulluk Sınırı" araştırması Temmuz 2008 sonuçlarına göre 4 kişilik ailenin açlık sınırı 821.541 YTL'ye, yoksulluk sınırı ise 1928.061 YTL'ye ulaştı(Anonim 2008 a).

Açlık sınırı, çalışan, çalışmayan eş, (0–6) ve (6–15) yaş gruplarından iki çocuğun Dünya Sağlık Örgütü'nün belirlediği asgari kalori miktarı dikkate alınarak tespit edildi. Buna göre 2008 Temmuz ayında Türkiye'de 4 kişilik bir çekirdek ailenin tüketmesi zorunlu olan gıdalar için harcaması gereken tutar 821.541YTL olarak belirlendi. Açlık sınırı hesaplanırken bir bireyin sağlıklı bir şekilde hayatını sürdürebilmesi için gerekli olan en temel gıda maddeleri baz alındı (Anonim 2008 a).

Tablo 4.2.3.7 Türkiye'de 4 kişilik bir çekirdek ailenin tüketmesi zorunlu olan gıdalar için harcaması gereken tutar

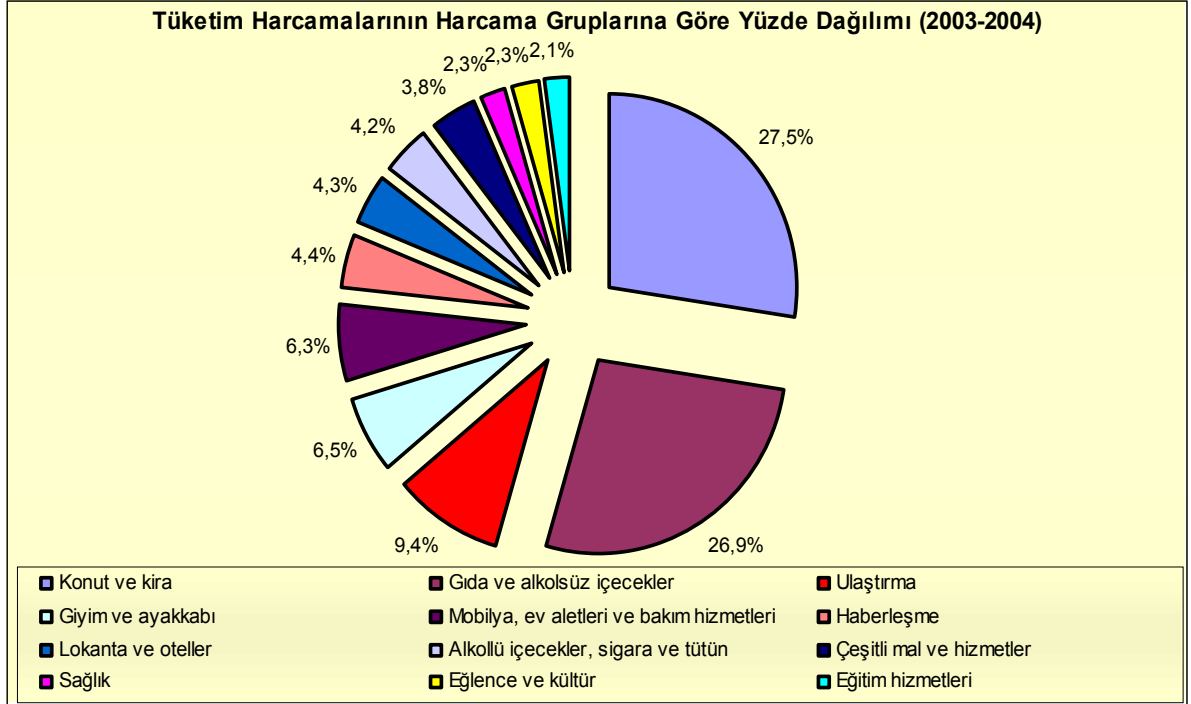
Kişi-Kalori Miktarı	Günlük (YTL)	Aylık(YTL)
1- Çalışan Kişi (2800 Kalori)	7.4133	222.399
2- Çalışmayan Eş (2800 Kalori)	7.4133	222.399
3- (0-6) Yaş Grubu Çocuk (2400 Kalori)	5.1448	154.344
4- (6-15) Yaş Grubu Çocuk (2800 Kalori)	7.4133	222.399
4 Kişilik Bir Ailenin Açlık Sınırı	27.3847	821.541

(Anonim 2008 a)

Bu tür araştırma sonuçlarına göre Türkiye nüfusunun %30' luk bir kesiminin zor şartlar altında yaşamını sürdürdüğünü söyleyebiliriz. Söz konusu bu kesimin gıda tüketim alışkanlıkları incelendiğinde görülecektir ki işlenmemiş veya kayıt dışı gıda sektörünün sunduğu az işlenmiş gıda ürünlerini tükettiği açıktır. Gıda sanayi alt sektörlerinde

gerçekleştirilecek ölçek ekonomileri ve kapasite kullanımının artışı az da olsa perakende fiyatlarını düşürecek ve dar gelirli tüketici gruplarının da daha kaliteli ve sağlıklı beslenmeleri sağlanmış olacaktır. Bu sayede gıda sanayi talep eğrisinde de olumlu gelişmeler olacaktır.

Grafik 4.2.3.1. Tüketim Harcamalarının Harcama Gruplarına Göre Yüzde Dağılımı

Kaynak: Anonim 2007 d

Grafik 4.2.3.1. incelendiğinde görülmektedir ki; tüketim harcamalarında % 27,5 ile konut ve kira giderleri hemen ardından da % 26,9 oranıyla gıda ve alkolsüz içecekler sektörü gelmektedir, en düşük paya sahip sektör ise % 2,1 ile eğitim hizmetleridir.

4.2.4. Gıda Sanayinin İstihdam, Katma Değer ve GSYİH 'deki Yeri ve Önemi

Gıda sanayinin GSYİH içindeki payı son 10-15 yıllık dönemde % 4,6'dan % 4,8'e yükselmiştir. Diğer taraftan, gıda sanayinin 1995-2002 döneminde sabit fiyatlarla üretim değeri artış ortalamasına bakıldığında, ekonominin genelinde üretim artış oranı % 2,8 civarındayken, gıda sanayinde bu oranın % 3,2 olduğu görülmektedir (Anonim 2007 a).

Türkiye'de 1990'lı yıllarda kayda değer bir büyüme yakalayarak ciddi bir katma değer ve istihdam katkısı yaratan gıda sanayinde, tarımdan kaynaklanan altyapı sorunlarının yanı sıra, kayıt dışılık, güçsüz küçük işletmelerin yoğunluğu ve teknik personel istihdamının yetersizliği gibi bir dizi sorun yaşanmaktadır. Bundan dolayı, gıda sanayinin büyüme performansı olumsuz etkilenmektedir. Öte yandan 1999 yılı ve sonrasında yaşanan ekonomik krizler, sözü edilen tüm sorunların artarak devam etmesine neden olmuştur. Gıda sanayi tarıma dayalı bir sanayi olarak ülkemizde çok önemli bir yere sahiptir. İmalat sanayi üretimi içindeki ortalama % 20'lik payı ve yaklaşık kayıtlı 100 bin kişiye sağladığı istihdamla gıda sanayinde, toplam katma değerinin % 5'i üretilmektedir (Anonim 2007 a).

Türkiye'de tarım sektörünün oluşturduğu istihdam hacmi halen yüksektir. Geniş bir istihdam hacmi olmasına rağmen verimlilik oldukça düşüktür. Ülke genelinde nüfusun yaklaşık % 35'i tarım sektöründe bulunurken aktif işgücünün halen % 45'i tarım sektöründe istihdam etmektedir. Son yıllarda tarım GSMH içindeki payı % 15'lere kadar gerilemiştir.(Alkın 2001).

TÜİK Sanayi Sayımı geçici sonuçları baz alınarak sektörde yer alan işyerinin ve çalışanların sayısal dağılımı Tablo 4.2.4.1.'de verilmiştir. Sektörde işyeri sayısının ve istihdamın yoğun olduğu sektör, ekmek, taze fırın ürünleri ve kek imalatının yapıldığı alanlardır.

Tablo 4.2.4.1 Gıda Sanayinde Faaliyet Kollarına Göre İşyeri Sayısı ve Ortalama Çalışan Sayısı

Faaliyet Kolları	İşyeri Sayısı	Çalışan Sayısı	İşyeri İçindeki Oranı	Çalışanlar İçindeki Oranı
Et imalatı ve saklanması	224	4.094	0,73	1,65
Kümes hayvanları etlerinin imalatı ve saklanması	71	3.643	0,23	1,47
Et ve kümes hayvanları ürünlerinin imalatı	141	1.888	0,46	0,76
Balık ve balık ürünlerinin işlenmesi ve saklanması	70	2.324	0,23	0,94
Patatesin işlenmesi ve saklanması	35	2.172	0,11	0,88
Sebze ve meyve suyu imalatı	116	2.526	0,38	1,02
Başka yerde sınıflandırılmamış sebze ve meyvelerin işlenmesi ve saklanması	1.192	19.623	3,89	7,92
Ham, sıvı ve katı yağların imalatı	425	5.178	1,39	2,09
Rafine sıvı ve katı yağların imalatı	432	7.383	1,41	2,98
Margarin ve benzeri yenilebilir katı yağların imalatı	20	1.430	0,07	0,58
Süthane işletmeciliği ve peynir imalatı	1.154	12.718	3,77	5,13
Dondurma imalatı	396	1.202	1,29	0,49
Öğütülmüş tahıl ürünleri imalatı	4.446	19.842	14,51	8,01
Nişasta ve nişastalı ürünlerin imalatı	17	820	0,06	0,33
Çiftlik hayvanları için hazır yem imalatı	632	6.035	2,06	2,44
Ev hayvanları için hazır yem imalatı	7	61	0,02	0,02
Ekmek, taze fırın ürünleri ve kek imalatı	17.157	78.121	55,98	31,53
Peksimet, bisküvi imalatı, dayanıklı pastane ürünleri ve kek imalatı	2.506	18.512	8,18	7,47
Şeker imalatı	226	16.605	0,74	6,70
Kakao, çikolata ve şekerleme imalatı	822	14.950	2,68	6,03
Makarna, şehriye, kuskus ve benzer unlu mamullerin imalatı	30	1.824	0,10	0,74
Kahve ve çayın işlenmesi	217	21.906	0,71	8,84
Baharat, soslar, sirke ve diğer çeşni maddelerinin imalatı	137	1.286	0,45	0,52
Hazır, homojenize gıda maddeleri ile diyet yiyecekleri imalatı	32	663	0,10	0,27
Başka yerde sınıflandırılmamış diğer gıda maddeleri imalatı	144	2.963	0,47	1,20
TOPLAM	30.649	247.769	100,00	100,00

Kaynak: TÜİK 2005. (DPT 2007//2013)

Gıda ve içecek sanayinde çalışan yaklaşık 407 bin kişinin;

%28,4'ü sebze ve meyve işleme,

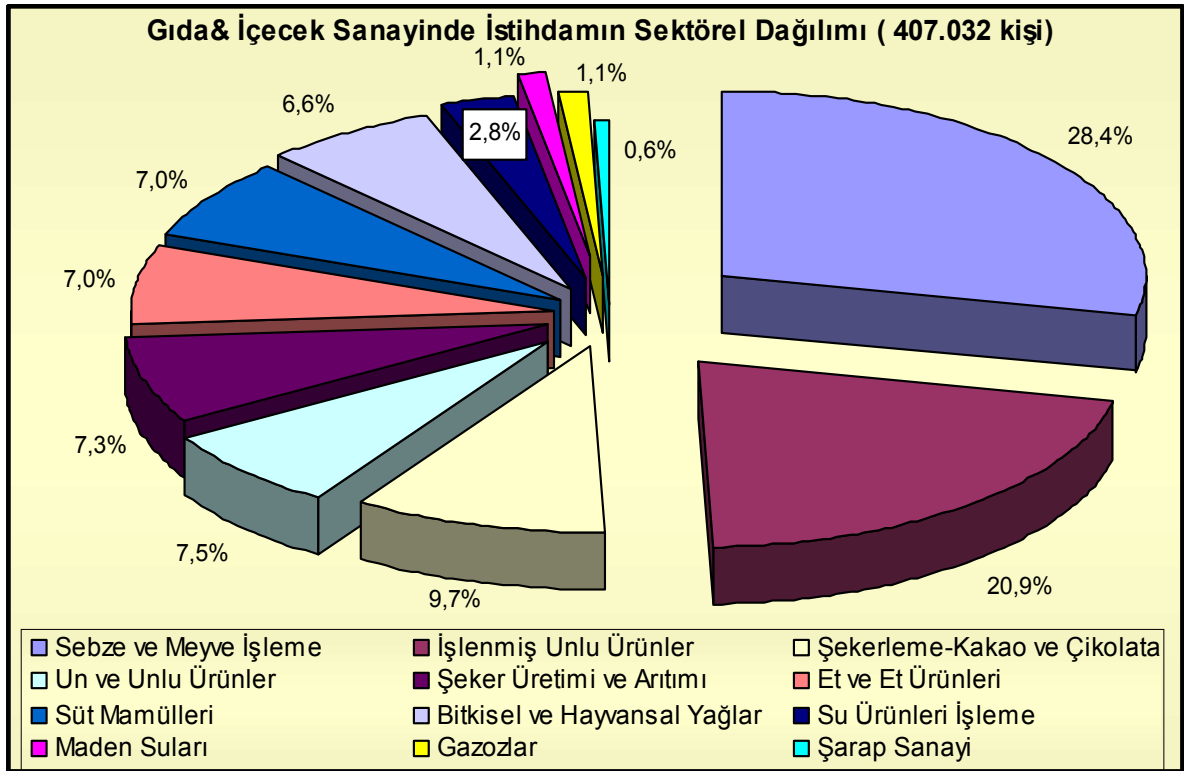
%20,9'u işlenmiş unlu ürünler,

%0,6'sı şarap sanayi,

%1,1'i gazoz sanayi,

%1,1'i maden suları alt sektöründedir (Anonim 2007 d).

Grafik 4.2.4.1. Gıda ve İçecek Sanayinde İstihdamın Sektörel Dağılımı (407.032 kişi)

Kaynak: Anonim 2007 d

Tablo 4.2.4.2. GSYİH ve Tarım Sektörü

Yıllar	GSYİH (milyon \$)	Kişi Başına GSYİH (\$/yıl)	Tarım GSYİH (milyon \$)
1990	152,306	2,715	23,303
1991	152,133	2,666	23,276
1992	160,237	2,766	23,234
1993	181,788	3,091	26,359
1994	130,876	2,192	18,977
1995	171,841	2,835	25,776
1996	184,608	3,000	28,060
1997	194,094	3,105	29,114
1998	206,552	3,255	33,116
1999	185,267	2,879	26,328
2000	200,002	2,965	26,441
2001	145,693	2,123	17,540
2002	181,885	2,612	21,360
2003	238,051	3,366	28,087
2004	301,225	4,196	33,326
2005	361,626	5,018	36,422

Kaynak: DPT,TÜİK (Tüsiad gıda raporu)

Gıda sanayinin yarattığı toplam katma değer 2001 yılında yaklaşık 7 milyar YTL'dir. 10 kişiden fazla işçi çalıştıran işyerleri dikkate alındığında, imalat sanayinin ürettiği katma değer % 17 'si gıda sanayi tarafından üretildiği görülmektedir. Bu oran 1-9 işçi çalıştıran işyerleri dikkate alındığında % 23 civarında seyretmektedir. Üretilen yaklaşık 19 milyar YTL'lik çıktı, imalat sanayinin ürettiği toplam çıktının % 17'sine denk gelmektedir. İmalat sanayinde 10 işçiden fazla işçi çalıştıran firmaların % 15'i gıda işleme sanayinde faaliyet göstermektedir. Yine imalat sanayinde çalışan işçi sayısı olarak 1 milyon civarındadır ve bunun % 152'si gıda sanayinde istihdam edilmektedir. 10 işçiden fazla işçi çalıştıran firmaların yıllık ortalama ücretleri dikkate alındığında, gıda sanayi ücretleri dokuma, giyim eşyası ve deri sanayi ve orman ürünleri ve mobilya sanayinde kazanılan ücretleri geçmektedir. Diğer imalat sanayi alt sektörlerindeki ücretler gıda sanayi ücret düzeyinden daha yüksektir. Ancak 1-9 işçi ve 10 işçiden fazla işçi çalıştıran işletme ayırımı yapıldığında, gıda sanayindeki ücret farkı belirgin olarak ortaya çıkmaktadır. Bu oran 1/5 olarak hesaplanmıştır (Anonim 2006).

4.2.5. Gıda Sanayi Dış Ticaret Durumu

Tüm sanayi dallarında olduğu gibi, gıda sanayi için de önemli olan üretilen ürünün pazarlanmasıdır. Gıda sanayi ürünleri iç tüketimde kullanılmakla birlikte, ihracat da önem taşımaktadır. Ancak sanayinin büyüme ve gelişiminin sağlanmasında üretimin dış pazarlarda daha fazla değerlendirilmesi önemlidir.

Gıda sanayi, girdilerinin hemen hemen tamamının yurt içinden temin edilmesi nedeniyle, genel ekonomi içerisinde karşılaştırmalı üstünlük gösteren ve ihracat potansiyeli yüksek sektörlerin başında gelmektedir. Gıda üretiminde yalnızca kendi kendine yeterli olmak değil, aynı zamanda büyük ölçüde dünya ticaretine katılmak önem taşımaktadır. Buna ulaşabilmek için dünya pazarlarında kalite, fiyat ve süreklilik açısından yarışabilir düzeye gelmek gerekmektedir. Gıda sanayilerinde tüketici taleplerini, istek ve beklentilerini dikkate alan entegre, modern ve belirli bir kalite güvencesine sahip kuruluşlar kurulup veya mevcut kuruluşların kendilerini yenileyip, geliştirmesiyle, fiyat ve kalite açısından iç ve dış pazarlarda rekabet edebilme şansı daha da yükselecektir (Anonim 2006).

Türkiye sahip olduğu doğal kaynaklar ile iklim özellikleri bakımından çok çeşitli meyve sebze türünün yetiştiği bir coğrafi konumdadır. Son yıllarda özellikle meyve-sebze işleme sanayinde en yeni teknolojiler kullanılarak gerçekleştirilen tesisler sayesinde özellikle dondurulmuş meyve ve sebze ürünleri, konserveleri ile meyve suyu ve konsantreleri ihracatında olumlu gelişmeler elde edilmiştir. Ayrıca iç fındık, kuru üzüm de dışarıda önem taşıyan işlenmiş ürünlerdir (Oraman 1999).

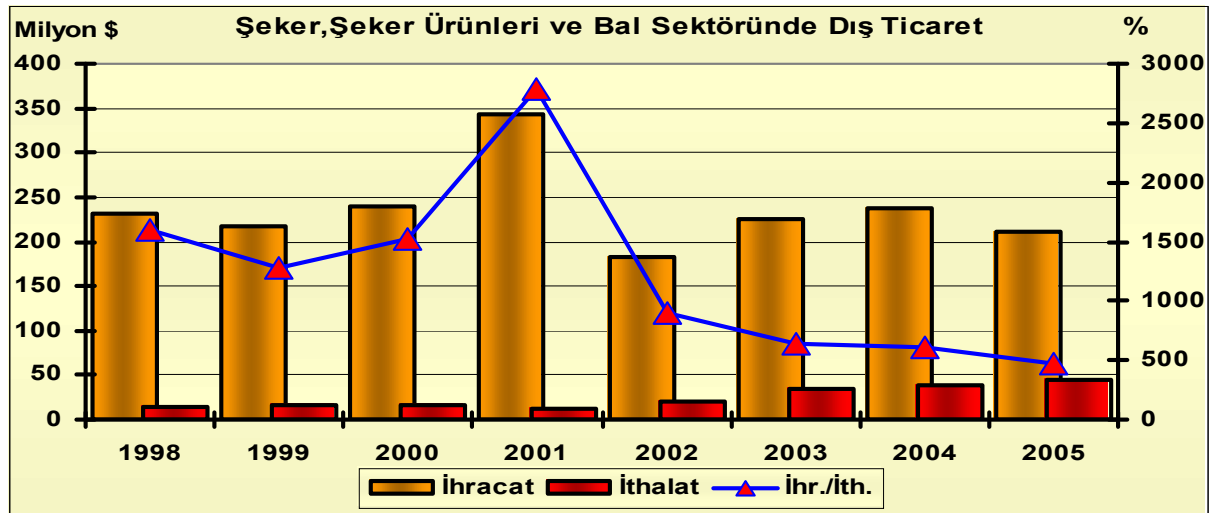
Tarımsal üretimde arz açığı bulunan ürünler ile bunların bir defa işlenmesiyle elde edilen bitkisel ham yağlar, yağlı tohumlar, pirinç, mısır, hayvansal ürünler ve yem hammaddeleri gibi ürünler tarım ve gıda sanayi ithalatında başta gelmektedir. Buna ek olarak, işlenerek ihraç edilmek üzere ya da kalite sorunları nedeniyle buğday, şeker gibi ürünlerin ithalatı yapılabilmektedir. Tarım ürünleri dış satımından ülkemiz önemli ölçüde gelir elde etmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de iç talep fazlası üretim ihraç edilmektedir. Türkiye, başta fındık olmak üzere, kuru incir, çekirdeksiz kuru üzüm, kuru kayısı, tütün, zeytinyağı, turunçgil, pamuk, bakliyat ve yaş meyve sebze ihracatında dünyada önde gelen ülkeler arasında yer almaktadır. İşlenmiş ürünlerde ise, un ve unlu mamuller, şeker ve şekerli mamuller, işlenmiş meyve sebze ürünleri ve ithal girdiye bağımlı olarak rafine yağlar ve

margarin sanayinde ihracatçı konumunda bulunmaktadır. Et ve süt ürünleri sanayinde çok düşük düzeylerde ihracat ve ithalat rakamları bulunmaktadır. Normal şartlar altında özellikle et ve et ürünlerinin Türkiye'ye ithali söz konusu olabilecektir. Ancak, ithalatta uygulanan kısıtlayıcı tedbirlerle bu engellenmektedir (Anonim 2003).

Türkiye coğrafi konumu itibarıyla üç tarafının denizlerle çevrili olması, bölgelere göre mikro klima özellik arz etmesi ve genel tarımsal tüketim materyallerinin yetiştirilmesine şartların elverişli olması sebebiyle önemli bir potansiyele sahiptir. Bu potansiyelin değerlendirilerek halkımızın sağlıklı ve yeterli beslenmesi ayrıca ihracat yapılarak ülkemize döviz kazandırılması kaçınılmaz fırsatlar olarak önümüze çıkmaktadır. Fakat gıda sanayi tarıma dayalı bir sektör olması nedeniyle de üretimlerinde belirgin mevsimlik dalgalanmalar yaşanmaktadır. Bu dalgalanmalar genellikle Mart-Mayıs ayları arasında üretimde meydana gelen bir düşüş, Eylül-Ekim ayları arasında ise üretimde meydana gelen bir artış şeklinde kendisini göstermektedir. Ayrıca, tarım sektöründe zaman zaman yaşanan iklimsel olumsuzluklar nedeniyle, gıda sanayinin kaliteli hammadde ihtiyacı için de ithalat yoluna gidilmektedir. Gıda ithalatı son yıllarda artış göstermekle birlikte, gıda ürünleri ihracatı, gıda ithalatının üzerinde gerçekleşmiştir (Kasnakoğlu ve Çakmak 2001).

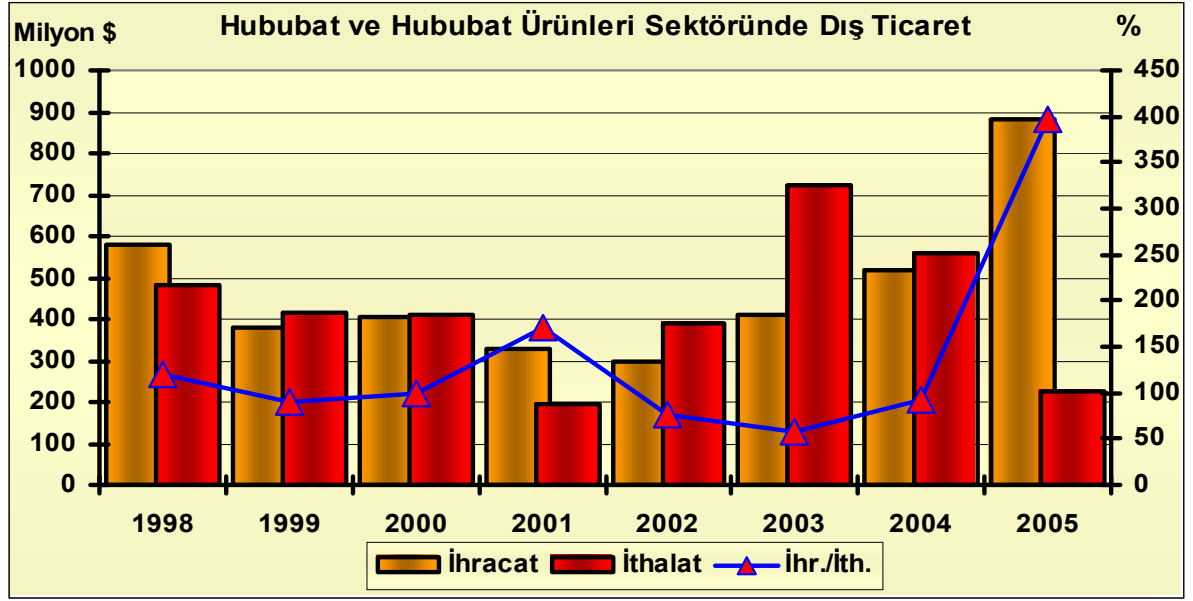
Bazı alt sektörlerde satışların uzun bir döneme yayılmasına karşılık, üretim dönemi başında hammadde temini için firmaların çiftçiyi finanse etmeleri paranın dönüş hızını yavaşlatmakta, bu ise işletme sermayesi gereksinimini arttırmaktadır (Oraman 1999).

Grafik 4.2.5.1. Şeker, Şeker Ürünleri ve Bal Ürünlerinde Dış Ticaret

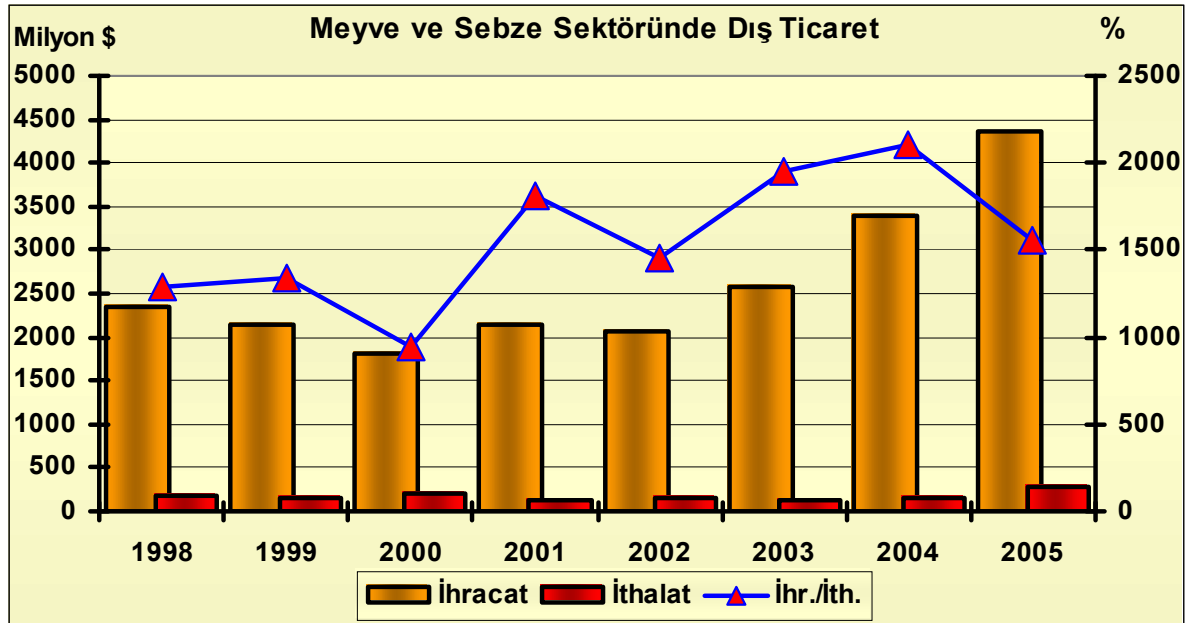
Kaynak: 2007 d

Grafik 4.2.5.2. Hububat ve Hububat Ürünleri Sektöründe Dış Ticaret

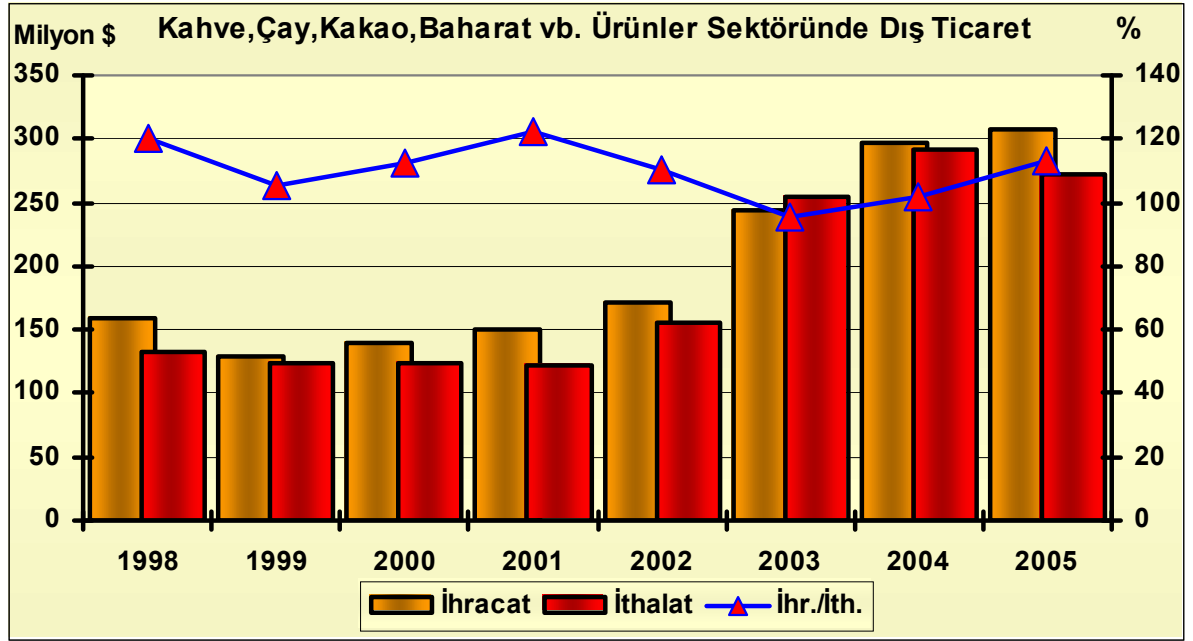
Kaynak: 2007 d

Grafik 4.2.5.3. Meyve ve Sebze Sektöründe Dış Ticaret

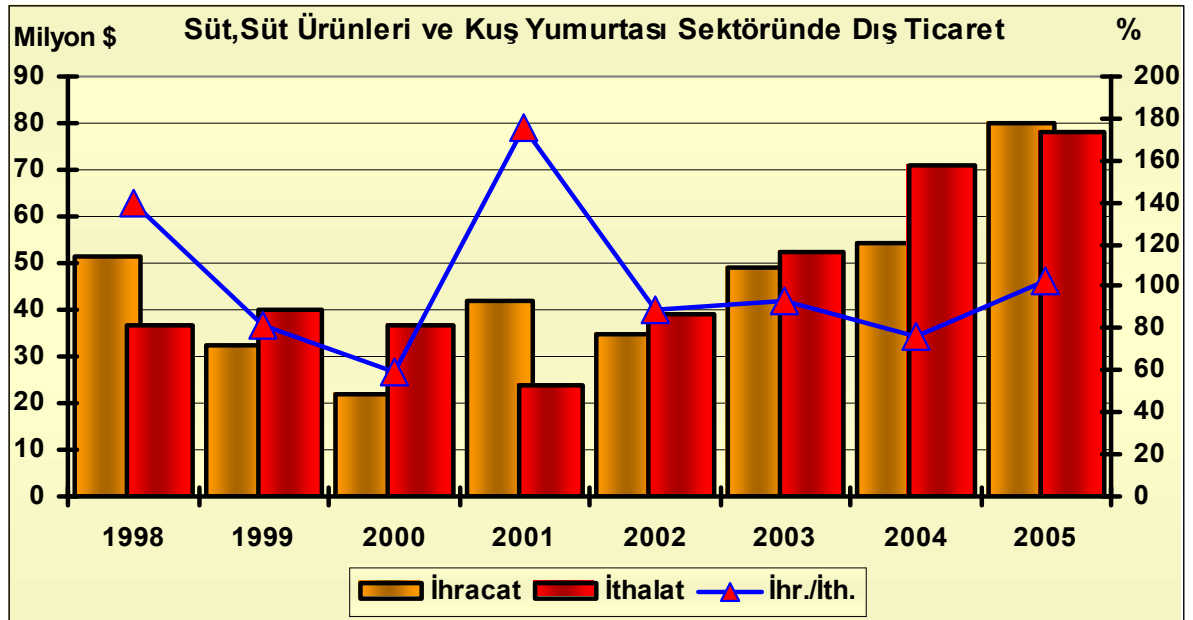
Kaynak: Anonim 2007 d

Grafik 4.2.5.4. Kahve, Çay, Kakao, Baharat vb. Ürünler Sektöründe Dış Ticaret

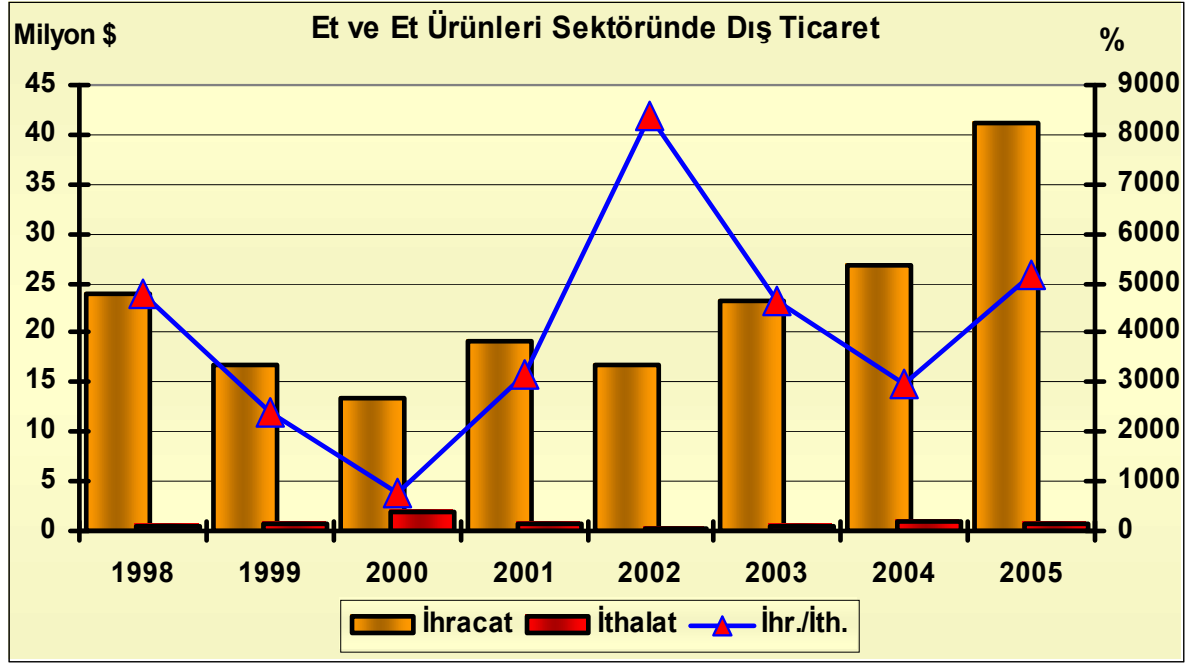
Kaynak: Anonim 2007 d

Grafik 4.2.5.5. Süt, Süt Ürünleri ve Kuş Yumurtası Sektöründe Dış Ticaret

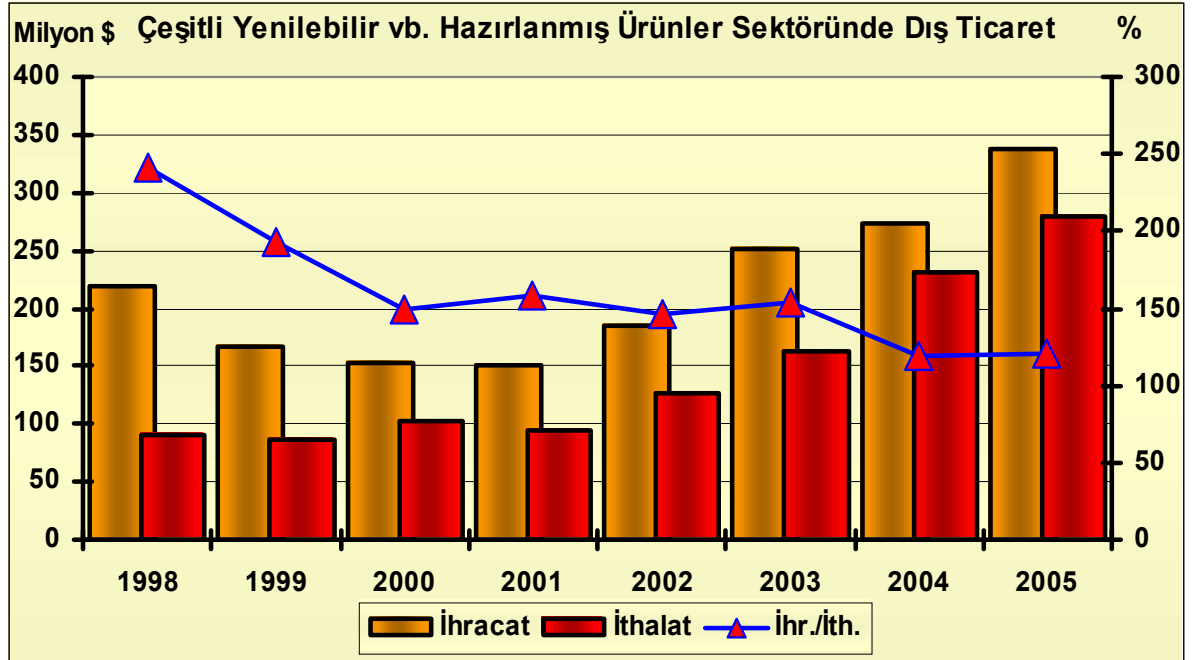
Kaynak: Anonim 2007 d

Grafik 4.2.5.6. Et ve Et Ürünleri Sektöründe Dış Ticaret

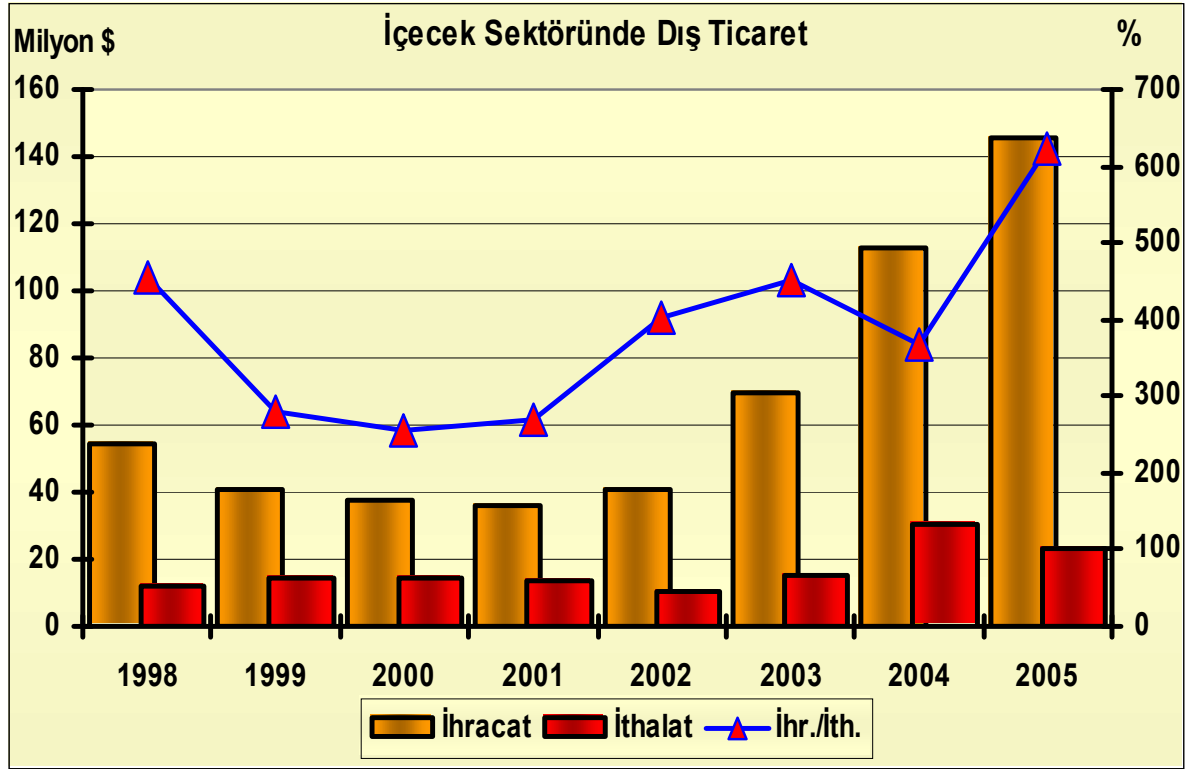
Kaynak: Anonim 2007 d

Grafik 4.3.5.7. Çeşitli Yenilebilir vb. Hazırlanmış Ürünler Sektöründe Dış Ticaret

Kaynak: Anonim 2007 d

Grafik 4.3.5.8. İçecek Sektöründe Dış Ticaret

Kaynak: 2007 d

Genel olarak verilmiş olan tabloların incelenmesi sonucu görülmektedir ki: İhracatın ithalatı karşılama oranı açısından gıda ve içecek sektörü, çok iyi bir durumdadır. 2005 yılında toplamda, ihracatın ithalatı karşılama oranı %63 iken, gıda sektöründe bu oran %202,3'tür. Bu anlamda, gıda ve içecek sektörü, ekonomimizin temel sektörlerinden biridir. Gıda ve içecek sektörü, dış ticaret fazlası veren bir sektördür. 2005 yılında sektördeki dış ticaret fazlası 782 milyon dolardır. 2006 yılında bu değer 512 milyon dolardır.

4.2.5.1. İthalat

1999-2005 yılları arasında gıda sanayinde ithalat değeri reel ortalama olarak %62 (yıllık ortalama %8,3) oranında artış göstermiştir. İthalat değeri 2000 yılında bir önceki yıla göre %37,6 oranında artarken, bu artış sonraki yıllarda azalmıştır. İthalat değeri en yüksek olarak bitkisel yağ, mezbaha ürünleri ve tahıl-nişasta ürünlerinde gerçekleşirken, en düşük olarak su ürünleri ile meyve-sebze ve yem sanayinde olmuştur (Anonim 2006).

Gıda sanayi alt kolları itibariyle yapılan ithalat içerisinde ise en büyük pay bitkisel yağ sanayine aittir. Türkiye Bitkisel yağ sanayinde hem ihracatı hem de ithalatı yüksek olan bir ülke durumundadır. Bitkisel yağ sanayinde kurulu kapasite ileride 5-6 yıllık dönemde artan talebi karşılayabilecek düzeydedir. Ancak, hammadde yetersizliğinden dolayı, bitkisel yağ sanayi yurtiçinden gelen talepleri karşılamak ve dış pazar taleplerine cevap vermek için yetersiz kalan yurtiçi ham yağ üretimi, ithalat ile takviye edilmektedir. İthalat miktarı yağlı tohumlar rekoltesi ile margarin ve sıvı yağ ihracat bağlantılarına göre yıldan yıla farklılıklar göstermektedir (Oraman 1999).

Bitkisel yağ sanayi, 4 milyon ton kırma, 1,5 milyon ton rafine 910 bin ton margarin kapasitesi ile 1,5 milyar ABD Dolarlık hacme sahip bir sektördür. Ancak sektör hammadde yetersizliği nedeniyle istenilen seviyelere gelememiştir. Ülkemizde yıllık 750.000 ton likit, 450.000 ton margarin, 150.000 ton ihracat ve diğer kullanım olmak üzere toplam 1.350.000 ton bitkisel yağ tüketilmektedir. Buna karşılık Türkiye üretimi, 600.000 ton ayçiçeği üretiminden elde edilen 240.000 ton ayçiçeği yağı, 1.300.000 ton pamuk çekirdeğinden elde edilen 175.000 ton pamuk yağı olmak üzere toplam 415.000 ton bitkisel yağdır. Bu hesaplama ülkemizin yıllık bitkisel yağ açığı yaklaşık 1.000.000 ton ham yağ veya karşılığı yağlı tohumdur. Her yıl yağlı tohum ve ürünleri ithalatı için ödenen rakam 1 milyar ABD Dolarının üzerindedir (Anonim 2006).

Farklı yıllarda değişik alt sektörlerde ithalat değerleri yüzde doksanlarda artış kaydetmiştir. Mevsimsel değişimler, iç üretim yetersizliği ve tüketim ihtiyacının yanında ekonomik yapıdaki değişimlerde söz konusu artışlar üzerinde etkindir (Tablo 4.2.5.1.1.). yıllar arasındaki yüzdelerle bakıldığında düzenli değil karışık bir seyir izlemektedir.

Tablo 4.2.5.1.1 Gıda Sanayinde Alt Sektörleriyle İthalat Değeri (Milyar TL, 1998 Yılı Fiyatlarıyla)

M A L L A R	Yıllar							Yıllık Artış(%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 (t)	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Mezbaha Ürünleri Sanayi	79.188	154.406	143.510	160.612	151.478	131.516	118.159	95,0	-7,1	11,9	-5,7	-13,2	-10,2
Süt Ve Mamulleri Sanayi	15.715	9.658	5.240	8.116	11.919	13.846	13.775	-38,5	-45,7	54,9	46,9	16,2	-0,5
Su Ürünleri Mamul.Sanayi	1.903	1.612	815	819	1.580	2.265	2.044	-15,3	-49,4	0,5	92,9	43,3	-9,8
Tahıl Ve Nişasta Mam. San.	20.976	40.531	41.512	52.716	71.795	72.411	81.910	93,2	2,4	27,0	36,2	0,9	13,1
Meyve Sebze İşleme San.	6.998	7.572	6.178	7.484	7.100	8.917	11.500	8,2	-18,4	21,1	-5,1	25,6	29,0
Bitkisel Yağ Sanayi	138.993	158.663	129.806	128.255	155.575	175.923	191.022	14,2	-18,2	-1,2	21,3	13,1	8,6
Şeker,Şekerli M.San. Ve Diğ.	21.750	23.746	23.604	28.793	28.366	34.552	38.417	9,2	-0,6	22,0	-1,5	21,8	11,2
Yem Sanayi	4.338	2.639	5.615	8.254	8.684	10.810	11.660	-39,2	112,8	47,0	5,2	24,5	7,9
T O P L A M	289.861	398.826	356.281	395.048	436.497	450.238	468.487	37,6	-10,7	10,9	10,5	3,1	4,1

(t): Tahmin

Kaynak: DPT 2005

Tablo 4.2.5.1.2. Gıda Sanayinde İthalat Miktarı (1000 Ton)

Ürünler	Yıllar						Yıllık Artış (%)						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 (t)	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Donyağı	117,9	136,6	95,0	131,6	138,6	111,1	140,0	15,9	-30,5	38,5	5,3	-19,8	26,0
Ham deri BB	21,7	26,1	19,1	36,1	48,2	44,2	33,0	20,2	-26,8	89,0	33,5	-8,3	-25,3
Ham deri KB	62,7	117,8	129,8	178,5	157,1	138,5	121,0	87,9	10,2	37,5	-12,0	-11,8	-12,6
Süttozu	9,2	7,1	2,1	5,0	11,9	11,9	11,0	-22,7	-70,4	138,1	138,0	-0,3	-7,3
Tereyağı	5,7	3,9	1,6	3,3	5,2	4,3	3,8	-32,0	-59,0	106,3	57,6	-18,3	-10,6
Peynirler	3,0	5,6	3,7	4,4	3,3	4,7	5,0	86,7	-33,9	18,9	-25,0	42,4	6,4
İşlenmiş Balık Ürün.	37,1	41,0	10,6	21,4	46,0	52,3	55,0	10,4	-74,1	101,9	115,0	13,7	5,2
Balık Unu	58,8	30,7	36,3	14,6	19,9	50,3	35,0	-47,8	18,2	-59,8	36,3	152,8	-30,4
Pirinç	139,7	146,7	138,0	135,6	224,1	130,4	140,0	5,0	-5,9	-1,7	65,3	-41,8	7,4
Buğday Kepeği	102,7	175,7	32,6	180,9	321,1	657,6	750,0	71,1	-81,4	454,9	77,5	104,8	14,1
Nişasta	6,9	7,5	6,8	19,1	18,7	15,9	16,0	8,7	-9,3	180,9	-2,1	-15,2	0,9
Nişasta Tabanlı Tatlan.	11,5	9,9	14,0	25,9	54,8	35,0	31,7	-13,9	41,4	85,0	111,6	-36,1	-9,4
Bitkisel Yağlar	581,6	633,0	583,6	568,6	711,3	710,0	730,0	8,8	-7,8	-2,6	25,1	-0,2	2,8
Yağlı Tohum Küspeleri	662,1	845,3	439,2	472,9	525,0	896,0	1.100,0	27,7	-48,0	7,7	11,0	70,7	22,8
Melas	0,2	10,2	6,0	86,4	111,4	167,0	200,0	5.000,0	-41,2	1.340,0	28,9	49,9	19,8
Çikolata-Kakaolu Mam.	5,5	4,9	5,7	6,3	5,8	8,5	10,0	-11,2	16,3	10,5	-7,9	46,6	17,6
Kakao Tozu	1,0	6,3	4,4	6,4	6,6	9,0	9,5	559,0	-30,2	45,5	3,1	36,4	5,6
Karma Yem	10,9	8,6	18,3	26,9	28,3	35,2	38,0	-20,8	112,8	47,0	5,2	24,5	7,9

(t): Tahmin

Not: NBS için 2005 yılı 9 aylık ithalat miktarıdır.

Kaynak: DPT 2005 ve Sektör Temsilcileri Raporları.

Gıda ürünleri itibariyle ithalat miktarındaki değişimlere bakıldığında, belirtilen dönemde don yağı, ham deri küçükbaş (KB), pirinç, buğday kepeği, melas, bitkisel yağ ve yağlı tohum küspelerinin önde geldiği görülmektedir (Tablo 4.2.5.1.2.). Gıda sanayi ithalat artışında, özellikle ham madde ya da ara madde niteliğinde olan, ham deri, don yağı, melas ve yağlı tohum küspeleri ithalatının gıda sanayi toplam ithalatı içinde önemli bir yeri olduğu izlenmektedir (Anonim 2006).

İthalatta bitkisel yağ sanayini et ve et ürünleri sanayi izlemektedir. Türkiye, canlı hayvan varlığı açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Ancak bu potansiyelden verimlilik bakımından yeterli ölçüde yararlanamamaktadır. Hayvan besiciliğinde verimin düşük olması nedeniyle et üretimi istenilen ölçüde gelişme sağlayamamıştır. Bu nedenle halkın et ve et ürünleri ihtiyacını karşılayabilmek amacıyla dışarıdan et ithal edilmek zorunda kalınmaktadır. Çizelge 4.8. de de görüldüğü gibi et ve et ürünleri sanayinin, toplam gıda sanayinin ithalatı içindeki payının % 30 civarında olmasına karşılık, ihracattaki payı ise % 3 civarındadır. Et ürünleri ihracatı ile ithalatı arasındaki farklılığın temel nedenini Türkiye'nin et üretim ve tüketimindeki yetersizlikler oluşturmaktadır. Et sanayinin temel problemleri arasında yer alan hayvanların verim düşüklüğü yanında “kasaplık hayvan kalitesinin” düşüklüğü de çok önemli yer tutmaktadır. Et verimi ve kalitesi yönünde ıslah edilmiş, yüksek randımanlı, etçi sığır ve koyun ırklarının geliştirilmesi gereklidir (Oraman 1999).

İthalat ülke bazında incelendiğinde; En çok ithalat AB 15 ülkesi kapsamında Almanya'dan yapılmaktadır. Bu ülkeden yapılan toplam 128 milyon 866 bin dolarlık gıda ithalatının 95 milyon 864 bin doları ”canlı hayvanlar ve gıda maddeleri” alt sektörüdür. Bu ülkeyi 91 milyon 159 bin dolarla Hollanda izlemektedir. Hollanda ile en çok ithalat yapılan alt sektör ise ”canlı hayvanlar ve gıda maddeleri” alt sektörüdür. En az ithalat yapılan AB 15 ülkesi ise Lüksemburg'tur. AB 15 dışında en fazla gıda ithalatı yapılan ülke ABD'dir. ABD ile toplam 355 milyon 83 bin dolarlık gıda ithalatımız vardır. Burada da en çok ithalatı yapılan alt sektör ” canlı hayvanlar ve gıda maddeleri” alt sektörüdür. Bu sektöre ait ithalat değeri 123 milyon 224 bin dolardır (Anonim 2007 d).

Tablo 4.2.5.1.3. Sektörler İtibariyle İthalat Miktarı (Milyon \$)

	EYLÜL			OCAK-EYLÜL		
	2005	2006	% DEĞ.	2005	2006	% DEĞ.
SEKTÖRLER İTİBARIYLA İTHALAT	519	588	13,2	4.913	5.435	10,6
1- TARIMSAL ÜRÜNLER	519	588	13,2	4.913	5.435	10,6
i-Gıda Maddeleri	246	281	14,3	2.478	2.559	3,3
(0) Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	133	131	-1,8	1.231	1.222	-0,8
(00) Canlı hayvanlar	3	1	-75,2	10	8	-11,9
(04) Hububat ve mamulleri	6	10	68,6	192	136	-29,1
(05) Meyve, sebze ve mamulleri	17	21	27,1	206	258	25,3
(06) Tabii bal, şeker ve mamulleri	3	3	2,8	31	28	-10,2
(08) Hayvan yemleri	13	30	130,8	278	227	-18,2
(01, 02, 03, 07, 08, 09) Diğer Gıda	91	65	-28,3	515	564	9,5
(1) İçkiler, tütün ve mamulleri	33	23	-28,1	220	222	0,8
(11) Alkollü ve alkolsüz içkiler	1	4	160,2	18	31	68,3
(12) Tütün ve mamulleri	31	20	-36,9	202	191	-5,3
(4) Hayvansal ve bitkisel yağlar ve mumlar	59	92	54,4	551	751	36,3
(22) Yağlı tohumlar ve meyveler	20	35	70,1	476	365	-23,2

Kaynak: 2007 d

Tarımsal ürün ithalatı Ocak - Eylül 2006 tarihi itibariyle 5 milyar 435 milyon dolardır. Bu değer geçen yılın aynı döneminde 4 milyar 913 milyon dolardır. Bir önceki yıla göre artış oranı % 10,6'dır. İthalatta en yüksek artış % 68,3 ile "alkollü ve alkolsüz içkilere" aittir. "Hububat, sebze ve mamulleri" % -29,1 ile ithalatı azalan ürünler sınıfına girmektedir. Gıda maddelerinde çok ithalat yapılan alt sektör "canlı hayvanlar ve gıda maddeleri"dir. Bu alt sektörde ithalat 2 milyar 559 milyon dolardır. İkinci sırada 751 milyon dolarla "hayvansal ve bitkisel yağlar ve mumlar" yer almaktadır. En az ithalat yapılan ürün ise 8 milyon dolarla "canlı hayvanlardır" (Anonim 2007 d)

4.2.5.2. İhracat

Gıda sanayinin dış ticareti son 25 yılda çok önemli gelişmeler göstermiştir. Ancak, 1996-2006 yılları arasında ekonominin krize girdiği dönem itibarıyla toplam gıda ihracatı negatif değişim göstermiştir. 2002 yılı sonuna doğru ekonominin düzlüğe çıkmasıyla beraber sürekli artmıştır. Toplam ihracatta gıdanın payı 2003 yılından itibaren artmaya başlamıştır. Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için gıda sektörünün yükselen ihracat payı katma değerli ürünler üretilmesi açısından sinyaller vermektedir. Katma değeri düşük gıda ürünlerinin ihracatı yerine katma değeri yüksek gıda ürünleri yaratarak bu payın artış trendi desteklenmelidir (Anonim 2007 b).

Türkiye geniş ürün yelpazesi nedeniyle, gıda sektörünün bazı alanlarında önemli ihracat değerleri ortaya çıkarmıştır. Üretilen domates salçasının yaklaşık %50-60'ı, dondurulmuş meyve ve sebzenin %90'ı, konservenin %70-80'i, meyve suyunun %15-20'si ihraç edilmektedir. Ayrıca, un ve unlu mamuller (makarna, bisküvi v.b.) üretiminde önemli ihraç olanakları bulunmaktadır. Uygun ekosistemi ile Türkiye, organik tarım uygulanmasının sunduğu kuru üzüm, incir, kayısı olmak üzere üretilen 30'a yakın organik ürünü ihraç edebilecek potansiyele sahiptir. 1999-2005 yılları arasında gıda sanayi ihracat değerleri tablo 2.2.5.2.1.'de verilmiştir (Anonim 2006).

Buna göre gıda ihracat değerinin en yüksek olduğu gıda sanayi, meyve ve sebze işleme sanayidir. Ancak son yıllarda tahıl ve nişasta mamulleri sanayi ile şeker ve şekerli mamuller sanayinde de önemli ihracat değer artışları dikkati çekmektedir. 1999-2005 yılları arasında gıda sanayinde ihracat değeri sürekli artarak reel olarak %65 (yıllık ortalama %8,7) oranında büyümüştür. Son yıllarda tahıl ve nişasta mamulleri sanayinde bu artış diğer sanayilere göre yüksek gerçekleşmiştir. Özellikle, sanayide 2002 yılında azalan reel ihracat değeri, 2003 yılı sonrasında tekrar artış göstermiştir. (Anonim 2006)

Türkiye'nin ihracata yönelik büyüme sürecinde gıda sanayi hızlı gelişme içerisine girmiştir. Gıda sanayini GSYİH içindeki payı son on beş yıllık dönemde % 4.6'dan % 4.8'e yükselmiştir. Bu değişim küçük gibi görülmekle birlikte ekonominin diğer sektörlerindeki büyümenin bunda etkili olduğu ifade edilmelidir. Diğer taraftan, gıda sanayinin 1995-2002 döneminde sabit fiyatlarla üretim değeri artış ortalamasına bakıldığında, ekonominin genelinde üretim artış oranı % 2.8 civarındayken, gıda sanayinde bu oranın % 3.2 olduğu

görülmektedir. Sektör düşük döviz kurlarına rağmen ihracata devam edip bunun yanında artış trendine girmiştir. (Anonim 2007 a).

İhracat Rejimi Kapsamında Sağlanan Teşvikler; İhracat rejimi çerçevesinde çıkarılan tebliğler ile ihracatın teşvikine ilişkin çeşitli düzenlemelere gidilmektedir. Bu kapsamda,örneğin 2004/12 sayılı Tebliğ ile bir önceki yıl ihracat performansları esas alınarak belirlenen Dış Ticaret Sermaye Şirketlerine ihracat, gümrük ve vergi mevzuatı ile Eximbank kredileri yönünden çeşitli avantajlar sağlanmaktadır. 2004/2 sayılı Tebliğ kapsamı ürünlerde (çiçek, sebze meyveler, bal, reçel, meyve suları, konserve balık, kümes hayvanları etleri, yumurta, çikolata ve kakao içeren gıda müstahzarları, bisküvi, kek, gofret, makarnalar) ihracatçı veya imalatçı/ihracatçılara giderlerinden (vergi, SSK primi haberleşme ve enerji giderleri) mahsup şeklinde iade verilmektedir (Anonim 2007 c).

2001 yılında 2001/1 sayılı Para Kredi ve Koordinasyon Kurulu Kararı ile gıda sanayi dahilinde bulunan 12 mal grubunda mahsup sistemi dahilinde ihracat iadesi ödemesine devam edilmektedir.

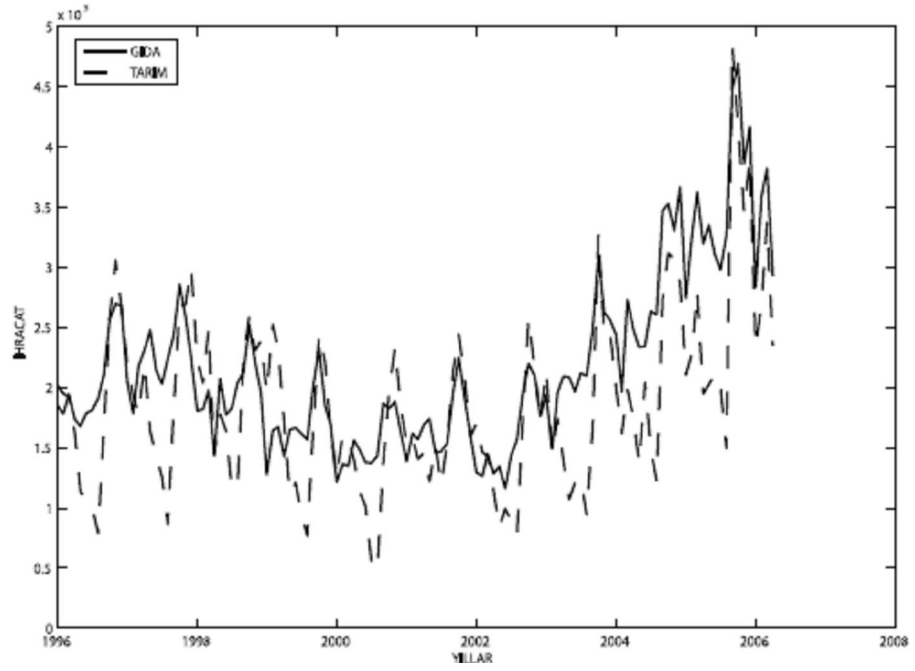
Tablo 4.2.5.2.1. Gıda Sanayinde İhracat Değeri (Milyar TL, 1998 Yılı Fiyatlarıyla)

M A L L A R	Yıllar							Yıllık Artış(%)					
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 (t)	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Mezbaha Ürünleri Sanayii	16.503	22.227	23.482	25.279	28.570	28.659	33.100	34,7	5,6	7,7	13,0	0,3	15,5
Süt Ve Mamulleri Sanayii	4.262	5.400	6.794	9.066	10.864	12.901	16.381	26,7	25,8	33,4	19,8	18,7	27,0
Su Ürünleri Mamul.Sanayii	2.311	2.818	1.585	1.985	2.351	2.485	2.203	21,9	-43,7	25,2	18,4	5,7	-11,4
Tahıl Ve Nişasta Mam. San.	48.570	64.286	61.320	76.940	119.351	143.662	189.754	32,4	-4,6	25,5	55,1	20,4	32,1
Meyve Sebze İşleme San.	269.833	279.905	312.770	328.025	333.465	388.797	382.165	3,7	11,7	4,9	1,7	16,6	-1,7
Bitkisel Yağ Sanayii	71.923	51.802	75.473	48.257	79.792	67.464	79.690	-28,0	45,7	-36,1	65,3	-15,5	18,1
Şeker,Şekerli M.San. Ve Diğ.	117.232	122.317	147.982	88.554	129.206	171.786	177.311	4,3	21,0	-40,2	45,9	33,0	3,2
Yem Sanayii	2.377	4.378	177	322	274	322	241	84,2	-96,0	81,8	-15,0	17,6	-25,0
T O P L A M	533.011	553.134	629.584	578.428	703.873	816.075	880.845	3,8	13,8	-8,1	21,7	15,9	7,9

(t): Tahmin

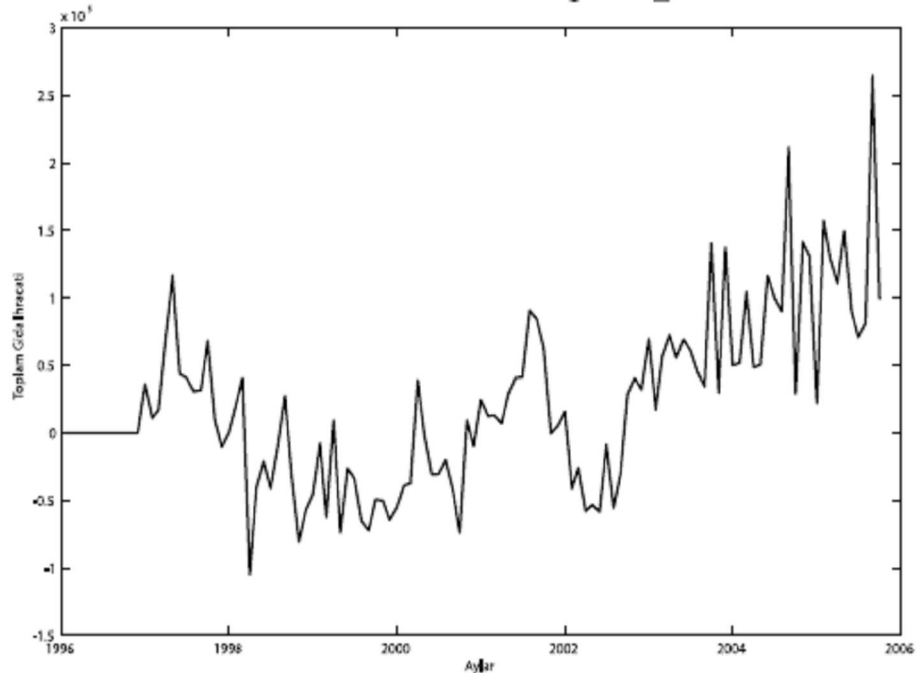
Kaynak:DPT2005

Grafik 4.2.5.2.1. Gıda ve Tarım İhracatı 1996-2006 (1000 \$)

Kaynak: 2007 a

Grafik 4.2.5.2.2. Mevsimsellikten Arındırılmış Toplam Gıda İhracatı (1000 \$)

Kaynak: 2007 a

Gıda ihracatı verileri aylık olarak 1996 ile 2006 yılları arasını kapsamaktadır. Aylık veri olduğundan ve ürünlerin çoğunluğunun mevsimsellik taşımasından dolayı veriler ilk olarak mevsimsellikten arındırılmıştır. 1996-2006 yılları arasında aylık olarak gıda ve tarım ihracatına bakıldığında mevsimsel hareketler paralellik göstermektedir. Tarımın aylık artışları gıdadan fazlayken düşüşler de gıda sektörü ihracatından fazla olmaktadır. (Anonim 2007 a).

Çeşitli gıda ürünleri ihracat miktarındaki değişimlere bakıldığında; buğday unu, makarna, bisküvi, dondurulmuş ve konserve edilmiş meyve ve sebze ürünleri, çekirdeksiz kuru üzüm, çikolata ve kakaolu ürünlerin önemli olduğu tablo 4.2.5.2.2.'den görülecektir.

Tablo 4.2.5.2.2. Gıda Sanayinde İhracat Miktarı (1000 Ton)

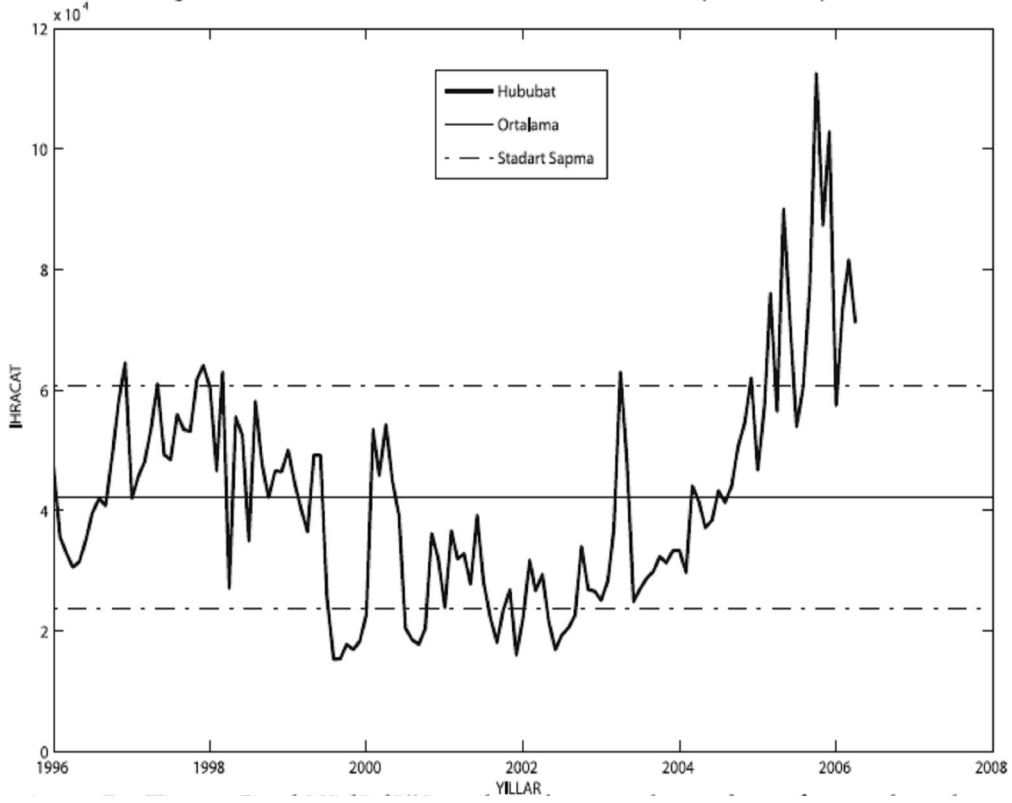
Ürünler	Yıllar						Yıllık Artış (%)						
	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005 (t)	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Kümes Hayvanları Eti	9,9	10,5	19,4	19,7	25,9	29,2	50,0						
Ham deri KB	6,8	15,5	14,7	14,7	14,1	10,8	7,3	128,6	-5,5	0,3	-4,1	-23,4	-32,4
Süt ve Krema	0,3	0,3	0,5	0,9	2,1	3,0	3,2	-23,8	92,3	80,0	127,8	46,3	6,7
Kaşar Peyniri	0,1	0,2	0,3	0,5	0,6	0,9	1,0	134,7	39,1	56,3	10,0	63,6	11,1
Beyaz Peynir	0,3	0,2	0,4	1,0	0,7	1,4	1,7	-35,1	100,0	150,0	-30,0	100,0	21,4
Diğer Peynirler	4,3	4,3	4,0	6,0	7,5	9,4	11,0	0,1	-6,3	50,0	25,0	25,3	17,0
Dondurma	1,6	1,6	3,2	3,5	3,8	2,8	5,0	0,0	100,0	9,4	8,6	-26,3	78,6
İşlenmiş Balık Ürün	21,3	25,7	14,5	17,8	20,8	22,3	20,0	20,9	-43,6	22,8	16,9	7,2	-10,3
Buğday Unu	219,8	358,1	171,8	253,0	593,3	786,0	1.250,0	62,9	-52,0	47,3	134,5	32,5	59,0
İrmik	7,5	13,1	10,2	18,0	13,0	21,0	25,0	75,6	-22,1	76,5	-27,8	61,5	19,0
Bulgur	14,0	5,1	18,4	19,9	30,5	35,7	38,0	-63,6	260,8	8,2	53,3	17,0	6,4
Makarna v.b.	24,0	25,8	34,3	49,1	69,1	125,1	170,0	7,7	32,7	43,1	40,7	81,0	35,9
Bisküvi	75,5	61,1	92,4	113,5	150,5	147,7	160,0	-19,1	51,2	22,8	32,6	-1,9	8,3
Nişasta	6,8	10,9	3,5	1,9	1,8	3,3	3,0	60,7	-67,9	-45,7	-5,3	83,3	-9,1
Nişasta Tabanlı Tatlandırıcılar	16,8	20,0	17,3	27,5	41,0	43,4	34,7	19,1	-13,5	58,9	49,1	5,9	-20,1
Dondurulmuş Meyve Sebze	56,5	58,5	70,0	75,9	89,7	125,5	110,0	3,6	19,7	8,4	18,2	39,9	-12,4
Salamura Zeytin	20,3	21,2	36,7	41,5	44,0	55,3	47,0	4,6	73,1	13,1	6,0	25,7	-15,0
Kurutulmuş Sebze	4,3	4,6	6,6	9,4	11,2	11,3	13,0	7,3	43,5	42,4	19,1	0,9	15,0
Kuru Kayısı ve Zerdali	55,4	70,0	85,4	69,5	73,0	81,3	70,0	26,4	22,0	-18,6	5,0	11,4	-13,9
Çekirdeksiz Kuru Üzüm	188,8	201,5	225,7	287,9	196,0	211,9	240,0	6,7	12,0	27,6	-31,9	8,1	13,3
Domates Salçası	171,8	172,7	123,3	124,1	149,8	183,4	175,0	0,5	-28,6	0,6	20,7	22,4	-4,6
İncir Ezmesi	4,3	5,3	7,4	4,9	7,5	4,9	8,0	22,5	39,6	-33,8	53,1	-34,7	63,3
Meyve Sebze Konserveleri	180,3	177,6	208,3	192,2	195,2	298,7	270,0	-1,5	17,3	-7,7	1,6	53,0	-9,6
Meyve Su-Konsantre	72,6	47,5	71,3	54,8	84,8	79,6	72,0	-34,6	50,1	-23,1	54,7	-6,1	-9,5
Reçel Marmelat v.b.	2,1	3,3	12,0	6,1	8,5	6,7	6,5	54,6	263,6	-49,2	39,3	-21,2	-3,0
Fındık Mamulleri	52,4	56,2	58,1	67,8	77,0	79,9	85,0	7,2	3,4	16,7	13,6	3,8	6,4
Zeytinyağı	97,8	14,9	94,5	25,4	75,2	49,5	70,0	-84,8	534,2	-73,1	196,1	-34,2	41,4
Rafine Bitkisel Yağlar	16,8	88,3	50,9	61,6	98,1	98,7	95,0	426,0	-42,4	21,0	59,3	0,6	-3,7
Margarin	90,8	73,9	71,6	61,0	67,0	59,3	75,0	-18,6	-3,1	-14,8	9,8	-11,5	26,5
Yağlı Tohum Küspeleri	11,4	13,0	39,4	37,3	47,1	34,5	45,0	14,5	203,1	-5,3	26,3	-26,8	30,4
Pancar Şekeri	508,9	578,5	894,5	90,8	191,9	120,8	0	13,7	54,6	-89,9	11,3	-37,1	100,0
Melas	142,5	78,3	43,3	0,0	0,0	0,0	0,0	24,2	17,7	-100,0	-55,0	-44,4	100,0
Çiklet	40,5	27,1	27,7	25,8	28,4	30,4	31,0	-33,1	2,2	-6,9	10,1	7,0	2,0
Şekerlemeler	13,6	12,9	11,8	15,7	21,5	36,8	40,0	-4,9	-8,5	33,1	36,9	71,2	8,7
Çikolata ve Kakaolu Mam.	30,3	31,7	35,8	41,2	61,6	71,2	72,0	4,5	12,9	15,1	49,5	15,6	1,1
Karma Yem	14,8	27,2	1,1	2,0	1,7	2,0	1,5	84,2	-96,0	81,8	-15,0	17,6	-25,0

(t): Tahmin Not: NBS için 2005 yılı 9 aylık ihracat miktarıdır.

Kaynak: DPT 2005 ve Sektör Temsilcileri Raporları.

Bazı gıda sanayi ürünlerinin ihracatları aşağıda şekil olarak verilmiştir.

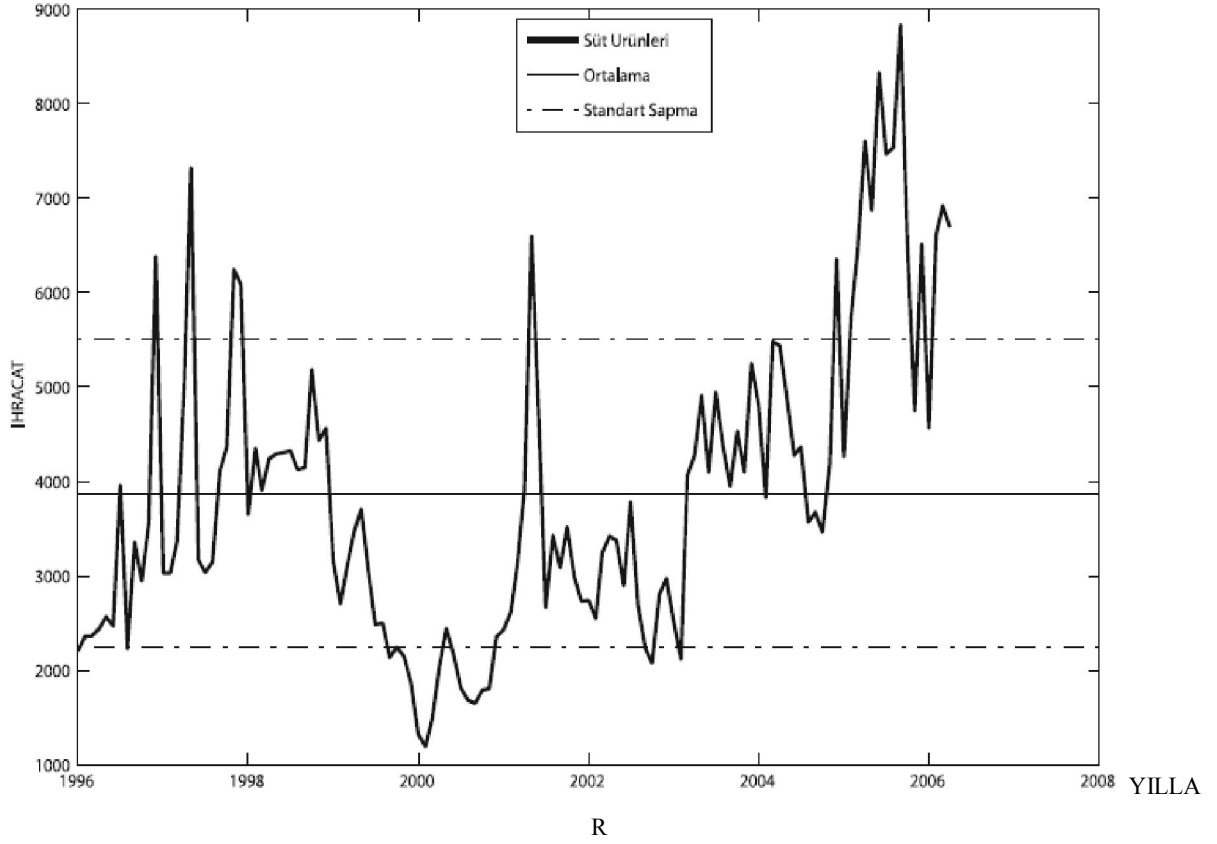
Grafik 4.2.5.2.3. Hububat ihracatı (1000 \$)

Kaynak: Anonim 2007 a

Hububat ihracatı son yıllarda artmakla birlikte geçmiş yıllarda da krizlerden en az etkilenen ihracat ürünlerinden biri olmuştur.

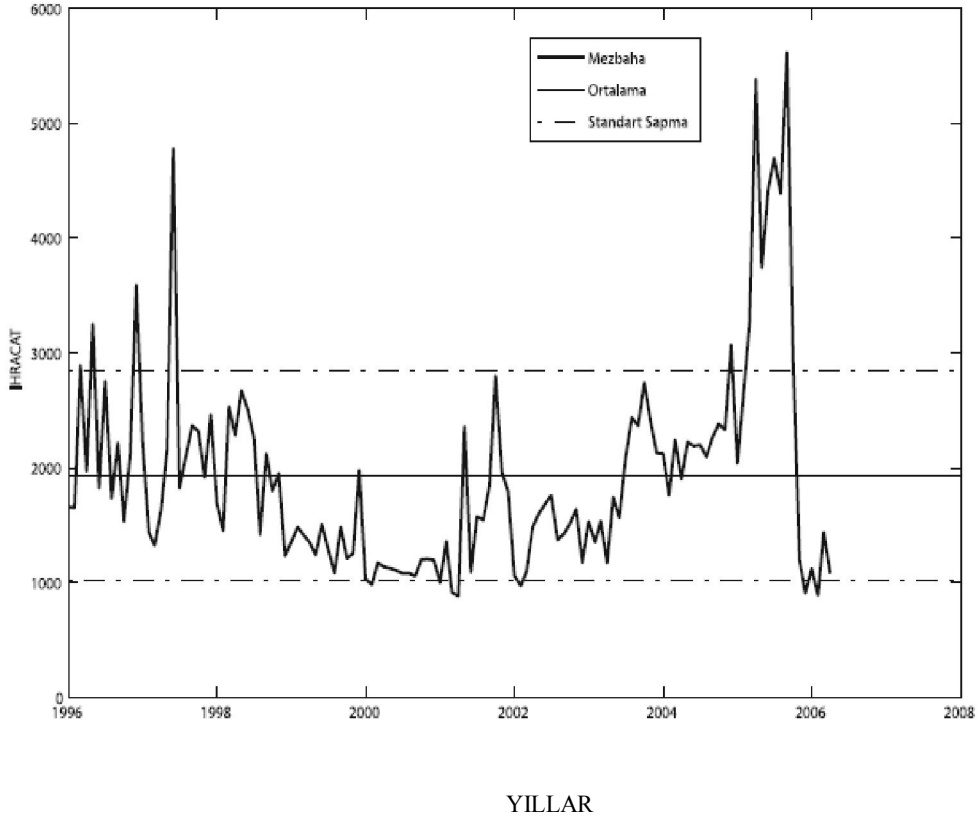
Grafik 4.2.5.2.4. Süt Ürünleri İhracatı (1000 \$)

Kaynak: Anonim 2007 a

Diğer gıda alt sektör ürünleri ihracatının tersine süt ürünleri 1999 krizinden etkilenmekle birlikte ihracat bağlamında kendisini çok çabuk toparlamıştır. İhracatta artış çeşitli aylarda zıplamalar şeklindedir ve 2003'ten itibaren olumlu gelişmeler söz konusudur.

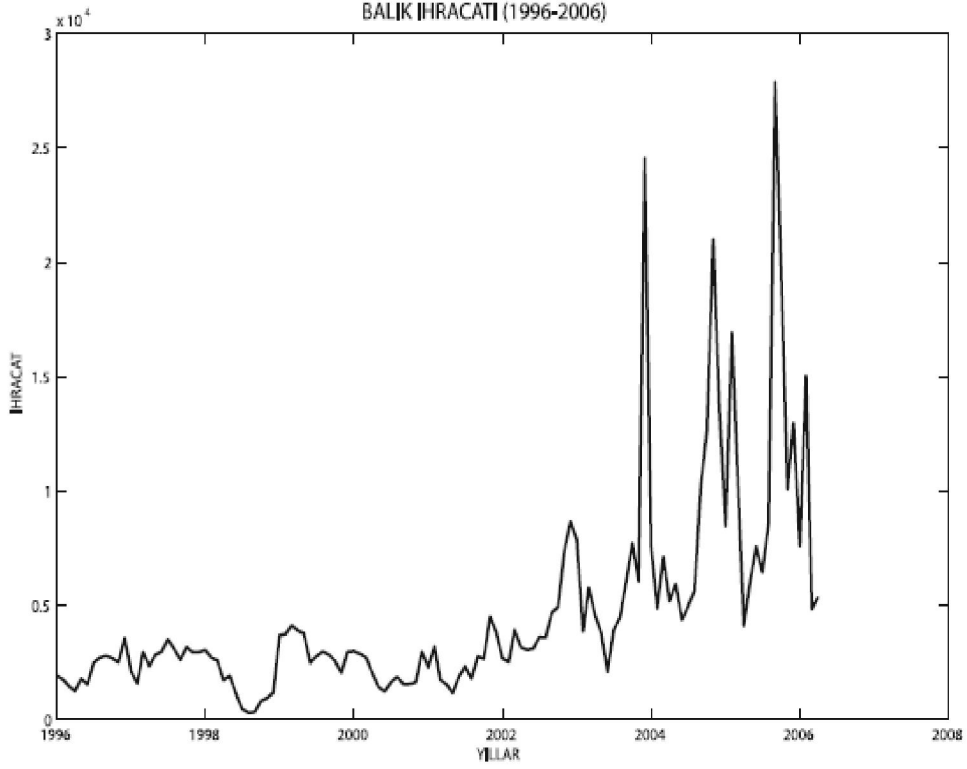
Grafik 4.2.5.2.5. Mezbaha Ürünleri İhracatı (1000 \$)

Kaynak: Anonim 2007 a

Mezbaha ürünleri ihracatı varolan gıda kodekslerine uyumluluk kısıtlamaları ve sağlık güvenceleri (hijyen koşulları) verilmesi açısından zorluklar barındırmaktadır. Bu zorluklara rağmen yine hemen bütün gıda alt sektörlerinde olduğu gibi 2003 yılından itibaren ihracattaki artış eğilimi hemen göze çarpılmaktadır. 2006 yılına gelirken standart sapmanın dışına çıkan artışlar 2006 yılından itibaren baş gösteren kuş gribi sorunundan dolayı standart sapmanın alt sınırına kadar gerilemiştir. Sektörün ihracat için tehdidi olan kuş gribi problemi çözüldükten sonra eski trendine döneceği düşünülmektedir.

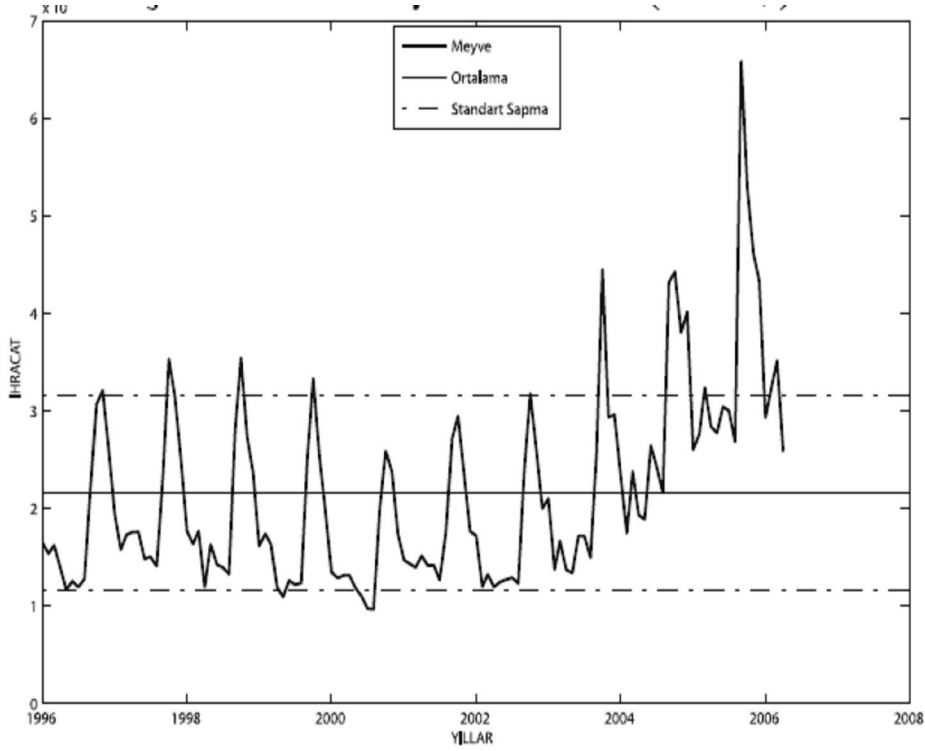
Grafik 4.2.5.2.6. Mevsimsellikten Arındırılmış Balık İhracatı (1000 \$) (1996/2006)

Kaynak: Anonim 2007 a

Balık ihracatı toplam gıda ihracatına paralel sonuçlar içermektedir. 1999 yıllarındaki krizden itibaren düşüşler yaşanmıştır. Ancak 2003 yılından itibaren aylık olarak artış trendine sahiptir. Sektör ihracat potansiyeli açısından Türkiye'nin stratejik öneme sahip sektörlerinden biridir.

Grafik 4.2.5.2.7. Meyve İhracatı (1000 \$)

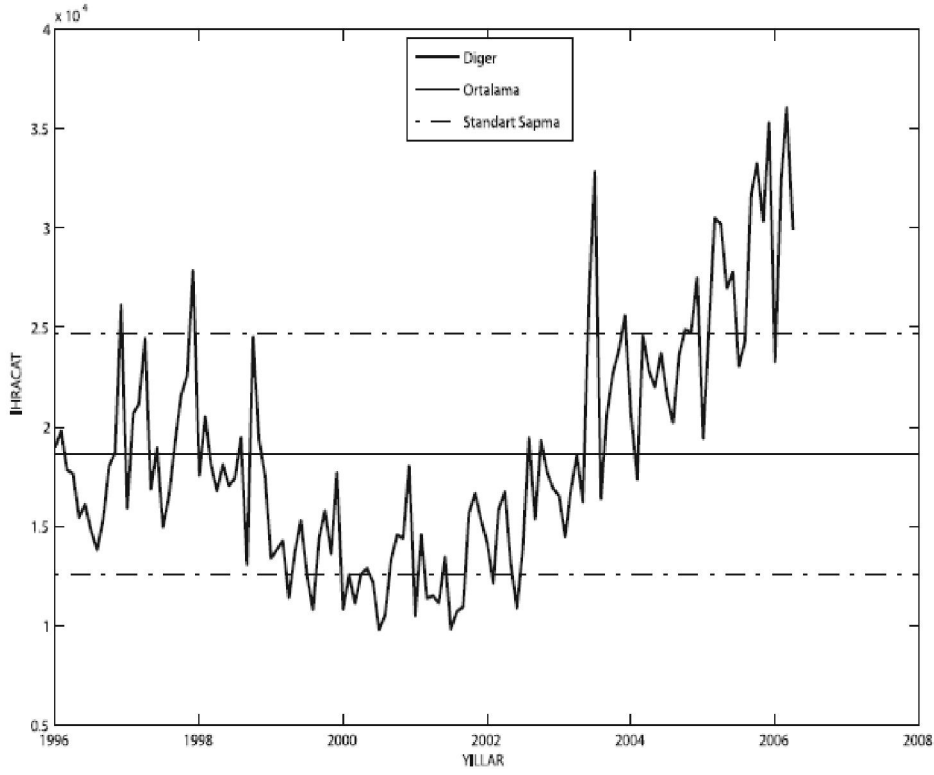

Kaynak: Anonim 2007 a

Meyve ihracatı tamamıyla mevsimsellik gösteren ihracat ürünlerinden birisidir. Türkiye toplam gıda ihracatına paralel olarak 2000'den itibaren yaş meyve ihracatında artış eğilimi sergilemektedir (Anonim 2007 a).

Alt kolları itibariyle gıda sanayinin yapmış olduğu ihracat miktarına bakıldığında toplam gıda sanayi ihracatı içerisinde değer olarak en büyük payı meyve-sebze işleme sanayi almaktadır. Türkiye sahip olduğu doğal kaynaklar ile iklim özellikleri bakımından çok çeşitli meyve sebze türünün yetiştiği bir coğrafi konumdadır. Son yıllarda özellikle meyve-sebze işleme sanayinde en yeni teknolojiler kullanılarak gerçekleştirilen tesisler sayesinde özellikle dondurulmuş meyve ve sebze ürünleri, konserveleri ile meyve suyu ve konsantreleri ihracatında olumlu gelişmeler elde edilmiştir. Ayrıca iç fındık, kuru üzüm de dışarıda önem taşıyan işlenmiş ürünlerdir (Oraman 1999).

Grafik 4.2.5.2.8. Diğer Ürünlerin İhracatı (1000 \$)

Kaynak: Anonim 2007 a

Başka yerde sınıflandırılmamış gıda ürünleri Türkiye gıda ihracatında çok önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'nin tekeli güce sahip olduğu bu ürünler stratejik öneme sahiptir. Toplam gıda ihracatı davranışlarına paralel davranışlar söz konusudur. Bu ürünlerle ilgili temel sorun ürünlerin katma değeri yüksek ürünlere çevrilememesi sorunudur. Ürünler bir çok katma değeri yüksek üründe hammadde olarak kullanıldığından dünya piyasalarındaki fiyatlar o günlerde hangi konumdaysa o fiyattan satılmaktadır. Ancak Türkiye tarafından katma değeri yüksek ürünlere çevrilerek dış pazarlara sunulduğunda ihracat rakamlarının daha da yükseleceği açıktır.

1996-2006 aylık dönemler itibariyle toplam gıda ihracatı ekonominin krize girdiği dönemde negatif değişim göstermiştir. 2002 yılı sonuna doğru ekonominin düzleşme çıkmasıyla beraber sürekli artmıştır. Bu durum ISIC dış ticaret verilerinde de görülmektedir. Artışın 2002 yılından itibaren hızlandığı ISIC toplam gıda ihracat verilerinden izlenmektedir (Anonim 2007 a).

Toplam ihracatta gıdanın payı 2003 yılından itibaren artmaya başlamıştır. Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için gıda sektörünün yükselen ihracat payı katma değerli ürünler üretilmesi açısından sinyaller vermektedir. Katma değeri düşük gıda ürünlerinin ihracatı yerine katma değeri yüksek gıda ürünleri yaratarak bu payın artış trendi desteklenmelidir (Anonim 2007 a).

Tablo 4.2.5.2.3. İSO 500 Verilerinde En Büyük İhracatçılar

Firma	Faaliyet Alanı	Yıl	Sıra	İhracat (Bin Dolar)
Türk Şeker	Şeker İmalatı	2001	4	224,002
Baskan Gıda	Fındık İşleme	2001	105	190.091
Baskan Gıda	Fındık İşleme	2000	121	170.327
Türk Seker	Seker İmalatı	1994	6	166.398
Oltan Gıda	Fındık İşleme	2003	95	164.687
Baskan Gıda	Fındık İşleme	1998	207	154.139
Türk Seker	Seker İmalatı	1999	6	153.245
Türk Seker	Seker İmalatı	1993	7	147.693
Türk Seker	Seker İmalatı	2000	7	124.077
Oltan Gıda	Fındık İşleme	2001	63	121.525
Baskan Gıda	Fındık İşleme	1999	157	118.795
Oltan Gıda	Fındık İşleme	2002	99	107.958
Osman Akça Tarım Ürünleri A.Ş.	Bakliyat, Kuru ve Taze Meyve	2003	150	105,240

Kaynak: Anonim 2007 a

Büyük ihracat rakamlarına ulaşarak toplam ihracatçılar arasında ilk 500'e girmeyi başaran gıda sanayi ihracatçılarımızın şeker ve fındıkla ilgili sanayi kuruluşlar olması işlenmiş katma değeri yüksek ürünlerimizi hala dışarı satamadığımızın önemli bir göstergesi durumundadır.

Tablo 4.2.5.2.4. Sektörler İtibariyle İhracat Miktarları (Milyon \$)

SEKTÖRLER İTİBARIYLA İHRACAT	EYLÜL			OCAK-EYLÜL		
	2005	2006	% Değ.	2005	2006	% Değ.
1- TARIMSAL ÜRÜNLER	1.015	758	-25,3	5.695	5.947	4,4
i-Gıda Maddeleri	963	701	-27,2	5.257	5.442	3,5
(0) Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri	873	613	-29,7	4.433	4.485	1,2
(00) Canlı hayvanlar	1	1	13,3	4	7	50,0
(04) Hububat ve mamulleri	77	59	-23,6	589	634	7,6
(05) Meyve, sebze ve mamulleri	658	423	-35,8	2.951	2.889	-2,1
(06) Tabii bal, şeker ve mamulleri	22	30	39,1	156	212	35,6
(08) Hayvan yemleri	2	1	-57,7	14	7	-47,2
(01, 02, 03, 07, 08, 09) Diğer Gıda Maddeleri	113	100	-11,8	719	736	2,4
(1) İçkiler, tütün ve mamulleri	50	66	31,6	477	519	8,8
(11) Alkollü ve alkolsüz içkiler	12	10	-17,8	114	97	-14,9
(12) Tütün ve mamulleri	38	56	47,5	363	422	16,3
(4) Hayvansal ve bitkisel yağlar ve mumlar	35	17	-49,8	300	381	27,0
(22) Yağlı tohumlar ve meyveler	5	4	-17,6	46	57	24,0

Kaynak: 2007 d

İhracat ülke bazında incelendiğinde, AB 15 içinde ve toplamda en fazla ihracat yapılan ülke Almanya'dır (Ocak - Eylül 2006 itibariyle 658 milyon 814 bin dolar). Almanya'ya yapılan ihracatın 594 milyon 715 bin doları "canlı hayvan ve gıda maddeleri" alt sektörüne aittir. "Meyve sebze ve mamulleri" 539 milyon 708 bin dolarla en çok ihracat yapılan ikinci alt sektördür. Almanya'yı 509 milyon 253 bin dolarla İtalya izlemektedir. İtalya'ya yapılan ihracatın 352 milyon 856 bin dolarını yine "meyve sebze ve mamulleri" oluşturmaktadır. AB 15 dışında en çok ihracat yapılan ülke Rusya'dır. Gıda maddelerinde Rusya'ya toplam ihracat 330 milyon 12 bin dolar olup bunun 271 milyon 814 bin dolarlık kısmını "Meyve sebze ve mamulleri" oluşturmaktadır.

Ocak – Eylül 2006 dönemi itibariyle gıda ihracatı 5 milyar 442 milyon dolardır. Bu değer, geçen yılın aynı döneminde 5 milyar 257 milyon dolardır. Önceki döneme göre artış oranı % 3,5'tir. İhracatta en çok artış % 57 ile "canlı hayvanlar" alt sektöründedir. % -47,2 ile azalış gösteren alt sektör hayvan yemleridir. En çok ihracat 4 milyar 485 milyon dolarla "canlı hayvanlar ve gıda maddeleri" alt sektöründedir. Burada 2 milyar 889 milyon dolar ile en çok ithalatı yapılan ürünler "meyve ve sebze mamulleridir". En az ihracat yapılan ürünler ise "hayvan yemleri ve canlı hayvanlardır".

Türkiye gıda sanayi olarak ihracatta dünya çapında önde gelinen ürünler;

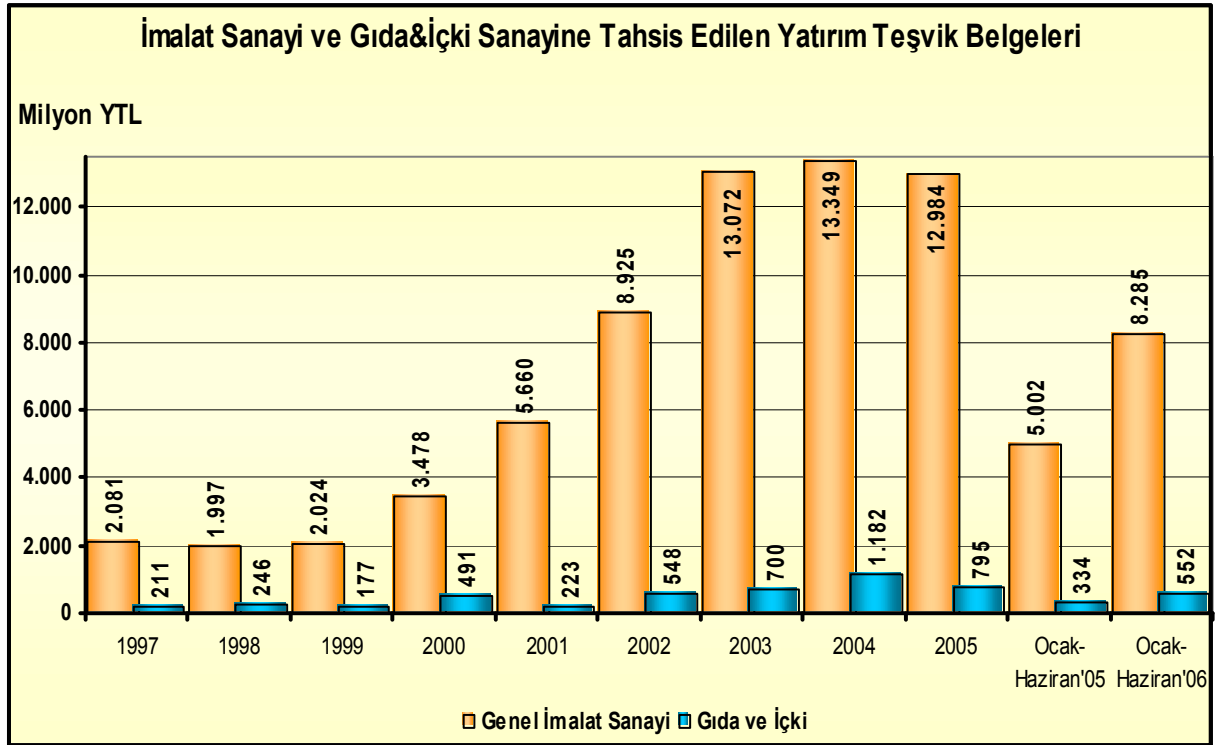
Fındık, kuru incir, çekirdeksiz kuru üzüm, kuru kayısı, tütün, zeytinyağı, turunçgiller, pamuk, baklagiller, ve yaş sebze ve meyve. İşlenmiş ürünlerde un ve unlu mamuller, şeker ve şekerli mamuller, işlenmiş sebze ve meyve ürünleri ve ithal girdiye bağımlı olarak rafine yağlar ve margarin sanayinde de ihracatçı konumunda bulunmaktadır (Anonim 2007 d).

4.2.6. Gıda Sanayi Sektörün Rekabet Gücü

Türkiye'de ihracat potansiyeli açısından gıda ürünleri (tarım, hayvancılık ve işlenmiş gıda maddeleri) ortalama %20'lik payla önemli bir yer tutmaktadır. Uluslararası pazarda önemli bir üretici konumundaki Türkiye'nin, ürün çeşitlendirilmesi yoluyla ihracat potansiyelini daha da artırılabilmesi mümkündür. Bu durum rekabette avantajlar yaratmaktadır. Bilindiği üzere, Türkiye'de gıda sanayi işletmelerinin sayıca %95'ini küçük ve orta ölçekli işletme (KOBİ)' ler oluşturmaktadır. Bu durum karşısında gıda sektörünün, yeni koşullara uyum sağlayarak uluslararası pazarda varlığını koruyabilmesi, Avrupa standartlarında üretim, ambalajlama, depolama, dağıtım ve kalite kontrolü yapmasına bağlıdır.

Sektörde ekonomik ölçüğe sahip işletmeler üretimde bulunmakla birlikte, bunların sayısı azdır. Gıda işletmelerinin büyük çoğunluğu küçük ölçeklidir ve rekabet güçleri zayıftır. Türkiye’de gıda sanayinin yapısı ve 1995-2003 yılları arasındaki rekabet gücü, varolduğuna inanılan potansiyeli ortaya çıkartmaktan uzaktır. Bunun sağlanması için sektörde büyük çoğunluğu oluşturan KOBİ’lerde yapısal değişimin sağlanması temel koşuldur (Anonim 2006).

Grafik 4.2.6.1. İmalat Sanayi ve Gıda&İçki Sanayine Tahsis Edilen Yatırım Teşvik Belgeleri

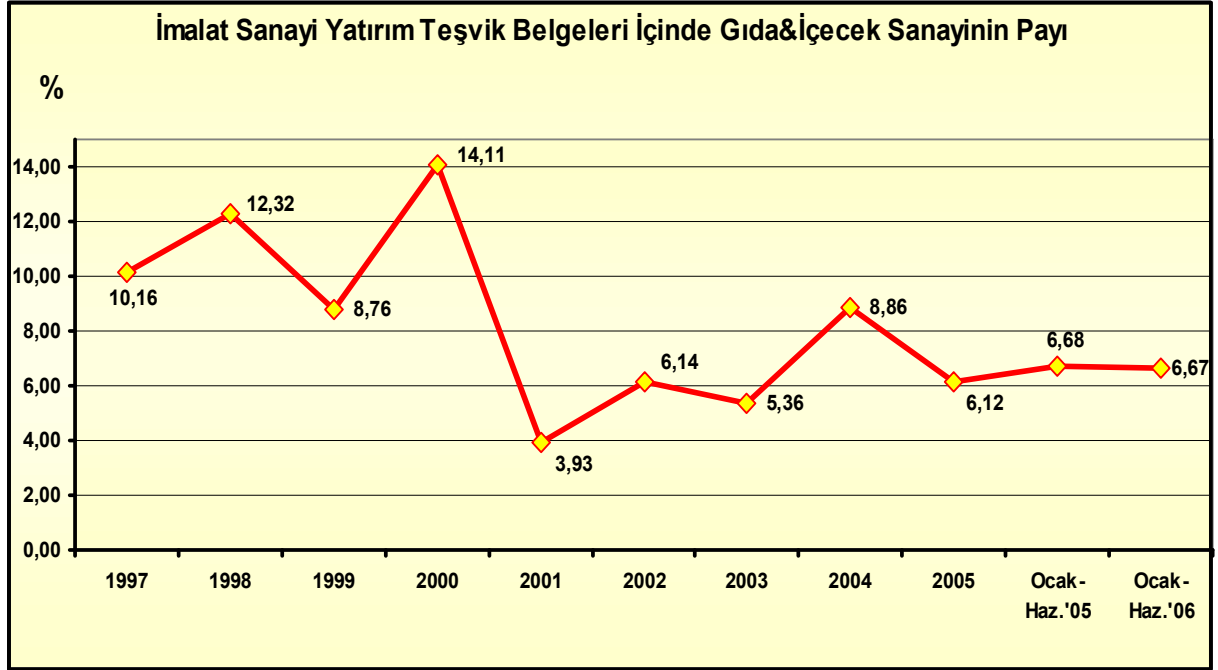

Kaynak: Anonim 2007 d

Gıda ve içki sanayi en yüksek yatırım teşvik belgesi tutarını 2004 yılında almıştır. 2004 yılında genel imalat sanayinin almış olduğu 13.349 milyon YTL’lik teşvik belgesinin 1.182 milyon YTL’lik kısmı gıda ve içecek sanayine tahsis edilmiştir. Gıda ve içecek sanayi en az yatırım teşvik belgesi tutarını 177 milyon YTL ile 1999 yılında almıştır. 2005 ve 2006 yılları Ocak-Haziran dönemi karşılaştırmasına göre, gerek imalat sanayi, gerekse gıda ve içecek sanayine verilen yatırım teşvik belgesi tutarları %65,5 oranında artmıştır. Gıda ve içecek sektörünün, imalat sanayine tahsis edilen yatırım teşvik belgeleri içindeki payının en yüksek olduğu dönem %14,1 ile 2000 yılıdır. En düşük pay ise %3,9 ile 2001 yılında gerçekleşmiştir. 2005 ve 2006 yılları Ocak-Haziran dönemi karşılaştırmasına göre, imalat

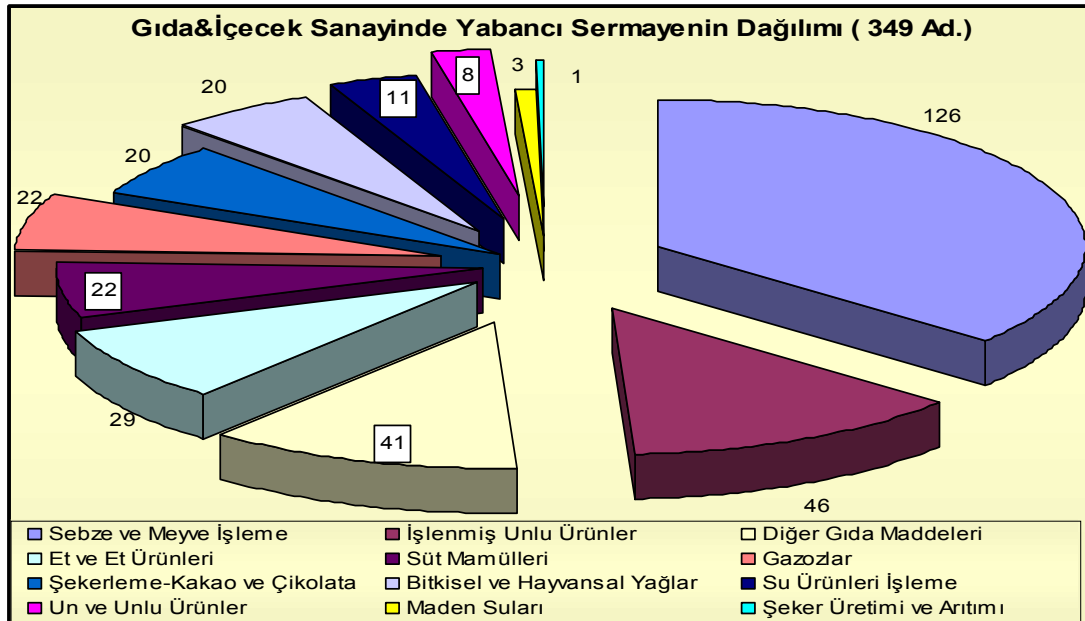
sanayine tahsis edilen yatırım teşvik belgeleri içinde gıda ve içecek sektörü payının her iki dönem içinde aynı orandadır (Anonim 2007 d)

Grafik 4.2.6.2. İmalat Sanayi Yatırım Teşvik Belgeleri İçinde Gıda ve İçecek Sanayinin Payı

Kaynak: 2007 d

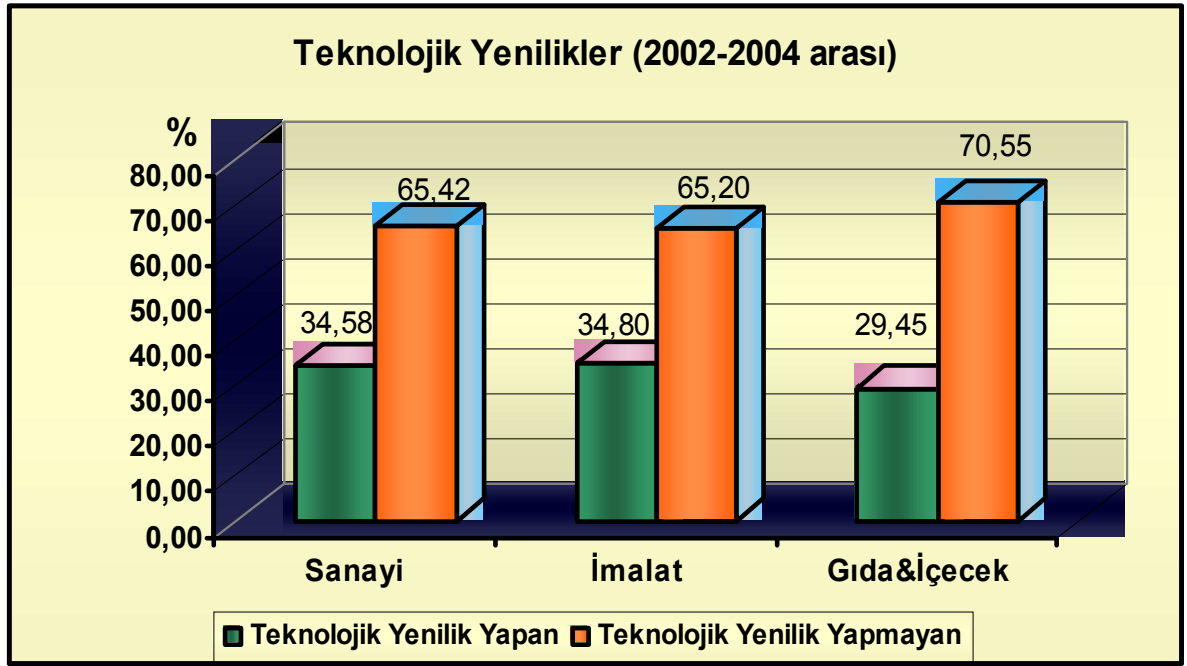
Grafik 4.2.6.3. Gıda ve İçecek Sanayinde Yabancı Sermayenin Dağılımı (349 Adet)

Kaynak: 2007 d

Gıda ve içecek sanayinde faaliyet gösteren yabancı sermayeli işletme sayısı toplam 349 adettir (TOBB). Yabancı sermayeli işletme sayısı en yüksek olan alt sektör, 126 işletme ile sebze ve meyve işleme sanayidir. İşlenmiş unlu ürünler sektörü 46 işletme ile ikinci, gıda maddeleri sanayi 41 işletme ile üçüncü sırada yer almaktadır. Yabancı sermayeli firma sayısı en az olan alt sektörler; 8 işletme ile un ve unlu ürünler, 3 işletme ile maden suları ve sadece 1 işletme ile şeker üretimi ve arıtımıdır (Anonim 2007 d).

Grafik 4.2.6.4. Gıda Sanayinde Teknolojik Yenilikler (2002-2004)

Kaynak: 2007 d

Tarımdaki verimsiz yapıya ve sorunlara karşın, Türkiye gıda sektörü, gıda teknolojisinde kaydedilen gelişmeler sayesinde, ihracat odaklı üretim yaklaşımıyla, uluslararası alanda en rekabetçi sektörlerden biri konumuna ulaşmıştır. Ancak özellikle KOBİ'ler açısından bu anlamda önemli sorunlar yaşanmaktadır. TÜİK verilerine (2002-2004) göre, gıda ve içecek sanayinde faaliyet gösteren işletmelerin %29,45'i üç yıllık dönem içinde teknolojik yenilip yapmış olup, yapamayanların oranı ise %70,55'tir (Anonim 2007 d).

5. TÜRK GIDA SANAYİNİN SWOT ANALİZİ ile DEĞERLENDİRİLMESİ ve İZLENEBİLECEK STRATEJİLERİN BELEİRLENMESİ

Gıda Sanayinde mevcut durumun değerlendirilmesi ve izlenebilecek stratejilerin belirlenmesi amacıyla Swot analiz yöntemi uygulanmış ve sonucu aşağıya aktarılmıştır:

5.1. Gıda Sanayinin Zayıf Yönleri

- Gıda sanayini en önemli ve öncelikli sorunu kaliteli, yeterli ve homojen hammadde temininde yaşanmaktadır. Bu durum sektörde yeterli kapasite kullanımını kısıtlamaktadır.
- Yüksek ve orantısız bir vergilendirme sistemi sanayi açısından olumsuz bir durum arz etmektedir.
- Üretim izinleri alımındaki sorunlar halen devam etmektedir.
- DTÖ kararları, Gümrük Birliği ve AB uygulamaları ve uyum sürecinde sektörün uyması gereken kotalar ve üretim azalmaları sanayi için sorun olabilecektir.
- Gıda sanayi işletme yapısı itibariyle daha çok KOBİ'lerden, aile işletmelerinden ve merdiven altı diye tabir edilen kayıt dışı işletmelerden oluşmaktadır. Bu durum yetersiz sermaye, kalitesiz ürün ve zayıf bir sanayi yapısı anlamına gelmektedir. Yanı sıra yetersiz denetimler neticesinde sektör içerisinde haksız rekabet durumu ortaya çıkmaktadır.
- Gıda sanayi sektöründe genel olarak gıda güvenliği ve kalite yönetim sistemi uygulamaları, gıda üretiminde asgari teknik ve hijyenik koşullara uyumda sorunlar ve eksiklikler halen devam etmektedir.
- Kaliteye göre fiyat belirlenememesi sorun oluşturmaktadır.
- Sektörün ihtiyaç duyduğu yetişmiş ara eleman sıkıntısı sürmektedir. Konuyla ilgili gerekli ve yeterli adımlar bugüne kadar atılmamıştır.

○ İşletme dayanışma hareketi ve yeterli güç birlikteliği sağlayamama sektörün zayıf yanını oluşturmaktadır. Bu durum düşük kapasite kullanımına yol açmakta ve ürün maliyetini yükseltmektedir. Bu sebeple özellikle uluslararası rekabette sorunlar yaşanmaktadır.

○ Türkiye de ortak ilgili sektörler arası koordinasyon ve faaliyetler yok denecek kadar azdır. Gıda sanayi ile bilimsel araştırma kurumları arasında sorun çözümü, yeni teknolojiler ve ürün geliştirmeye yönelik yeterli işbirliği bulunmamaktadır. Ayrıca yetersiz Ar-ge kültürü sektörün önemli sorunudur.

○ Gıda sektöründe yeterli düzeyde teknolojik yenileme yapılmamaktadır. Firmalar arasında büyük ölçekli firmalar küçüklere oranla bu konuda daha aktiftirler. Ürün yenilemesi faaliyetinde ise mevcut ürünlerin geliştirilmesi yeni ürün çıkarılmasına göre daha ağırlıktadır.

○ Ülkemizde Tarım sektöründe, Tarıma Dayalı Gıda Sanayi sektöründe ve tüketici cephesinde birlik oluşturma ve kooperatifleşme adına sivil örgütlenme açısından yeterli mesafe alınamamıştır.

○ Tüketici bilincinin tam olarak oluşmaması ve tüketici gelir düzeyindeki dağılım dengesizliği, gıda ürünlerine talebin niteliğini ve niceliğini etkileyerek, üretim kapasitesini olumsuz etkilemektedir.

○ Gerek maliyetlerin yüksek oluşu gerekse üretimde uyulması gereken teknik ve hijyenik koşullara riayet edilmemesi ve insan sağlığını olumsuz yönde etkileyecek risk gurubu analizlere yeterli ehemmiyetin verilmemesi sektör ihracatını olumsuz yönde etkilemektedir.

○ Sektörle ilgili olan gıdaların üretimi, tüketimi ve denetlenmesine dair mevzuat ve devlet politikası hala yeterli düzeyde oluşturulamamıştır. AB uyum sürecinde yürütülmekte olan çalışmalar ağır seyretmektedir. Bu durumda piyasa ürünlerinde standartlaşma ve uygun rekabet koşullarının oluşması zora girmektedir.

○ Sektörde hammadde itibarıyla katma değeri yüksek ürünler işlenmektedir. Fakat yetersiz teknolojik gelişme ve politik uygulamalar neticesinde bu faydadan istifade edilememektedir.

- KDV oranlarının yüksekliği ve değişkenliğinden kaynaklanan KDV sorunları (oran ve uygulama sorunları) devam etmektedir.
- Sağlıklı hammadde istatistiklerinin olmaması sektörün plan ve program yapabilme becerisini zorlamaktadır. Bununla beraber veri tabanı eksikliği mevcuttur.
- İhracat desteklerindeki yoğun formalite ve bürokrasi dış satımda sıkıntılar yaratmaktadır.

5.2. Gıda Sanayinin Güçlü Yönleri

- ◆ İnsan yaşamaının devamı için şart ve vazgeçilmez olan beslenme konusunun TDS' nin faaliyet alanı olması diğer sektörlerle kıyaslandığında olmazsa olmazlığı sebebiyle her zaman varlığını sürdürebilme imkanı sunmaktadır.
- ◆ Türkiye coğrafi yapısı ve geçmişten gelen kimliği itibariyle, tarımsal hammadde varlığı ve çeşitliliği bakımından dışa bağımlı olmayan bir potansiyel yapıya sahiptir. Bu mevcut durum gıda sanayi açısından büyük bir avantajdır.
- ◆ Ülkemiz coğrafi konumu ve tarihsel kimliği itibariyle stratejik bir noktada bulunmaktadır. Bu durum dış ticaret açısından gıda sanayi için önemli bir şanstır.
- ◆ AB uyum sürecinde gerçekleştirilmekte olunan mevzuat çalışmaları TDS' inin uluslar arası rekabet edebilme şansını arttırmaktadır. Ayrıca yabancı yatırımcı için cazibe merkezi haline gelmektedir.
- ◆ Gıda Sanayi hammaddesini oluşturan ürünlerin katma değerinin yüksek oluşu; satın alma ve tüketim davranışlarındaki değişimlere hızlı cevap verebilecek bir yapı arz etmesini sağlamaktadır.
- ◆ Türkiye yetişmiş genç nüfusa ve girişimci ruhlu bireylere sahip bir ülkedir. Bu durum gıda sanayine her zaman iş gücü bulma kolaylığı sağlamaktadır.

◆ Küresel ısınma ve kaynakların hızlı ve bilinçsiz tüketimi neticesinde dünyada sulanabilir tarım arazisi açısından gelecek yıllarda sıkıntılar baş gösterecektir. Fakat ülkemizde Gap projesi kapsamında alınacak tedbirler ve uygulanacak projeler neticesinde sulanabilir alanlarda artış gözlenecektir.

◆ Gelişmekte olan ülkeler arasında üst sıralarda yer alan Türkiye’ de hızlı teknolojik ilerlemelerden gıda sanayide nasibini fazlasıyla almaktadır. Bu ilerlemelerden sanayiye hammadde sağlayan tarım sektöründe de gözlemlenmektedir.

◆ Türkiye gıda sanayi sektörünün hammaddesi büyük oranda yerli üretimle karşılanabilmektedir.

◆ Organik tarımın önem kazandığı bu zamanda Türkiye’de daha önce hiç işlenmemiş (mayınlı) arazi varlığının tarıma kazandırılmasıyla olumlu bir katkı sağlanacaktır.

◆ Tarım ve Köyişleri Bakanlığı’nın AB’ne uyum çerçevesinde yasayla yeniden yapılandırılması gıda sanayi açısından önemli gelişmeler sağlayacak ve önünü açacaktır. Gıda mevzuatı alanında teknik anlamda uyumun sağlanması sanayi için rekabette avantajlar yaratacaktır.

◆ Son yıllarda gıda güvence sistemlerine ilgi artmıştır, işletmeler kalite kontrol sistemlerinin uygulanabilirliği adına çalışmalar yaparken vatandaş da bu konuda bilinçlenmektedir ve konu nihai tüketimde talep noktasına taşınma sürece yaklaşmaktadır.

5.3. Gıda Sanayi İçin Tehditler

➤ Her zaman icra edilen kaos ve istikrarsızlık ortamı, siyasi ve ekonomik belirsizlik ile kriz senaryoları sektörün önünü tıkamaya ve uzun vadeli plan ve programlar yaparak uygulamaya mani olmaktadır.

➤ Ayrıca uluslar arası sorunlar ve savaşlar Türkiye’yi taraf olmaya zorlamaktadır. Bu sebeplerden ötürü ihraç ürünleri gümrük kapılarında bekletilmekte veya geri çevrilmektedir. Gıda ürünlerinin bozulabilir nitelikte olması bu durumu daha da vahim hale getirmektedir.

- Enerji piyasasındaki dalgalanma ve enerji fiyatlarının engellenemeyen yükselişi.
- İlerleyen süreçte daha büyük sorunlara ve iş gücü açığına sebep olacak ara eleman sıkıntısı halen sürmektedir.
- Uzakdoğu ve Güney Amerika ülkelerinin ucuz üretimi.
- Uluslararası anlaşmalar ve oluşturulan uluslar arası rekabet ortamında küreselleşmenin de olumsuz etkileri neticesinde büyük şirketlerin küçük işletmeleri pazardan sildiği bir ortamda sektörün dış ticaret ile beraber iç pazardaki varlığı da tehlikeye girmektedir.
- GDO gıdaların ithalatı, üretimi kontrolündeki belirsizlikler ve kontrollerde akredite olmuş laboratuvar eksikliği.
- Çevre ülkelerden yapılan ithalatlar gıda güvenliği olmayan ürün ve materyal girişi.
- İç Pazar yetersizliği ve dış Pazar belirsizliği sektör üretimini belirsizliğe itmektir.
- Gıda sanayi sektörü hammaddesini mevsimsellik arz eden tarımdan temin etmektedir. Küresel ısınmanın da etkisiyle hammadde temininde belirsizlik sorunu daha da artmaktadır.
- İdari sorunlar nedeniyle dış pazarlarda güvensizlik yaşanması.
- Kamu denetim sistemi ve oto kontrol anlayışının yetersizliği.
- Gıda ve yeme ilişkin davaların görüleceği ihtisas mahkemelerinin olmaması.
- Cumhuriyet tarihinden beri Türkiye’de sürekli değişen ve istikrarsız tarım politikaları uygulanmaktadır. Bu durum sektörün geleceğe güvenle bakmasına engel olmaktadır.
- AB ve dünya ticaret örgütü’nün tarımsal ürünlerde gümrük tarifelerini indirme eğilimleri ülkemizi de yakından ilgilendirmekte, tarım ve gıda sanayi için önemli bir tehdit oluşturmaktadır.

5.4. Gıda Sanayinin Önündeki Fırsatlar

⊕ Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde gelinen nokta itibariyle uyum amacı ile çıkartılan kanun ve buna bağlı uygulamalarda gözlemlenen ilerlemeler önemli bir fırsat olarak karşımıza çıkmaktadır.

⊕ Gıdaların üretimi, tüketimi ve denetlenmesine dair mevzuat ve uygulamaların tek çatı altında toplanması hususunda Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın görevlendirilmesi, ayrıca bakanlık yapısının AB'ne uyumlu hale getiriliyor olması önemli bir başlangıçtır.

⊕ Sözleşmeli tarımsal üretim uygulamaları ile sanayi-tarım ilişkilerinin artırılarak sektöre yeterli miktar ve kalitede hammadde sağlanıyor olması yararlı bir uygulamadır.

⊕ Türkiye'de daha önce tarımsal amaçla kullanılmamış mayınlı arazilerin tarımsal üretime kazandırılması ve yetiştirilen organik ürünlere olan talebin yaygınlığı ile sanayide değerlendirilme imkanlarının bulunması büyük bir avantajdır.

⊕ Son yıllarda ülkemizde sağlanan istikrar neticesinde yabancı sermaye ilgisinin bu coğrafyada artması ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi yoluyla sanayinin dünya gıda piyasalarına entegrasyonunun sağlanması şansı artmaktadır.

⊕ Gıda sanayi sektöründe genel olarak gıda güvenliği, gıda üretiminde asgari teknik ve hijyenik koşullara uyum ve gelişmiş kalite yönetim sistemi uygulamalarına yönelim söz konusudur.

⊕ Son yıllarda özellikle büyük firmalarda uygulama alanı genişleyen ürün geliştirme ve teknolojik yenileme faaliyetleri gıda sanayi sektörünün rekabet şansını arttırmaktadır.

⊕ Tüketici talebi firmaların geliştirdiği promosyon teknikleri ve iyileşen piyasa koşullarına bağlı olarak artış eğilimindedir.

⊕ Ayrıca tüketiciye ulaşma amacıyla yeni pazarlama teknikleri (e-ticaret gibi) ve müşteri odaklı pazar stratejileri ve müşteri memnuniyet faaliyetleri ile ürünlere yeni ve hızlı pazar alanları ortaya çıkartmaktadır.

⊕ Son yıllarda düşük döviz kuruna rağmen Türkiye ihracatında kayda değer sıçramalar gözlemlenmektedir. Ar-ge, yurt dışı pazarlarda tutundurma ve markalaşma için destek ve teşvikler hakkında gıda ihracatçılarına bilgilendirmeye yönelik çalışmaların artırılması bu gelişme için fırsattır.

⊕ Teknolojik gelişmelerin getirisi olarak bilgiye erişim kolaylığı ve iletişim olanakları, gıda sanayinin gelişimini artıracaktır.

⊕ Gıda sanayi ile bilim ve araştırma kuruluşlarıyla işbirliği konusunda önemli gelişmeler söz konusudur.

⊕ Firma birleşmeleri eğilimlerinde önemli bir artış gözlemlenmektedir. Bu daha güçlü bir sanayi yapısının oluşması ve rekabet edebilme şansının artması olarak yorumlanabilir.

⊕ Üretici, sanayici ve tüketici gibi çeşitli alanlarda sektörel örgütlenme oluşumları hız kazanmıştır. Bu durum üretimden tüketime kadar ki yelpazede kalite artışı/arayışı ve güçlü bir yapılanma olarak sektör açısından önemli bir fırsattır.

5.5. Sektör Açısından İzlenebilecek Stratejiler

Gıda Sanayinde Mevcut Durumun Değerlendirilmesi sonucunda izlenebilecek stratejiler aşağıda belirtildiği gibidir :

✓ İşletme dayanışma hareketi ve yeterli güç birlikteliği sağlayamama sektörün zayıf yanını oluşturmaktadır. Bu durum düşük kapasite kullanımına yol açmakta ve ürün maliyetini yükseltmektedir. Bu durumda hem iç pazarda tüketiciye zarar gelmekte hem de dış pazarda rekabet gücü düşmektedir. Yetersiz denetim ve kayıt dışılığın neden olduğu haksız rekabet söz konusudur. Konuyla ilgili devlet politikası oluşturulmalı ve etkin denetimle kayıtsız işletmeler tasfiye edilmeli haksız rekabet önlenmelidir.

✓ İnsan sağlığına ve tarımsal kaynaklara zarar vermemek için Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar (GDO) ve benzeri verim-kalite arttırıcı yeniliklerde gerekli düzenlemelerin ve kontrolün yapılması.

✓ Türkiye coğrafi yapısı ve geçmişten gelen kimliği itibariyle, tarımsal hammadde varlığı ve çeşitliliği bakımından dışa bağımlı olmayan ihracata müsait bir potansiyel yapıya sahiptir. Bu mevcut durum gıda sanayi açısından büyük bir avantajdır. Ülkemizin bu coğrafi ve stratejik konumu itibariyle pazar açısından da fevkalade avantajlara sahiptir. Özellikle AB, Ortadoğu, Asya ve Rusya gibi önemli pazarlar açısından hem yabancı yatırımcıların gelişi hem de gıda sanayi ürünlerinin ihracatı açısından büyük kazanım sağlayacaktır. Sanayinin dış satım potansiyeli bulunmaktadır. Bu potansiyel yükseltilebilir. Özellikle bazı gıda alt dallarında bu oran yüksektir ve bu yönüyle AB ülkeleri ile rekabet edilebilir bir düzey yakalanmıştır. Türkiye, gıda sektörünün hammaddesinin büyük oranda yerli üretimle karşılanabilmesi ve sahip olduğu coğrafi ve ekolojik koşulların uygunluğu avantajlar sağlamaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus, tarım ürünlerinin ham olarak değil, işlenerek ve ilave katma değer yaratacak şekilde ihraç edilmesinin sağlanmasıdır. Yapılan bir değerlendirmeye göre ülkemizde tarımsal ürünlerin ortalama %30'u sanayide değerlendirilirken, bu oran gelişmiş ülkelerde %60-80 arasında değişmektedir. Tarımda üretimin dünya fiyatları düzeyinde olmaması sanayici için sorundur. Ancak, tarımsal üretimde maliyet yüksekliğine, düşük verimli üretim yanında özellikle girdi fiyatlarının yüksekliği yanında devlet destek ve teşvik uygulamalarının yeterli olmamasının neden olduğu unutulmamalıdır.

✓ Ayrıca, dünyadaki gelişmelere paralel olarak Türkiye'nin, "Organik Tarım Ürünleri" üretim ve ihracatına yönelmesi gerekmektedir.

✓ Dünyada sulanabilir alanlar son sınırına gelmişken, ülkemiz bu açıdan hala kullanılamayan arazi varlığı mevcuttur. Güneydoğu Anadolu Bölgemizde mayınlı arazilerin temizlenmesi neticesinde bugüne kadar hiç işlenmemiş ve hiçbir şekilde tarımsal ilaç uygulanmamış toprakların varlığı organik tarım yetiştiriciliği ve gıda sanayine hammadde sağlanması adına sevindiricidir. Ayrıca önemli bir yatırım olan GAP'ın tamamlanmasıyla sulanabilir arazi varlığı büyük ölçüde artacaktır.

✓ Türkiye gıda sanayi dinamik bir yapıya sahiptir. İşgücü temini kolaylığı ve yetişmiş genç nüfus varlığı önemli bir şanstır. Girişimci ruh ve son yıllarda işletme yönetiminde gelişmeler vardır. Gelişen alt yapı çerçevesinde teknoloji ve bilgi birikimini takip eden ve ileri ülkelerdeki gelişmelere adaptasyonun istendiği bir yapı söz konusudur.

✓ Sanayinin üretim potansiyeli ve ürün çeşitliliğinde izlenen teknolojik gelişmeler nedeniyle ilerlemeler bulunmaktadır. Gıda mevzuatı alanında teknik anlamda uyumun sağlanması sanayi için rekabette avantajlar yaratacaktır. Son yıllarda gıda güvence sistemlerine ilgi artmıştır, işletmeler kalite kontrol sistemlerinin uygulanabilirliği adına çalışmalar yaparken vatandaş da bu konuda bilinçlenmektedir ve konu nihai tüketimde talep noktasına taşınma sürecine yaklaşmaktadır.

✓ Ülkemizde AB ile uyum çalışmaları ve Birlikle ortak gümrük ve uyum çalışmaları, gıda sanayini güçlü Avrupa rekabeti ile karşı karşıya getirecektir. Bu durum karşısında gıda sektörünün, yeni koşullara uyum sağlayarak uluslararası pazarda varlığını koruyabilmesi, Avrupa standartlarında üretim, ambalajlama, depolama, dağıtım ve kalite kontrolü yapmasına bağlıdır. Günümüzde KOBİ'lerin araştırma geliştirme faaliyetlerinin yetersizliği, ürün ve kalite geliştirme, pazarlama ve verimlilikten kaynaklanan sorunları devam etse de, bu alanda önemli yapısal çalışmalar sürmektedir. KOBİ'lerle ilgili Ar-ge hizmeti sunulacak çalışmalar, rekabette olumlu ortam yaratacaktır. Gıda bilimi ve teknolojisi alanında Türk gıda sanayinin teknolojik yeteneğini yükseltmek ve ihracata yönelik rekabet gücünü arttırmak gerekmektedir. Buna yönelik olarak Ar-ge çalışmaları yürütülmekte, gıdalarda kalite kontrol analizleri konusunda ilerlemeler sağlanmaktadır. Danışmanlık ve eğitim hizmetleri konusunda yetişmiş kurum, kişi ve kuruluşlar artış göstermektedir. Sanayi, ekonomik olanaklar ölçüsünde yetersiz de olsa dünyanın önde gelen araştırma kuruluşları ile dünyadaki gelişmeler ve yenilikler konusunu izlemektedir. Tüm bu unsurlar sanayinin rekabet gücünün artırılmasında etkili olacaktır.

✓ Sanayi içerisinde bir yandan yurt içi piyasalarda rekabet ve pazar kapma yarışı sürerken, bir yandan da uluslararası piyasalarda söz sahibi olmaya yönelik faaliyetler artış göstermektedir. Sanayide özellikle yurt dışındaki piyasalarda hakim olma konusunda yabancı firma ya da işletmelerle evlilikler veya birlikte çalışmaları gözlenmektedir. Gıda sanayinde, özellikle son 25 yılda gerek satın alma ve gerekse ortak olma yolu ile gerçekleşen firma birleşmesi ya da şirket evliliği sayısı 2000 dolayındadır. Bu birleşmelerin çoğunluğu yerli firmalar arasında olmakla birlikte, çok sayıda yerli – yabancı firma evliliği de söz konusudur. Yabancı firma ile evliliklerin özelleştirme sürecinde ve kriz sonrasında özellikle arttığı gözlemlenmektedir. Yerli ve yabancı firma evliliklerinin 70'i doğrudan tarım, yaklaşık 150'si ise gıda alanındadır. Bu birleşmelerin, özellikle teknoloji, istihdam ve ihracat açısından beklenen gelişmeyi sağlamadığı bilinmektedir.

✓ Diğer sanayi sektörleriyle karşılaştırıldığında, gıda sektörü araştırma kapsamına alınan sektörlere oranla en yüksek oranla yenileme yapmayan firma sayısına sahiptir. Teknolojik yenileme yapan işyerleri ayrıca proses yenilemesi yapmaktadırlar, fakat ürün yenilemesi yapan işyerlerinin oranı sınırlı kalmaktadır. Ürün yenilemesi faaliyetinde ise mevcut ürünlerin geliştirilmesi yeni ürün çıkarılmasına göre daha ağırlıktadır. Gıda sektöründe teknolojik yenileme yapan firmalar arasında büyük ölçekli firmalar küçüklere oranla daha aktiftirler. Türkiye’de önemli bir yere sahip olan gıda sanayinin ülkemizdeki ve gelişmiş ülkelerdeki rakipleriyle rekabet edebilmeleri ancak kendilerini sürekli geliştirmeleri, yeniliklere açık olmalarıyla hız kazanabilir. Bu durumda Ar-Ge birimlerinin sektörün her alanında hızla kurularak yayılması ve etkin bir şekilde işletilmesi ön koşullardandır. Gıda sektörünün varlığını sürdürebilmesinin en önemli iki komponenti vardır. Bu söz konusu komponentler Türkiye gıda sanayini önünde ki en büyük engeli teşkil etmektedirler. Bunlardan birincisi kaliteli ve yeterli hammaddenin (ayrıca katkı maddeleri gibi yardımcı hammadde) varlığıdır. Bu sorunun çözümü için gıda sanayinin en yoğun ilişkili olduğu tarımsal üretimin doğru ve uygulanabilir politikalarla güçlendirilerek etkinliğinin artırılmasına bağlıdır. İkinci önemli husus ise işletmelerin modern teknoloji kullanımının artırılmasıdır. Her gıda maddesi için gerekli en uygun ve teknik donanım kurulmalı ve kaliteli ürün üretebilmek için modern üretim yöntemleri kullanılmalıdır. Ancak gıda sanayinde modern teknik ve donanımların temin edilmesinde tamamen yurtdışına bağımlı olunması, üretim için gereken makinelerin yurtdışından ithal edilmesi, tamir, bakımlarının yapılmasında güçlükler yaşanması bu türde yapılacak olan ilerlemeleri önemli ölçüde engelleyebilmekte veya yavaşlatabilmektedir. Tabii ülkemizde gıda sanayi işletmelerinin büyük çoğunluğunun merdiven altı imalathane diye tabir edilen küçük işletmeleri, küçük aile işletmeleri ve KOBİ’lerden müteşekkil olması olası teknolojik gelişimi sınırlamaktadır. Zira sektörde küçük ve orta ölçekli işletme yoğunluğu ve yetersiz sermaye yapısı hakimdir.

✓ Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde olan ülkemizin önünde gıda sanayi ve özellikle ilgili olduğu tarım sektörüne ait yığınla sorunlar mevcuttur. Bu durumda DTÖ ve AB uygulamaları ve uyum sürecinde sektörün uyması gereken kotalar ve üretim azalmaları sanayi için sorun olabilecektir. Küresel rekabet ve uluslararası anlaşmalar, sektörün dış ticaret politikalarını etkilemektedir.

✓ Gıda sektörünün rekabet gücünün geliştirilerek AB'ye uyum sürecinde, doğrudan bağlantılı olduğu tarım sektörünün AB'ye entegrasyonunun sağlanması önemli bir ön koşul durumundadır.

✓ Yine yetkililerin üzerine düşen önemli yükümlülüklerden bir tanesi de vergilerin düzenlenmesidir. Yüksek ve de orantısız olarak uygulanan vergilerden dolayı haksız rekabet oluşmaktadır. Sürekli değişen ve istikrarsız tarım politikaları ile gıda sanayi geleceğe güvenli bakamamaktadır. Zaten üretim miktarı ve kalitesi açısından yetersiz olan tarım ürünleri üzerinden yapılan politik siyaset gıda sanayini olumsuz etkilemektedir. Daha önce de belirtildiği gibi üretim maliyetlerinin yüksek oluşu sebebiyle iç piyasada tüketicilerin yeterli ve dengeli beslenmelerinin önü tıkanmakta ve özellikle uluslararası rekabette sorunlar yaşanmaktadır.

✓ AB uyum ve müzakere sürecinde, tarım ve tarımsal sanayi müzakerelerinde özel sektör, taraf olarak mutlaka yer almalıdır. Bu süreci kamu ve özel sektör birlikte, koordinasyon içinde gerçekleştirmelidir.

✓ Gıda üretiminde asgari teknik ve hijyenik koşullara uyumda sorunlar devam etmektedir. Çoğu işletmede Haccp, Iso, kalite yönetimi gibi çalışma ve uygulamalar yoktur. İşletmelerde genel olarak gıda güvenliği ve kalite yönetim sistemi uygulamaları tatmin edici düzeyde değildir.

✓ Tüketici bilincinin tam olarak oluşmaması ve tüketici gelir düzeyindeki dağılım dengesizliği, gıda ürünlerine talebin niteliğini ve niceliğini etkileyerek, üretim kapasitesini olumsuz etkilemektedir.

✓ Teknopark (teknoloji geliştirme bölgeleri) ve teknolojik serbest bölgelerde gıda sanayinin daha fazla yer alması gerekmektedir.

✓ Bir sanayinin gelişebilmesi ve ilerleyebilmesi için teknik personel şart olduğu gibi ara eleman da zaruridir. Fakat yanlış yasa ve uygulamalar sonucu meslek liselerinin önü tıkanmış bilimsellik ve pratik uygulamalardan yoksun bırakılmış ayrıca istihdam edilememiştir. Gıda sanayinin gelişimi için ara eleman eksiklikleri vardır, eğitim ve uzmanlaşma açısından olumlu yapı söz konusu değildir.

✓ Türkiye de ortak ilgili sektörler arası koordinasyon ve faaliyetler yok denecek kadar azdır. Mesela üniversite-sanayi işbirliğinden yararlanamama ve yetersiz Ar-ge kültürü gibi gıda sanayi ile bilimsel araştırma kurumları arasında sorun çözümü, yeni teknolojiler ve ürün geliştirmeye yönelik yeterli işbirliği bulunmamaktadır. Bilgiye erişim kolaylığı ve iletişim olanakları ile bilim ve araştırma kuruluşlarıyla artan işbirliği ve bu konuda var olan isteklilik ile beraber Ar-ge, yurt dışı pazarlarda tutundurma ve markalaşma için destek ve teşvikler hakkında gıda ihracatçılarına bilgilendirmeye yönelik çalışmaların artırılması gelişme için kaçınılmaz fırsattır.

✓ Doktoralı bilim insanı sayısının artırılması sektöre fazlasıyla fayda sağlayacaktır.

✓ Türkiye'nin jeopolitik ve coğrafik konumu itibariyle tüm dünya tarafından yakından takip edildiği şüphe götürmez bir gerçektir. Böyle olunca da gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmasını istemeyeceklerdir. Bu durumda ülke içi ekonomik istikrarın bozulması ve kriz senaryoları devamlı gündemde tutulmaktadır. İşte böylesi bir hava sektör için önemli bir tehdittir. Yanında birde iç pazar yetersizliği ve dış satım belirsizliği eklenince sanayi üretimini ürkek ve düzensiz bir hal almaktadır. Derhal Türkiye Cumhuriyeti sisteme entegre olmuş bu tür olumsuz olgulardan kurtarılmalı ve söz konusu muasır medeniyetler seviyesine ulaştırılmalıdır. Ayrıca Türk vatandaşı sağlıklı ve dengeli beslenerek huzur ve saadet içinde hak etmiş olduğu yüksek yaşam standardına ivedilikle kavuşturulmalıdır.

✓ İhracata yönelik devlet desteklerini DTÖ kurallarına uygun olarak kapsamının etkin bir şekilde geliştirilmesi ve gıda sanayi firmalarının zamanında yararlandırılması sağlanmalıdır.

✓ İşte böylesi bir ortamda AB'ye uyum amacı ile çıkartılan kanun ve buna bağlı uygulamalar önemsenmeli gıda sanayi açısından önem sırasına göre sorunlar çözüme kavuşturularak uluslararası rekabete engel hiçbir şey bırakılmamalıdır.

✓ Son yıllarda ülkemizde yerli ve yabancı firma birleşmeleri ve çeşitli alanlarda sektörel örgütlenme eğilimi olumlu bir atmosfer oluşturmaktadır. Bu konu desteklenerek daha ileri aşamaya götürülmesi sağlanmalıdır. Böylelikle Yabancı sermaye ilgisi ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi yoluyla sanayinin dünya gıda piyasalarına entegrasyon şansı artmaktadır.

✓ Gıda sanayi firmaları AB tarafından Türkiye için oluşturulması olası katılım öncesi mali yardım kaynaklarının takibini iyi yapmalı ve bundan etkin bir şekilde yararlanmayı hedefleyerek yatırım maliyetlerinin düşürülmesi sağlanmalıdır.

✓ Türkiye’de yetiştirilen organik ya da ekolojik ürünlerin yaygınlığı ile sanayide değerlendirilme olanakları mevcuttur. Bunun için gerekli yasal uygulamalar yapılmalı ve gerekli destekler sağlanarak çiftçi teşvik edilmelidir. Ayrıca sözleşmeli tarımsal üretim uygulamaları ile sanayi-tarım ilişkilerinin artırılması. Böylelikle çiftçimiz kısır döngüden kurtarılarak sadece fiyat destekli ürünleri ekiminin önüne geçilerek ürün geliştirme ve teknolojik yenileme faaliyetleri ile vizyon genişletilmeli ve bu sayede de gıda sanayi geliştirilmelidir.

✓ Türk gıda sanayi firmalarının uluslar arası pazarlama konusunda işbirliklerini geliştirecek ortamların oluşturulması adına platform, konferans, fuar gibi mekanizmaların hayata geçirilmesi ve sürekli kılınması gerekmektedir.

✓ Gelişen promosyon teknikleri ve iyileşen piyasa koşullarına bağlı olarak artan tüketici talebi önemlidir. Tüketici hakları gözetilerek bu tür uygulamalar arttırılarak devam ettirilmelidir. Bu şekilde hem şirketler arası rekabet artacak hem de tüketici ilgisinin çekilmesi olumlu sonuç doğuracaktır. Son yıllarda yaygınlaşan bireysel bilgisayar ve İnternet kullanımı sonucunda yeni pazarlama teknikleri (e-ticaret gibi) ve müşteri odaklı pazar stratejileri ile ürünlere yeni ve hızlı pazar alanları ortaya çıkartmaktadır.

✓ Gıda sanayi firmaları ölçek ekonomisine uygun faaliyette bulunmalarını sağlayacak düzenlemelerin yapılması konusunda çalışmalar yapılmalıdır.

✓ Et ve süt gibi stratejik önemi olan sektörlerde faaliyette bulunan Türk gıda sanayi firmalarının AB ile malların serbest dolaşımına geçilmesinden sonra, olası zararlarını telafisine yönelik mekanizmaların önceden planlanması ve etkin bir şekilde uygulanması sağlanmalıdır.İhracat potansiyeli bulunan geleneksel ürünleri coğrafi işaretleme ve markalaşma yoluyla dünya pazarlarına satışının yapılabilmesi yolunda faaliyetler yürütülmelidir.

✓ Sektörün sorunlarını yakından takip edebilecek, bunlara kısa sürede çözümler bulabilecek ve sektöre yön verecek bir Ulusal Gıda Konseyi en kısa sürede kurulmalıdır. Bu konsey, gıda sanayinin fiilen içinde bulunan kişiler, üreticiler ve devleti temsil edecek olan bürokratlardan oluşmalıdır. Ayrıca bu konsey Kanun Hükmünde Kararname (KHK) hazırlayarak hükümete sunabilme yetkisine de sahip olmalıdır. Tüm kesimlerin, üretici, sanayici ve devlet temsilcilerinin mutabakatı ile oluşmuş ülkemizde uygulanabilir, kısa, orta ve uzun vadeyi kapsayan, gerçekçi ve gıda sektörünün sorunlarına çözüm getirebilecek politikalar oluşturulmalı ve uygulamaya konulmalıdır.

6. SONUÇ ve ÖNERİLER

Gıda Sanayi DPT' nca yapılan çalışmalarda imalat sanayi kapsamında yer almakta ve BM tarafından hazırlanan ISK (International Standart Industrial Classification) esas alınarak alt sektörleri belirlenmektedir. Gıda sanayi başlıca sekiz alt sektörden oluşmaktadır. Bu sınıflandırmaya göre gıda sanayi; Et ve Et Ürünleri (Mezbaha Ürünleri) Sanayi, Süt ve Süt Ürünleri Sanayi, Su Ürünleri işleme Sanayi, Un ve Unlu Ürünler (tahıl ve nişasta mamulleri) Sanayi, Meyve ve Sebze işleme Sanayi, Bitkisel Yağ ve Mamulleri Sanayi, Şeker ve Şekerli Mamuller Sanayi ve Diğer Gıda Sanayi ve Yem Sanayi alt sektörlerinden oluşmaktadır. Avrupa Birliği ve Codex Alimentarius Komisyonu ile bire bir uyumlu olan bu tanımlar incelendiğinde; halen DPT tarafından kullanılan Birleşmiş Milletler Uluslararası Standart Sanayi Sınıflandırması revize-3 (ISIC rev.3) sınıflamalarına göre farklı sektörler içinde incelenmekte olan çay, meşrubat, alkollü içkiler, gıda katkı maddeleri gibi ürünler gıda tanımı kapsamındadır ve gıda sanayinin ilgi alanı içerisindedir.

Gıda Sektörü İmalat Sektörü içerisinde Sanayi devrimi sonrası ülkemizde en fazla mesafe kat etmiş olan sektördür. Gerek teknolojik yenilikler ve kullanımı neticesinde elde edilen ilerlemeler, gerekse beş yıllık kalkınma programlarına uyumun nihayetinde elde edilen gelişmeler Gıda Sanayi büyük atılım yapmıştır. Haliyle sektördeki bu gelişme ülke ekonomisine de yansımaları göstermiştir.

Gıda Sektörü hammaddeleri itibariyle katma değeri yüksek ürünler işlemektedir. Hammaddenin üretim prosesine alımından nihai tüketime varıncaya kadar geçen aşamalarda çıkan ara ürünler ya aynı alt sektör için veya farklı alt sektörler veyahut da başka sektörler için hammadde olabilme özelliği taşıyabilmektedir.

Bilindiği üzere Gıda Sektörü Tarım Sektörü ile net ilişkili bir sanayi koludur. Tarımdaki gelişmeler veya gerilemeler Gıda Sanayini direk etkilemektedir. Bu iki sektörün entegrasyonunun sağlanması her iki sektör açısından büyük önem taşımaktadır. Her yeni teknolojinin uygulanması ve ürün çeşitliliğinin artırılması her iki sektörde daha etkin bir konuma taşıyacaktır. Gıda Sektörünün önündeki en büyük sorun yeterli ve kaliteli hammaddenin olmayışıdır. Bu durumla beraber bazı alt sektörlerde dışa bağımlılık söz konusudur. Ayrıca tarımsal üretimin mevsimsellik arz etmesi ve ekolojik yapıya bağımlı olması da Gıda Sektörünün önünde ki engellerdendir. İşte bu sorunlar sebebiyle Gıda

Sanayinde kapasite kullanım oranlarının düşük olmasına neden olmaktadır. Hem Tarım Sektöründe daha yeterli ve kaliteli ürünler yetiştirilmesi açısından iyi bir tarımsal politikanın uygulanması ve teknolojik açıdan tarımın geliştirilmesi, hem de Gıda Sektörünün yeterli kapasite kullanım oranına ulaşması için gerekli alt yapının oluşturulması öncelikli önem arz etmektedir. Bununla beraber Gıda Sanayinde teknolojik gelişmelere daha fazla yer verilmesi gerekmektedir. Tespit edildiği üzere teknolojik ilerlemelerin uygulanması konusunda hassasiyet gösteren işletmeler sadece büyük ölçekli olanlardır. Bu bağlamda teknopark (teknoloji geliştirme bölgeleri) ve teknolojik serbest bölgelerde gıda sanayinin daha fazla yer alması gerekmektedir

Dünya tarım alanlarının azalması ve tüketicilerin organik ürünlere yönelmesi Türkiye açısından faydaya dönüştürülebilecek önemli bir fırsattır. Daha önce hiç tarıma açılmamış arazilerin varlığı ve Gap gibi projeler neticesinde sulanabilir arazi varlığının artırılması ekolojik tarımın uygulanabilmesi ve elde edilen ürünlere olan talebin artması hem iç tüketim hem de dış satımda önemli gelişmelere olanak sağlayacaktır. Bu konuda iyi bir üretim planlaması yapılmalı ve hemen faaliyete sokulmalıdır. Bununla beraber anlaşmalı üretim teşvik edilmelidir. Böylelikle sektöre istenen miktar ve kalitede hammadde girişi sağlanacaktır.

Ülkemizde 24.000 dolayında Gıda Sanayi İşletmesi mevcuttur. Fakat bunların çoğunluğu küçük aile işletmeleri ve KOBİ'lerden oluşmaktadır. Merdiven altı işletmelerin yoğunluğu piyasa da kalitesiz ve insan sağlığına zararlı ürünlerin pazarda önemli bir orana sahip olmalarını sağlamakta ve haksız rekabete sebep olmaktadır. Ayrıca kalite kriterlerinin biçimlendirilmesi ve tüketicilerin bu konuda bilinçlendirilmesi güç bir hal almaktadır. İşletme dayanışma hareketi ve yeterli güç birlikteliği sağlayamama sektörün zayıf yanını oluşturmaktadır. Bu durum düşük kapasite kullanımına yol açmakta ve ürün maliyetini yükseltmektedir. Bu durumda hem iç pazarda tüketiciye zarar gelmekte hem de dış pazarda rekabet gücü düşmektedir. Yetersiz denetim ve kayıt dışılığın neden olduğu haksız rekabet söz konusudur. Konuyla ilgili devlet politikası oluşturulması, KOBİ'lere gerekli ve yeterli desteğin verilerek gelişmelerinin sağlanması, büyük işletmelerle rekabet edebilecek hale getirilmeleri ve bununla beraber etkin denetimle kayıtsız işletmelerin tasfiye edilmeleri neticesinde haksız rekabetin önlenmesi ile hem sektörün geliş olumlu yönde etkileenecek hem de ülke ekonomisiyle beraber toplum sağlığının korunması sağlanmış olacaktır.

Son yıllarda ülkemizde yerli ve yabancı firma birleşmeleri ve çeşitli alanlarda sektörel örgütlenme eğilimi olumlu bir atmosfer oluşturmaktadır. Bu daha güçlü bir sanayi yapısının oluşması ve rekabet edebilme şansının artması olarak yorumlanabilir. Bu konu desteklenerek daha ileri aşamaya götürülmesi sağlanmalıdır. Böylelikle Yabancı sermaye ilgisi ve uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi yoluyla sanayinin dünya gıda piyasalarına entegrasyon şansı artmaktadır.

Diğer sanayi sektörleriyle karşılaştırıldığında, gıda sektörü araştırma kapsamına alınan sektörlerle oranla en yüksek oranla yenileme yapmayan firma sayısına sahiptir. Teknolojik yenileme yapan işyerleri ayrıca proses yenilemesi yapmaktadırlar, fakat ürün yenilemesi yapan işyerlerinin oranı sınırlı kalmaktadır. Ürün yenilemesi faaliyetinde ise mevcut ürünlerin geliştirilmesi yeni ürün çıkarılmasına göre daha ağırlıktadır. Gıda sektöründe teknolojik yenileme yapan firmalar arasında büyük ölçekli firmalar küçüklere oranla daha aktiftirler. Türkiye’de önemli bir yere sahip olan gıda sanayinin ülkemizdeki ve gelişmiş ülkelerdeki rakipleriyle rekabet edebilmeleri ancak kendilerini sürekli geliştirmeleri, yeniliklere açık olmalarıyla hız kazanabilir. Bu durumda Ar-Ge birimlerinin sektörün her alanında hızla kurularak yayılması ve etkin bir şekilde işletilmesi ön koşullardandır. Gıda Sektörü için önemli hususlardan biri ise işletmelerde modern teknoloji kullanımının artırılmasıdır. Her gıda maddesi için gerekli en uygun ve teknik donanım kurulmalı ve kaliteli ürün üretebilmek için modern üretim yöntemleri kullanılmalıdır. Ancak gıda sanayinde modern teknik ve donanımların temin edilmesinde tamamen yurtdışına bağımlı olunması, üretim için gereken makinelerin yurtdışından ithal edilmesi, tamir, bakımlarının yapılmasında güçlükler yaşanması bu türde yapılacak olan ilerlemeleri önemli ölçüde engelleyebilmekte veya yavaşlatabilmektedir. Tabi ülkemizde gıda sanayi işletmelerinin büyük çoğunluğunun merdiven altı imalathane diye tabir edilen küçük işletmeleri, küçük aile işletmeleri ve KOBİ’lerden müteşekkil olması olası teknolojik gelişimi sınırlamaktadır. Zira sektörde küçük ve orta ölçekli işletme yoğunluğu ve yetersiz sermaye yapısı hakimdir.

Ülkemiz coğrafi yapısı ve geçmişten gelen kimliği itibariyle, tarımsal hammadde varlığı ve çeşitliliği bakımından dışa bağımlı olmayan ve ihracata müsait bir potansiyel yapıya sahiptir. Bu mevcut durum gıda sanayi açısından büyük bir avantajdır. Ülkemizin bu coğrafi ve stratejik konumu itibariyle pazar açısından da fevkalade avantajlara sahiptir. Özellikle AB, Ortadoğu, Asya ve Rusya gibi önemli pazarlar açısından hem yabancı yatırımcıların gelişi hem de gıda sanayi ürünlerinin ihracatı noktasında büyük kazanımlar

sağlanabilir. Sektörün ciddi anlamda dış satım potansiyeli bulunmaktadır. Bu potansiyel daha da yükseltilebilir. Özellikle bazı gıda alt dallarında bu oran yüksektir ve bu yönüyle AB ülkeleri ile rekabet edilebilir bir düzey yakalanmıştır. Türkiye, gıda sektörünün hammaddesinin büyük oranda yerli üretimle karşılanabilmesi ve sahip olduğu coğrafi ve ekolojik koşulların uygunluğu büyük avantajlar sağlamaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir husus, tarım ürünlerinin ham olarak değil, işlenerek ve ilave katma değer yaratacak şekilde ihraç edilmelerinin sağlanmasıdır. Yapılan bir değerlendirmeye göre ülkemizde tarımsal ürünlerin ortalama %30'u sanayide değerlendirilirken, bu oran gelişmiş ülkelerde %60-80 arasında değişmektedir. Tarımda üretimin dünya fiyatları düzeyinde olmaması sanayici için ciddi bir sorundur. Ancak, tarımsal üretimde maliyet yüksekliğine, düşük verimli üretimin eklenmesi özellikle girdi fiyatlarının yüksekliği yanında devlet destek ve teşvik uygulamalarının yeterli olmamasının neden olduğu unutulmamalıdır. Bu konuda gerekli çalışmaların ivedilikle çözüme kavuşturulması için sektör dayanışması gerekmektedir.

Ülkemizde AB ile uyum çalışmaları ve Birlikle ortak gümrük ve uyum çalışmaları, gıda sanayini güçlü Avrupa rekabeti ile karşı karşıya getirecektir. Bu durum karşısında gıda sektörünün, yeni koşullara uyum sağlayarak uluslararası pazarda varlığını koruyabilmesi, Avrupa standartlarında üretim, ambalajlama, depolama, dağıtım ve kalite kontrolü yapmasına bağlıdır. Günümüzde KOBİ'lerin araştırma geliştirme faaliyetlerinin yetersizliği, ürün ve kalite geliştirme, pazarlama ve verimlilikten kaynaklanan sorunları devam etse de, bu alanda önemli yapısal çalışmalar sürmektedir. KOBİ'lerle ilgili Ar-ge hizmeti sunulacak çalışmalar, rekabette olumlu ortam yaratacaktır. Gıda bilimi ve teknolojisi alanında Türk gıda sanayinin teknolojik yeteneğini yükseltmek ve ihracata yönelik rekabet gücünü arttırmak gerekmektedir. Buna yönelik olarak Ar-ge çalışmaları yürütülmekte, gıdalarda kalite kontrol analizleri konusunda ilerlemeler sağlanmaktadır. Danışmanlık ve eğitim hizmetleri konusunda yetişmiş kurum, kişi ve kuruluşlar artış göstermektedir. Sektör, ekonomik olanaklar ölçüsünde yetersiz de olsa dünyanın önde gelen araştırma kuruluşları ile dünyadaki gelişmeler ve yenilikler konusunu izlemektedir. Sektörde üretim potansiyeli ve ürün çeşitliliğinde izlenen teknolojik gelişmeler nedeniyle ilerlemeler bulunmaktadır. Gıda mevzuatı alanında AB ile teknik anlamda uyumun sağlanması sanayi için rekabette avantajlar yaratacaktır. Son yıllarda gıda güvence sistemlerine ilgi artmıştır, işletmeler kalite kontrol sistemlerinin uygulanabilirliği adına çalışmalar yaparken vatandaş da bu konuda bilinçlenmektedir ve konu nihai tüketimde talep noktasına taşınma sürecine yaklaşmaktadır. Tüm bu unsurlar sanayinin rekabet gücünün artırılmasında etkili olacaktır.

Gelişmekte olan ülkeler kategorisinde olan ülkemizin önünde gıda sanayi ve özellikle ilgili olduğu tarım sektörüne ait yığınla sorunlar mevcuttur. Bu durumda DTÖ ve AB uygulamaları ve uyum sürecinde sektörün uyması gereken kotalar ve üretim azalmaları sanayi için sorun olabilecektir. Küresel rekabet ve uluslararası anlaşmalar, sektörün dış ticaret politikalarını etkilemektedir. Ülke yöneticilerinin bu tür anlaşmalara taraf olurken imzalamadan önce uzman kişi, kurum ve kuruluşlarla gerekli istişareyi yapması ve anlaşma maddelerinin ülke menfaatlerine uygunluğunun gözden geçirilmesi hem ülke ekonomisi açısından hem de sektörün gelişimi açısından önemle üzerinde durulması gereken bir konudur.

Yüksek ve de orantısız olarak uygulanan vergilerden dolayı haksız rekabet oluşmaktadır. Sürekli değişen ve istikrarsız tarım politikaları ile gıda sanayi geleceğe güvenli bakmamaktadır. Zaten üretim miktarı ve kalitesi açısından yetersiz olan tarım ürünleri üzerinden yapılan politik siyaset gıda sanayini olumsuz etkilemektedir. Daha önce de belirtildiği gibi üretim maliyetlerinin yüksek oluşu sebebiyle iç piyasada tüketicilerin yeterli ve dengeli beslenmelerinin önü tıkanmakta ve özellikle uluslararası rekabette sorunlar yaşanmaktadır. Popülist politikalardan vazgeçilerek sağlıklı ve uygulanabilir vergi sistemi yürürlüğe konulmalıdır.

AB uyum ve müzakere sürecinde, tarım ve tarımsal sanayi müzakerelerinde özel sektör, taraf olarak mutlaka yer almalıdır. Türkiye Gıda Sektörünün hassasiyetleri; zayıf ve güçlü yönleri ele alınarak uyum sürecinde telafisi mümkün olamayacak muhtemel yanlış kararların önüne geçilmesi sağlanmalıdır. Bu süreci kamu ve özel sektör birlikte, koordinasyon içinde gerçekleştirmelidir. Et ve süt gibi stratejik önemi olan sektörlerde faaliyette bulunan Türk gıda sanayi firmalarının AB ile malların serbest dolaşımına geçilmesinden sonra, olası zararlarını telafisine yönelik mekanizmaların önceden planlanması ve etkin bir şekilde uygulanması sağlanmalıdır. İhracat potansiyeli bulunan geleneksel ürünleri coğrafi işaretleme ve markalaşma yoluyla dünya pazarlarına satışının yapılabilmesi yolunda faaliyetler yürütülmelidir.

Gıda sanayi firmaları AB tarafından Türkiye için oluşturulması olası katılım öncesi mali yardım kaynaklarının takibini iyi yapmalı ve bundan etkin bir şekilde yararlanmayı hedefleyerek yatırım maliyetlerinin düşürülmesi sağlanmalıdır.

Gıda üretiminde asgari teknik ve hijyenik koşullara uyumda sorunlar devam etmektedir. Çoğu işletmede Haccp, Iso, kalite yönetimi gibi çalışma ve uygulamalar yoktur. İşletmelerde genel olarak gıda güvenliği ve kalite yönetim sistemi uygulamaları tatmin edici düzeyde değildir. Bu sebeple uluslar arası ticarete ve rekabette önemli sorunlar yaşanmaktadır. Ayrıca ülkemizde tüketici bilincinin tam olarak oluşmaması ve tüketici gelir düzeyindeki dağılım dengesizliği, gıda ürünlerine talebin niteliğini ve niceliğini etkileyerek, üretim kapasitesini olumsuz etkilemektedir. Buda işletmelere kendini geliştirme baskısı oluşturmakta yetersiz kalmaktadır. Bu problemlerin çözümü üretici ve tüketici geri beslemesiyle olabilecektir.

Gıda sektörünün daha da gelişebilmesi önünde ki sorunların aşılabilmesini sağlayacak öncelikli önerilerden biri de yetişmiş eğitimli personel sayısının artırılmasıdır. Bu çerçevede konusunda uzman doktorasını bitirmiş elemanların istihdamı şarttır. Bir sanayinin gelişebilmesi ve ilerleyebilmesi için üst düzey teknik personel şart olduğu gibi ara eleman varlığı da zaruridir. Fakat yanlış yasa ve uygulamalar sonucu meslek liselerinin önü tıkanmış bilimsellik ve pratik uygulamalardan yoksun bırakılmış ayrıca istihdam edilememiştir. Gıda sanayinin gelişimi için ara eleman eksiklikleri vardır, eğitim ve uzmanlaşma açısından olumlu yapı söz konusu değildir. Bu sorunun çözümü için üniversite-gıda sektörü koordinasyon çalışması gerçekleştirilmelidir.

Türkiye’ de ortak ilgili sektörler arası koordinasyon ve faaliyetler yok denecek kadar azdır. Mesela üniversite-sanayi işbirliğinden yararlanamama ve yetersiz Ar-ge kültürü gibi gıda sanayi ile bilimsel araştırma kurumları arasında sorun çözümü, yeni teknolojiler ve ürün geliştirmeye yönelik yeterli işbirliği bulunmamaktadır. Bilgiye erişim kolaylığı ve iletişim olanakları ile bilim ve araştırma kuruluşlarıyla artan işbirliği ve bu konuda var olan isteklilik ile beraber Ar-ge, yurt dışı pazarlarda tutundurma ve markalaşma için destek ve teşvikler hakkında gıda ihracatçılarına bilgilendirmeye yönelik çalışmaların artırılması gelişme için kaçınılmaz fırsattır.

Gelişen promosyon teknikleri ve iyileşen piyasa koşullarına bağlı olarak artan tüketici talebi önemlidir. Tüketici hakları gözetilerek bu tür uygulamalar arttırılarak devam ettirilmelidir. Bu şekilde hem şirketler arası rekabet artacak hem de tüketici ilgisinin çekilmesi olumlu sonuç doğuracaktır. Son yıllarda yaygınlaşan bireysel bilgisayar ve İnternet kullanımı sonucunda yeni pazarlama teknikleri (e-ticaret gibi) ve müşteri odaklı pazar stratejileri ile ürünlere yeni ve hızlı pazar alanları ortaya çıkartmaktadır.

Son yıllarda düşük döviz kuruna rağmen Türkiye ihracatında kayda değer sıçramalar gözlemlenmektedir. Ar-ge, yurt dışı pazarlarda tutundurma ve markalaşma için destek ve teşvikler hakkında gıda ihracatçılarını bilgilendirmeye yönelik çalışmaların artırılması bu gelişme için fırsattır.

Sektörün sorunlarını yakından takip edebilecek, bunlara kısa sürede çözümler bulabilecek ve sektöre yön verecek bir Ulusal Gıda Konseyi en kısa sürede kurulmalıdır. Bu konsey, gıda sanayinin fiilen içinde bulunan kişiler, üreticiler ve devleti temsil edecek olan bürokratlardan oluşmalıdır. Ayrıca bu konsey Kanun Hükmünde Kararname (KHK) hazırlayarak hükümete sunabilme yetkisine de sahip olmalıdır. Tüm kesimlerin, üretici, sanayici ve devlet temsilcilerinin mutabakatı ile oluşmuş ülkemizde uygulanabilir, kısa, orta ve uzun vadeyi kapsayan, gerçekçi ve gıda sektörünün sorunlarına çözüm getirebilecek politikalar oluşturulmalı ve uygulamaya konulmalıdır.

7. KAYNAKLAR

- Aktaş E, Yurdakul O, (2001). Türkiye’de Un Sanayi Sektörünün Analizi. Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt8 sayı 8
- Albay R, (2004). Et Derecelendirmesinin Ülkemiz Et Sanayi için Önemi, Dünya Gıda Dergisi, 2004-4: 72-75
- Alkin, K, (2001). Tarım Kesiminde Yeniden Yapılanma, İTO Yay.,2000-52:19-25
- Anonim 2003, DPT (2003).Ulusal Gıda Ve Beslenme Stratejisi Çalışma Grubu Raporu (Ulusal Gıda Ve Beslenme Eylem Planı I. Aşama Çalışması Eki İle). İktisadi Sektörler Ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Anonim 2004. (29 Kasım – 1 Aralık 2004).tarım şurası sonuç yayını. Ankara, <http://tarimsurasi.tarim.gov.tr/5.komisyon.pdf> .(25.07.2008).
- Anonim 2005 a, Yulafcı A,Cinemre, H.A., (2005). Samsun İli Gıda Sanayi İşletmelerinin Sorunları. OMÜ Zir. Fak. Dergisi, 20(3):60-63.
- Anonim 2005 b, Demirbaş, N., (2005). Türkiye Ekonomisinde Tarıma Dayalı Sanayinin Yeri ve Önemi. MKU Ziraat Fakültesi Dergisi 10 (1-2): 71-81
- Anonim 2006, DPT (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013)Gıda Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu.Ankara.
- Anonim 2007 a, Tüsiad.(2007).Uluslar arası Rekabet Stratejileri ve Türkiye Gıda Sanayi,.Tüsiad Rekabet Stratejileri Dizisi-10.İstanbul.
- Anonim 2007 b, Tüsiad (2007).Tüsiad Basın Bülteni.Uluslar Arası Rekabet Stratejileri Türkiye Gıda Sanayisi Özet Bulgular,TS/BAS/BÜL/ (07/64),1-10, İstanbul.
- Anonim 2007 c, DPT (2007).Dış Ticaret Özel İhtisas Komisyon Raporu. (25.07.2008). <http://ekutup.dpt.gov.tr/ticaret/öik660.pdf>
- Anonim 2007 d, Tek Gıda-İş, Tügis. Gıda Sektörünün AB Sürecine Uyumunda Sosyal Diyalogun Geliştirilmesi Projesi, Türkiye Gıda Sektörü. 21 Mayıs 2007. Brüksel.
- Anonim 2008 a, Memur-Sen (2008). http://www.memursen.org.tr/article.php?article_id=637. (30.07.2008)
- Anonim 2008 b, Hürriyet Gazetesi. (2008) <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/9401798.asp?yazarid=7&gid=61&sz=83444> (25.07.2008)
- Anonim 2008 c, Dpt, temel göstergeler, ekonomik gelişmeler,Eylül 2008-10-12 <http://ekutup.dpt.gov.tr/eg/2008/09..pdf>

- Austin, James E. (1976), Food and Nutrition Policies in a Changing Environment. Vol. 24, World Review of Nutrition and Dietetics. Bazel: Karger.
- Beaud, M.,(2000), Histore du capitalisme de 1500 á 2000, Editions du seuil, Points, Paris.
- Bulu M, Eraslan İ.H. ve Barca M. (2007). Türk Gıda Sektörünün Uluslararası Rekabetçilik Düzeyinin Analizi.Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi, C. IX: 311-335
- Bülbül M, Güneş E, Orhan F, (1996). Türkiye’de Gıda Sanayinin Tarıma Dayalı Sanayi İçindeki Gelişimi, Sorunları ve Çözüm Önerileri, Türkiye 2. Tarım Ekonomisi Kongresi, Cilt:1, 4-6 Eylül, Adana, 339-347.
- Çakmak E, Kasnakoğlu H, (2001). Ulusal ve Uluslararası Gelişmeler Işığında Etkin Tarım Politikaları,Türkiye İhracatçılar Meclis Raporu, Ankara.
- Çetin B (1999), Gıda Sanayi Ekonomisi ve İşletmeciliği. Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü. 186s Bursa.
- Çopur U, (1997). Gümrük Birliği Sonrası Türk Gıda Sanayi. Gıda Sanayi Dergisi, Sayı : 43:
- Demirbaş N, (2005). Türkiye Ekonomisinde Tarıma Dayalı Sanayinin Yeri ve Önemi.Mustafa Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 10 (1-2): 71-81
- DİE, Çeşitli Yıllar, Dönemler İtibariyle İmalat Sanayi (İstihdam-Ödemeler-Üretim-Eğilim) İstatistikleri, Ankara.
- DİE, Çeşitli Yıllar, Türkiye İstatistik Yıllığı, Ankara.
- DPT, Çeşitli Yıllar. Türkiye Temel Ekonomik Göstergeler, Ankara.
- DPT, 2000. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) 2001 Yılı Programı Destek Çalışmaları: Ekonomik ve Sosyal Sektörlerdeki Gelişmeler <http://ekutup.dpt.gov.tr/program/2001/destek01.pdf> (25.06.2008).
- DPT, 2004.Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2003, Ankara.
- DPT, 2005. <http://ekutup.dpt.gov.tr/teg/2005/12/tix.xls>.
- Emiroğlu M, (2000). Tarım-Sanayi İlişkilerindeki Gelişmeler, Türkiye V. Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi, Cilt(1), 77-92, Ankara.
- Ercan R, (1998). Un ve Unlu Ürünler Sanayi. 2000’li Yıllara Doğru Tarımsal Sanayilerimizin Gelişimi ve Ziraat Mühendislerinin Bu Sektördeki Yeri Sempozyumu, 7-15, Ankara.
- Gündüz M, (2002). Türk Gıda Sanayinin Dış Satımda Rekabet Gücü Kazanması Açısından Toplam Kalite Yönetimi Sisteminin İncelenmesi.Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü,Ankara.
- Güneş E, (2001). Türkiye’de Tarıma Dayalı Sanayinin Durumu ve Sorunları, Türk Tarım Dergisi, Sayı:140, 16-19.

- Güneş E, Albayrak M, Gülçubuk B,(2002). Türkiye’de Gıda Sanayi, TEKGIDA-İŞ Sendikası Yayını, Ankara, 384 s.
- Karabağlı A (1992). Avrupa Topluluğu (AT) ve Türkiye’de Et ve Et Sanayi Ürünlerinin Pazarlama Olanakları. Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları No: 470, 142 s Ankara.
- Kılıç M, (2004). Dil Peyniri Üretim Teknolojisinin Yapının Oluşumu ve Korunması Açısından İncelenmesi, Dünya Gıda Dergisi, 2004-4: 76-80
- Kıymaz T,(2003). Küreselleşme ve AB Süreçlerinin Ülke sanayi ve Mühendislerine Etkileri: Gıda Sanayi Raporu, TMMOB SANAYİİ KONGRESİ, 2003.
- Minot, N. (1998), Competitiveness of Food Processing in Vietnam: A Study of the Rice, Coffee, Seafood, and Fruit & Vegetables Subsectors, Development Strategies Institute Ministry of Planning and Investment Hanoi, Viet Nam ve Medium-Term Industrial Strategy Project TF/VIE/95/A58 United Nations Industrial Development Organization Hanoi, Vietnam.
- Oraman Y, (1999). Gıda Sektörünün Türkiye Ekonomisindeki Yeri ve Gelişme Eğilimi, Dünya Gıda Dergisi, Şubat: 16-26.
- Oraman Y, (2004). Süt ve Süt Ürünleri Sektörünün Küreselleşen Pazarlardaki Geleceği, Dünya Gıda Dergisi, 2004-4: 81-86.
- Orhan F, (1995). Tarım-Tarıma Dayalı Sanayi İlişkileri ve Türkiye Ekonomisinde Tarıma Dayalı Sanayinin Değişme Eğilimleri, Karınca Dergisi, Yıl:61, Sayı:708: 47-56.
- Su K.T., (2003). Rekabet Hukukunda Teşebbüslerin Hakim durumunun Belirlenmesinde Pazar Gücünün Ölçülmesi, Uzmanlık Tezi, Rekabet Kurumu, Ankara.
- Tosun D, Demirbaş N, (2005). Türkiye’de Tarımın Sanayi ile Entegrasyonu, Ortaya Çıkan Sorunlar ve Çözüm Önerileri, ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi, 2 (2): 27-34.
- Turhan Ş, (2005). Türk Gıda Sanayinde Rekabet Gücü Analizi. Doktora Tezi, Önce Kalite Dergisi, Yıl:13 Sayı:95: 72-77.

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Mardin ili Kızıltepe ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğretimini burada tamamladıktan sonra Tarım ve Köyişleri'ne bağlı Malatya Ziraat Meslek Lisesini 1998' de bitirerek Ziraat Teknisyeni ünvanı aldı. 2000 yılı Ocak ayında Tekirdağ İl Kontrol Laboratuvar Müdürlüğünde Teknisyen olarak göreve başladı ve 2004 yılında Trakya Üniversitesi Tekirdağ Ziraat Fakültesi'ni bitirerek Ziraat Mühendisi ünvanı aldı. 2005 yılından bu yana Fiziksel Analiz Laboratuvar Şefi olarak görevini sürdürmektedir. Bununla beraber tarım, orman ve çevre iş kolunda faaliyette bulunan sendikada il temsilci başkanlığı görevini yürütmektedir.